

ГЕОРГИ КОНОВСКИ

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

РАННИ МЕМОАРИ

ГЕОРГИ КОНОВСКИ РАННИ МЕМОАРИ

chitanka.info

Из ефимерните синьо-розови облаци на спомените, покриващи езерата и блатата на времето, скриващи поляните и дебрите на миналото, залъгващи ни със случили се и нестанащи събития, украсени с портретите на отдавна забравени хора, които смятаме, че винаги ще помним, налагащи камуфлажа на днешния ден върху гранитно-пясъчната реалност...

СВОБОДЕН ПОЛЕТ

ПРОЛОГ

Мислим си, че имаме спомени. И всичко в тях е отражение на оная действителност. Която никога, ама никога няма да забравим...

Макар добре да знаем, че огледалото отразява обратно...

И паметта е като прахосмукачка за душата — почиства мръсното и грозното...

А и никой не желае да живее в страшна, смешна, неудобна, неприятна, крива стая...

Поради което сами преподреждаме. И намираме място на всичко нужно ни. Тоест — на онова в спомените, което ни прави такива, каквито бихме искали да сме били...

Останалото — на бунището на времето.

По-далеч от очите на душата.

А аз мисля да поразкажа за детството и юношеството, за ученическото време.

Онази епоха от живота, която сравняват с пиянството — обикновено почти нищо не помниш и си изграждаш представа по това, което някой ти е разказал.

Е, не обещавам да съм напълно искрен.

Но ще се опитам да опиша ония събития, картини, хора, които живеят нейде из розово-сините облаци в съзнанието ми...

И онзи регион на България, който аз наричам Западна Европа, за някои зловари е Западна България, а си е бил винаги край на твърди, упорити, инатчии, трудолюбиви, безотговорни, смели страхливци...

В центъра ще е Бяла Слатина. Градът, в който съм се родил и живял. И който определям като МОЯ ГРАД...

Макар твърдо да заявявам — аз съм от Борован!

Защото от там е родът ми...

А един негър — и в Европа да се роди, пак си е негър.

Оня град Бяла Слатина, който го няма...

Ходих това лято из него, гледах...

И се убеждавах.

Това НЕ Е моят град...

Моят град остана нейде в 1971 година. Когато на 2 октомври заранта започна да се отдалечава. Макар аз да мислех, че заминавам от него надалеч. С куфар в ръка, остриган, придружен от баща ми...

Към сборния пункт за новобранците от района — Враца...

Днешният град е друг.

Да, повечето къщи са си по местата. Има дори ремонтирани и добре поддържани. Има и нови...

Хората са почти познати — немалко мои връстници ги няма и на този свят, немалко са в града...

Но са други хора...

Времето... Семействата... Работата... Промените — социални най-вече...

Това време, което не събира хората, а ги разделя.

И братя, братовчеди, приятели... Същите и не... Други...

Има нещо от миналото, да... И то е в нас.

Излиза обикновено на масата, след някоя си чаша.

Когато се вдетиним и върнем назад във времето.

Днешният ден не предлага общи теми. Политика, икономика, бит... Разликите помежду ни са огромни.

А миналото е почти еднакво...

Спорим за някои неща как са били, припомняме си, доизясняваме се...

В онова време...

Където се връщаме — поне за малко... Докато изтрезнеем.

И това е за мъжете. Жените не могат да се върнат назад. Почти не пият...

И пазят днешния ден, днешната фигура, днешната форма.

Не умеят... НЕ СМЕЯТ да станат пак момиченцата отпреди тридесет-четиридесет-петдесет години...

Огледалото ги охранява — боят се как ще изглеждат в него. В очите на околните.

Съжалявам ги...

А аз мога...

И — това е тайна! — често се връщам с машината на времето в съзнанието назад.

Тъй като няма къде другаде да отида.

Бяла Слатина я няма.
Борован го няма.
Тоя град, в който съм вече повече от 30 години, така и не стана
мой.
Не го приех.
Не обичам ерзаците.
Може да е хубав, може да е добър за живот, може да има свестни
хора...
Така е — хубав е, добър е, има хора!
Но не е моят град...
И се оказва, че човек може да е на няколко места
едновременно...
Към едно от които ви повеждам...

I. РОДЪТ

1.

Както казах — роден съм в Бяла Слатина. И там живях 18 години.

Но фактически се чувствам борованченин — макар само лятос и сегиз-тогиз през зимата да съм бил в селото. Важното е отде е родата...

Веднъж се смях с едни от Генерал Тошево. Беше нейде 80-те години. Градчето им се развиваше. Нелошо, малко, компактно градче. Дори хубави момичета има... Та те ми подметнаха, че съм от село.

Вярно...

И попитах колко жители има градът им. Гордо заявиха, че са нейде към 8000...

Аз скромно отбелязах, че моето село е по-малко — през 1946 година е имало 6000 жители, а в оня момент просто не ги знаех... Но си е село...

И?

Голямо село беше... Сега, гледам, 2009 година е било към 2500 души... Напускат... Защо ли?

Селото е на пътя Плевен — Бяла Слатина — Враца, както и на Оряхово — Враца. Равнина, чудесна земя, вода... Пръчка да забучиш — побива корен...

Реката се нарича с оригиналното има Барата. Тоест — рекичка. Така, впрочем, наричахме Скът помежду си. Все бара — неголяма, с риба (рибки), с вирчета...

От Барата тръгва река Бързица, която при Липница се влива в Скът. Просто рекичките криволичат из равното, носят се бавно, тежко, спокойно...

Какъвто е животът наоколо.

Историците говорят за няколко махали, обединени в едно. Но подобно делене отдавна няма. Има названия — вярно. Обаче, граници — хич... Хора в региона са живели отпреди 6 000 години. Дори археолозите са намерили две праисторически селища, обаче разкопки — йок...

Около Борованската могила (хич не е близо до селото) са намерени тракийски селища и гробници. Дори гроб на изгорения воин с коня му. И там — меч, юзда, сребърна торква (огърлие). Там е и Градището — римска крепост, там е българско средновековно селище в Стругарката... Но няма кой да се интересува. Рекламата идва по-добре с измислени тракийски светилища на пъпа на света...

Известни българи са родени тук — академик Георги Цанев, Милена Цанева, академик Румен Цанев, художникът Владимир Ганецовски, първата жена актриса у нас Мара Нонинска...

2.

Нека тръгнем по класическия ми път из селото.

Автобусът спира на центъра. Едно време беше при паметника на загиналите във войните, сега е стотина метра нагоре — в посока Враца.

Паметникът е класически — издигнат в памет на падналите в Сръбско-българската война, Балканската, Междусъюзническата, Първата световна. Отзад е името на працядо ми Коцо. Имало е името на дядо ми — смятали са го за убит, но се завърнал и изчегъртал паметника. Не е добре на жив човек паметник да се вдига...

От другата страна на улицата е читалището. С паметника на конника от септември 1923 година. Дядо ми е бил в него въстание, макар да не знае защо. То той и за войната не ни разказваше. Просто помрачняваше и си намирал друга работа.

А през 1923 година учителят Коста Петров ги събрал, обяснил им, че трябва да свалят превратаджиите и ги повел. Само даскалът бил комунист, имало земеделци, повечето били фронтови и знаели — единствено с оръжие се решават въпросите. Разбили ги, разстреляли Коста Петров, набили задържаните...

Между паметниците има улица, която минава през стар мост, а после прелива в Малорадското шосе. Те там беше нашата къща. Май и номер имаше — дори се сецам, че беше 9...

3.

И от тук започвам да прехвърлям някои неща от „Три шишета в машината на времето“. Писах ги за оная книга, ама се налага да внеса тези разкази тук. Няма да ги направя по-добре, а не ми се иска да се мъча да каже едно нещо по няколко различни начина.

Та...

Там имаше две къщи. Голямата, „новата“, и старата.

Старата беше типична селска къща. Кирпичена. С мазе, което зимно време си беше хладилник. Още дедите ми изкопали яма — метър радиус, половин дълбока. И като сложиш нещо в нея — след два часа е студено, а до сутринта ледено. Не знам защо, но така си беше. Баба ми го използваше по предназначението за храни, а дядо ми си слагаше биричката.

Виното беше в бурето до стената (каменна, зидана), а до сами вратата, на удобното място — две качета. Със сирене и за зелето.

Сирене правехме доста. Имахме овце, а собствениците им се бяха събрали в своеобразна кооперация. Нали тогава имаше трудодни, не беше лесно да се отсъства. И като почне пашата, овцете се извеждаха от един — толкова дни, колкото овце има. Примерно — десет овце, пет дни... Примерно, казвам — че не помня вече.

Та ходехме с дядо ми и пасяхме овцете. Цял ден по тях, на обяд пладнина под някое дърво, после ги прибирахме. И в дните, когато си овчар, ти доиш всички овце. Логично — всичкото мляко вземаш, подсирваш, не си играеш на дребно всяка вечер.

Е, някои искаха вечерно време мляко, ама си го плащаха. Знаеха, че тия дни овцете им не са „техни“.

Като малък подкарвах (в наше село викат „покарвах“) овцете. Те са в голямата кошара, нейде 200 броя, тя е разделена на две, плет с леса (както викат в Борован), преграждаща вратичката. И насочваш овцете към отвора, буташ лесата, следиш да минават една по една.

По-сетне до'ех заедно с дядо ми, а брат ми покарваше. Та преди да се запозная с особеностите на женската анатомия, ръцете ми заемаха автоматично правилна постановка... Оппа! Увлякох се...

Овцете зимата ги държахме в кошарата, до сами къщата. Старата, разбира се. Тя имаше два етажa, но формално. Всъщност, бяха две стаи. Едната на партера, другата над мазата. Но до нея се стигаше по пет стъпала.

Лятно време дядо ми и баба ми спяха в долната стая. С отворена врата. Само някое куче ще мине, надникне и замине.

Крадци?

Ха!

Ние спяхме на тавана, върху сеното. А зад стената му беше другият таван — с книгите. Що книги намерихме там... Често го споменавам в сайта си, в разказите за книги.

Гредоред, движехме се бавно и полека, че да не се изтърсим, пълно с паяжини, прах и документи, снимки, книги... Братът на дядо ми е бил учител, даже в Македония 1942 година е преподавал, та имаше доста запазени книги.

Майка ми разправя как лятно време ходел наред с всички на жътва и поръчвал на своята майка — демек, далечната ми и позната само от една снимка баба Вѝла, да му вземе вестник. Пък тя взела веднѝж, на другия ден нямало. И му обяснила: „Ми то, Филипе, така не може — днес вестник, утре вестник... Имаш един вече, чети си там...“

4.

Зимно време дядо ми и баба ми бяха в горната соба (по нашенски). Две големи легла, маса, шкаф, печка. Долната стая беше като филм на ужасите... Или кулинарията. Свински глави, наденици, мръвки висяха от грамадните греди.

Студено, но — полезно.

Когато зимната ваканция отивахме, спяхме при тях горе. Дядо Герго (на него съм кръстен, както внукът ми на мен — пети Георги в рода!) всяка вечер сядаше и попълваше една тетрадка. Нещо като дневник, в който записваше какво са правили този ден. Уважаваха го много за това, звеноводите и бригадирите правеха справки по нея.

Баба Сава си умря неграмотна на 95 години. Побеля чак след 90-тата. Кръстили я на свети Сава — не разбрали, че е мъжко име. Ама кой ти гледа...

Лятно време вечеряхме навън, под раслана. Така викаха на дивия кестен в двора. А дворът голям — над 3 декара. В едната част новата и старата къщи, после кочината, кошарата, дръвникът с натрупаните дърва, кокошарник.

Отпред — лехите (фитириите, както викаше баба ми) с домати, краставици, чушки, цветята и т.н.

Пред новата къща имаше пещ. Висока, на две части. Отзад склад за дърва, отпред открито. А там — пещ за две тави с агнета. Горе тавите, под тях дупка за огъня, отдолу огнището.

И нейде над десет реда лозе. Зад което пак лехи със зеленчуци. В другата част — плодни дървета и царевица. Или ливада с трева — сменяше ги дядо Герго.

А третата част на двора беше най-екзотична. Половин декар гора. Два огромни дъба (триангулачни точки), росли на височина. Върху тях щъркелови гнезда.

Сега е един дъб. И то бая очукан. Другият го удари преди 20 години светкавица и разби буквално. Щъркели няма.

Та в тая гора се играеше най-хубаво. Лято, жега — там прохлада. Имахме място за игра. Зад дъбовете бяхме очертали карта на остров.

После копахме по „брега“ му и се получи релеф. В центъра събрахме пръст — стана планина. Наредихме клонки — те ти горички. От дъсчици станаха къщи, после укрепление.

И от майка ми взехме шишенца за лекарства. Нали беше медицинска сестра, биеше инжекции, а ние събирахме амбалажа. Шишенцата имаха тенекиени „глави“, бяха различни... И ето ти героите ни!

Такива фантазии се развиваха там...

Беше!

5.

Голямата къща наричам „нова“ и слагам в кавички. На единия камък до входа ѝ пишеше „ГК — 1952 година“. Дядо ми и годината на строежа. За баща ми е била. Но той остава в града, среща майка ми и...

Къщата си рухна така — недозавършена. Бял як камък, после червени тухли, три етажа (единият полумазе). Но — само две стаи пригодени за живот и то по-късно.

Като малки се катерехме по гредите. Трябваше да е гредоредна, но имаше само трегери, а помежду им — пропаст. Рисковано (три етажа над пода!), без подсигуряване, обаче с шантавите ни глави... И там ставаха яки игри.

Но да се върна на летните вечери. Те не бяха дълги.

Дядо ми и баба ми — като истински селяни — оставяха работата чак при залез-слънце. Абе, понякога прекопавах лехите пред вратата, осветявани от лампата.

На село работа много и никога не свършва, вярно е. И, мисля, че ако не бяхме ние, щяха да намират занимавка и след залез. Но нали: „Гергоооо, айде бе! Децата са гладни!“...

Сядахме на грамаден дънер пред входа, баба ми изнасяше трикраки столчета, слагаше синията (ниска трикрака масичка). И час време най-малко отиваше на приказки. Дето е модерно да се казва — семейно общуване. Така, както е било преди десетилетия, че и векове.

Помня, нейде 67 година си дойде чичко Крум. Другият брат на дядо ми, заминал преди войната в Германия, завършил архитектура, оженил се там за танте Герда и останал. Та чак 1967 го пуснаха да дойде. С един „Фолксваген“ — но не костенурка, а голям. Не бяхме и чували за подобни.

Възрастните разпростряха масите, почна едно веселие — селско, родово, българско.

След две години съобщиха, че чичко Крум загинал при автокатастрофа в Германия. Май споменал, че ще се връща, пък имало негови сънародници-емигранти, които не били доволни...

Както и да е, остана си само подхвърлянето, нищо не се разбра.

Танте Герда идва с братовчедите Илона и Филип, ама... Германка! Ние учтиви, тя учтива — липсва връзката.

Баща ми си пишеше с нея (владееше немския), след смъртта му брат ми им се обаждал, но рядко. Един братовчед след 1989 година решил да ги използва като трамплин за оставане на запад, натрапил се в Бьоблинген, а немците... Абе, предпазливи хора станали.

Аз пък дори не съм им писал — само поздрави съм пращал по брат ми. Еднофамилци сме, от един род — но формално. Отдавна, пък и май изначално, сме различни...

Извинете, задълбах в семейни истории, ще отида другаде.

6.

Родът ми е нормален, български, селски. Земни хора — без революционери или просветители. Да се чудиш отде се е пръкнало в мен това любопитство...

Може би от чичковците... Те са били двама — братя на дядо ми. Но много по-млади, та когато дойде единият от Германия, ние го наричахме чичко Крум. Какъв дядо...

Чичко Филип е бил какъв ли не. По едно време учителствал в Македония — таман присъединена към България. После се вдигнал, заминал нанейде си... Семейното предание казва, че е бил в Аржентина. Комунист, революционер... И там някъде го убили след 1944 година. Знае се само, че е загинал...

Чичко Крум заминал за Германия, завършил архитектура. Тогава и войната свършила, но той не посмял да се прибере. Студент в Хитлерова Германия, а...

Запомних срещите с него. Но най-добре помня пътуването от Бяла Слатина до Борован с големия „Фолксваген“. Той, баща ми, вуйчо Ангел, аз, брат ми. Вуйчо беше таксиметров шофьор и очите му светнаха, когато чичко Крум му предложи да кара по пистата. Онова шосе, дете е стотина метра широко и беше резервна самолетна писта.

Като наду... Обърнахме, пак, и още веднъж... 140 километра вдигна... Де ти у нас подобна кола... И подобна писта...

Около нас живееха доста роднини. Чичко Крум — друг, името е често в рода ни, баща му Филип (чичо на дядо ми, ама само 12 години по-стар, той ми разправи куп неща, та в десети клас направих родословно дърво), жената на чичко — стринка Тинка. Тя имала по-голяма сестра. Дори не я познаваше — родила се след смъртта ѝ. Момичето било младо, селянче, наивно, романтично. Ремсистка. Поръчали ѝ да купи каскети за партизаните. И тя с все акъла отишла при шивача. Десет каскета поръчала. А оня, разбира се, се усъмнил. И съобщил на кмета. Вечерта я арестували, задържали още няколко човека. Изнасилили я, пребили я, отрязали ѝ гърдите, на сутринта им пръснали черепите с мотика и ги заровили до реката...

Бил август 1944 година...

Когато на 9 септември партизаните влезли в селото — от Бяла Слатина на път към Враца, тълпата грабнала убийците. Кмет, главен учител, стражар, двама пъдари... Разкъсали ги...

Та, когато ми кажат, че на 9 септември комунистите избили елита на държавата... Имам много на ум какъв е бил тоя избит елит...

Партизани и ятаци в рода нямаме. Просто нормални хора...

А родът започва, според моите изследвания, бая отдавна. НеЙде около 1740 година.

Четох някакъв, който се фукаше, че неговият род имал „осъзната цивилизационна история от 500 години“. Прадядо му бил кръчмар в Шумен, добавя после...

Е, то няма род, по-млад от другите. И да напусне човек рода си, и ново семейство да създаде, и друго име да сложи... Коренът! Коренът е на мястото си...

Понякога здрав, друг път изкривен, трети прогнил... Но има, остава нещо...

Макар напоследък много дървета без корен да се навъдиха... А дърво без корен лесно се отскубва, носи от урагана, захвърля някъде...

7.

През есента на 1973 година бях на бригада в Плевен. Фатална бригада — там се запознах с жена ми.

Та един ден ме оставиха в лагера — дежурен на портала. Спира кола, слиза някакъв полковник. Поздравява, казва, че дошъл да види дъщеря си. Обясних му — в комбината са, след час пристигат. Той седна в беседката, даде си книжката да го запиша — както си му е редът. Гледам — Белински.

„Извинявайте, викам, ама вие да не сте от Борован?“ ...

Да... И ме гледа учуден.

Аз се представих. Показахме се братовчеди някакви. Един род...

А го знаех, защото чичото на дядо ми разказваше, че родът започвал от Големия Белин. Който живял някъде около 1740 година. И дал името на рода. А после правнукът му Коно се преместил в другия край на селото, та фамилията се променила. Ама сме си един род...

Белин — около 1740 година...

После синовете му Герго и Филип...

Иван...

Още един Филип — заедно с братята си Крум и Герго...

После е дядо Коно — с жена Цвета, нейде в първата третина на XIX век.

(Децата им, отделните клони не отбелязвам, че ще стане сложно. Карам по почти права линия.)

Дядо Коно починал нейде преди 1910 година.

Синът му Герго е живял до 1935 година. С баба Тана.

Прадядо ми Коцо загива през 1915 година. Остава жена му — баба Вълка, за която имам бая смътни спомени. Ама я помня — яка, смръщена, селска жена.

Дядо ми Герго — трети с това име по правата линия, аз го наследих, внукът е петият... И баба Сава.

Дядо Герго си отиде през 1985 година. Зимата. Обадиха ми се, тръгнах, стигнах автобусната спирка. И нещо ме прободеше. Ама като

шиш — право в гърдите. Седнах ма пейката. Минаха поне два автобуса — не можех да се вдигна.

После се изправих и бавно се прибрах.

Май съм направил беля тогава, ама на другия ден бях нормално. И чак 2007 ме удари отново...

Баба Сава доживя 96 години — тя беше връстница на ХХ век. Какви истории ми е разправяла.

1913 година. Междусъюзническата война. Румъния подло удря България, прехвърля части през Дунава. Ония грабят наред. Стигат в Борован. Влашки обоз, натоварен с награбеното, водят задигнат добитък. В селото — само старци, жени, деца. Всички мъже — на война. Обаче, какви жени са борованченките... С пръти, копрали, мотики, лопати, сопи... Напред! Обозът охраняван от възрастни запасняци, не им се биело с жени, побягнали...

А нашите разтоварили всичко... Още седмица идвали хора от обраните села — да си търсят откраднатото. Но за някои неща не дошли и жените ги прибрали с правото на победителки. Баба ми — още не замомела се — грабнала голяма медна тава. Която й служела до 1944 година — за варене на сладко, лютеници и така нататък. А есента на същата година минали руснаците, харесали тавата и я задигнали. Оставяйки в замяна голяма стоманена брадва. Която служеше до 80-те години. С един замах разцепваш дънер...

Баща ми е роден през 1924 година. Къде ли не го е хвърлял животът... Дори по едно време го дават във Варна — Търговската гимназия. Като дете на инвалид от войната, живее на общезитие. Понякога се прибира на село — сам, през цяла България. И това на 13 — 14 години. Без автостоп, най-вече с каруци...

Бил е бригадир по строежите — ТЕЦ „Надежда“, жп линията Враца — Оряхово. Която после се оказва ненужна, даже не слагаха релси и траверси, а насипите ѝ и сега се издигат сред равнината.

Майка ми е потомка на подобен селски род. Голямата, момиче... Учела се отлично, но... Няма място за момичета по него време из учебните заведения. Пари няма! Парите отиват за момчетата, защото те остават в рода. Момчетата...

Завършила с отличен успех, почнала да търси път нанякъде. И случайно — чрез познати от Кнежа, разбира се — намират място за даскалица... В Силистренско! От Кнежа — чааааак там...

Заминава...

Как се е пътувало по онова време — не е за разказване. Накрая пристига в Силистра автобусът. Вечер, почти тъмно. Някакъв непознат гледа — объркано момиче се щура. И пита за село Александрово. Казал непознатият ѝ, че ще пътува натам, каруца ще го вземе. Тя тръгнала с него.

Мрак. Няма асфалт, няма пътни знаци... По едно време чуват каруца. Посрещала ги. Хайде с нея — напред. Стигат до селото на непознатия, той завърта телефона от общината, извиква кмета на Александрово, идва каруца и взема даскалицата...

На другия ден отива към училището. Селянките гледат — младо момиче, ама много младо... Даскалица... Което я прави автоматично стожер в селото. Кметът, попът, даскалът...

Пред няколко години мина през това село, срещна се с бивши ученички... А времето минава... После завършва за медицинска сестра, оперативна е била, гледала един болен човек от Борован, пък дошъл синът му да го види... Абе, както си е по законите на човешката природа... Взели се...

По-късно прави детските ясли в града, там се и пенсионира. Що народ познава — дето се вика: „От ей такава мръвка...“

Но да се върна на рода ни от женска линия.

Нейде в началото на XIX век живял прадыдо, наричан Бурдиняка. От сина му Тончо тръгва родът по мъжка линия. Дядо Пенко и баба Дамяна (починали 1936 и 1922 година), дядо Танчо (1946) и баба Иванка (1964 година).

Нея я помня. Сурова старица беше и тя. Суха, дребна, строга...

Съответно през 1907 година се ражда дядо Пенчо, баща на майка ми.

А от другата страна — на баба Стоянка (родена 1908 година) е също стар род — поне по моите изследвания. В началото на XX век умира дядо Петко, после и жена му Стоянка. Синът им Иван живее с Рада, дядо Цоло — когото също помня, умира през 1962 година, живее с баба Пена (умира 1967 година)...

Тук малко се стреснах...

Боже, колко хора от XIX век съм познавал...

А като си помисля, че аз съм роден в средата на миналия век, на XX век още...

Дядо Пенчо изпратихме през 1996 година — месец преди баба Сава. Баба Стоянка — дребна, попрегърбена, трудолюбива си беше заминала през 1990 година.

Бях ѝ любимец...

Майка ми е родена през 1929 година. С двама братя — които също не са на тоя свят. Вуйчо Илийчо почина през 1983 година. Работил, замествал свой колега тракторист, нещо му станало и паднал до вратата на стаята. 1983 година. Умираще дълго, една седмица беше в някакво страшно състояние. С братовчед ми Пеци ходихме, та го гледахме нощем...

Вуйчо Тошко почина от рак две години по-късно...

А баща ми имаше три сестри. Баба Сава — като всяка жена, гледаше щерките, все разправяше, че те ще се грижат за нея...

Ама стана така, че Иванка не щя да погледне старците, Веска (почина) остана в София, Роза замина за Джебел...

8.

Братовчеди — първи, втори, трети — имам бол.

Някои съм виждал няколко пъти. Като Гошо, Боян, Лили, Лена...
Други срещам, макар че не държа толкова на тия срещи.

Род, ама...

Да речем, кака ми (единствената по-голяма от мен) Иглика, я виждам много рядко. Хубаво е да си поприказваме, ама като не се спира в България... Има три деца, работеше в Кипър и Италия, сега Рая — племенничката е в Кипър, де ще се съберем?

Сашо беше в Испания, сега май е временно в София, пак се кани да отива... Ясно — няма да спира тук.

И брат му Ивайло. Гледах ги като малки, все ми ги поверявах. Хубави хлапета бяха — кой можеше да си представи, че Ивайло има внучка?

Дечко — истинско име Матей — е също приятен мъж вече. Малко несериозен, малко лекомислен, много свестен. За брат му нищо не мога да кажа — замина през 1989 година за Хавана със спирка в Канада и не се е завръщал. Даже за погребението на майка си не дойде. А наскоро почина...

Ожени се на 16 години. Защото една негова съученичка забременя. А детето — сега възрастен мъж, не съм виждал от години. Може и да не трябва...

Иска ми се да видя братовчедката — сега баба Роса... Смях! Пъргава, обичаща да чете, харесваща уж несериозните неща, пък станала сериозна дама...

Помня, кандидатствах. И, разбира се, отидох още юни месец на курсове в София. Първата вечер изслушах лекцията. Разбрах, че нищо ново няма да ми кажат. Поради което втората не се появих. Ходех, накъдето ми скефне. Но точно навреме се прибирах при леля ми. Там беше Росица. Тя щеше да ходи на някакви курсове — май по биология. Само че... Скитосваше. И леля ми казваше — „Гошо е сериозен, учи, по часовник се движи... А Роса няма да направи нищо...“

Стана зъботехничка, намери си мястото после, омъжи се... Ама не знае как да лъже...

Разбира се, трябва да кажа за Пеци. Пенчо, де. Запазих му специално място. Заместник-директор в Елхово. Дори пише разкази. Хубави са, приятни, леки, ненатрапчиви.

Ще го има натам неведнъж...

А, щях да забравя — защо ли не — Наталия и Илчо.

Баща им беше много свестен човек. Вуйчо Марко е лежал в Белене — земеделски активист. Наталия... Абе, старателна, зубрачка, не съм я виждал, карай...

Илчо не го приеха висше. Леля ми обясняваше, че е заради вуйчо. Да бе — а сестра му приеха химия, нали?

После нещо влезе, все пак, дребен инженер е в белослатинската „Пионер“. Но с огромното самочувствие на човек, избиващ комплекси. Пробва и в политиката — нищо не стана, естествено. Типичната трагедия на човек, имащ претенции много по-високи от възможностите си...

Така...

И ето го един основен герой в разказа — брат ми.

Различни, ама толкова сме различни... От футбола — аз, разбира се, левскар, той цесекар. До интересите — аз към интелектуалните посоки на литературата и историята, той към... Абе, към математиката...

Дето вика народът: една майка имала двама сина, единият бил умен, другият инженер...

Е, изкарваше си отличните оценки той по литература. Аз пък бях в математическа паралелка. И той завърши такава.

Мълчалив — не обича да обсъжда, предпочита да взема решения и да аргументира завършеното. Особено напоследък, когато никой не знае какво прави.

Чете, де... Доста чете — много за един математик. Навремето и той почна с фенерче да се крие под одеялото. До посред нощ четяхме.

И мачове гледахме...

Даже се сещам как през 1969 година предаваха последния мач от квалификацията за Мексико. Холандия — България. Нощ, нейде към 11 часа започна. Ние имахме радиоточка, закрепена горе, върху корниза на завесата. И се качихме на два стола, поставени върху

бюрото, та така — като еквилибристи, висяхме два часа, докато предаваха мача. Тихо, тихо — нашите бяха в съседната стая, ако ни чуеха...

Имахме наши играчки. Подчертавам — наши. Направени от картонени кутии кораби, върху тях моряците — шишенцата (за тях след малко), приключения...

Фантазията, фантазията яката се вихреше...

Но и за това по-късно. Да видим къде бяхме...

Тия две глави можеше да спестя. Но нали да спомена рода, да добавя важни щрихи в огромната картина, която съм започнал.

Поради което...

Хайде към града Бяла Слатина.

Градът от периода 1960–1971 година...

II. ГРАДЪТ

1.

Пред мен е Бяла Слатина.

Фактически — пред мен е картата на града. Днешният. Която е украсена с нови имена на улиците, та в съзнанието ми се оплитат названията им отпреди и сега. Сегашните, впрочем, ме интересуват дотолкова, доколкото понякога поглеждам табелките.

Иначе си ги знам от едно време.

Е, няма как да си живял на „Васил Коларов“ 107 и да се окаже, че е било „Хан Крум“. Моите уважения и преклонения пред кана (правилното!), но... Той е част от българската история, а улицата от моята. И в моята памет остава някогашното ѝ название...

Всъщност, предполагам, че канът това изобщо не го вълнува...

А романтична Бяла Слатина е простряна пред мен като шарена черга. Такава, каквито баба ми тъчеше на стана в мазата.

Аз стоя горе — на разклона, до бившата асфалтова база. И виждам дори къщичките по лозята вдясно. А в далечината е шосето към Борован...

2.

Градът познавам в посока изток — запад. Да, живяхме на „Димитър Благоев“ (не пазя спомени, сетне се интересувах от къщата).

После бяхме в Старата поща — няма я вече. И баща ми купил малката къщичка на „Васил Коларов“, 107.

После ще я описвам. То и нямаше какво толкова да се описва, де...

На улицата протичаше социалният ми живот. Приятелчетата бяха от махалата. А тя обхващаше нашия квадрат на картата — с център улицата ни, от запад „Васил Левски“ (Попишкото шосе), от изток Скът...

Лятос гледах — реката блатясала, няма мостче. А навремето по него минавахме отвъд, после на Люш. Малък връх (абе, за тази равнина си беше връх!), от който зиме ставаха най-хубавите пързалки. Помня как се изкачваше нагоре цяла колона деца, влачещи шейни, кормилачки, дъски дори... Пък оттам се пускаше колона с крясъци и ръкомахания.

Случвало се е да стигна от върха чак до реката. Там правех рязък завой — да не съм луд да се бухна в леда.

Реката замръзваше. И ставаше годна за пързаяне. Имаше кънки — парче дърво, върху му вързано желязо. Подостряне имаше, но рядко. Важно беше върхът да е остър. И си бяха опасни — имаше доста порязани крака при сблъсък.

Веднъж пострадах и при пързаянето. Пуснах се от върха, следях шейната пред мен, внимавах в посоката и с викове скачах над бабуните, когато нещо така ме шибна през лицето...

Добре, че нямаше повреди, нито белези...

Някакво хлапе се качвало нагоре и размахало шейната, за да му е по-удобно. А точно в този момент съм прелетял... И то пострада — крак беше изкълчило или счупило. Защото така ме цапна шейната, че и него завъртяла...

Имаше горички наоколо, а на север беше конопената фабрика. На юг реката беше на вировете. Като най-популярен беше Овчия. Който май

стигаше близо 3 метра.

И там ми се случи случка. Щях да се удавя. Скочих, резнах водата... И се нахендрих (казано по нашенски) върху един дънер. Завъртя ми се главата, но някой ме дръпна, хванах висящ от брега храст, изтеглих се...

Пуууу... Цял час после се освестях.

И да не мислите, че повече не съм скачал? Да, бе...

На север реката прави завой и минава покрай пазара, а сега автогара. Там беше удобно за риболов. Висяхме с пръчките... И понякога нещо хвацахме.

Въдицата се правеше лесно — режеш дрян или нещо гъвкаво, връзваш кордата, слагаш кокошо перце (долната част) за плувка, връзваш кукичка... И какви оптимисти сме били... Слагахме големи кукички дори...

До автогарата се стигаше по стария мост. И сега е там. Каменен, солиден, но малък. Има място за минаващ камион и пешеходци.

А до пазара беше сградата на СОАТ. Имаше такова дружество на частници — собственици на камиони. Баща ми работеше там. Двуетажна къща, превърната в административна, наоколо малък паркинг (камионите държаха по домовете). Колко съм висял по туй поле...

А отпред имаше огромна празна площ. Сега е на автогарата, навремето беше общоградска.

За панаира...

3.

Той се провеждаше, провежда и сега, през есента. На 14 септември, Кръстовден.

Провинциален панаир... Бараки, палатки, певци, люлки, бирарии, всякакви сладки неща... Тогава нямаше подобни глезотии като санитарни контроли. Направо на полето се бяха разположили сладкарски павилиончета. Че и директно върху куфари ни предлагаха петлета, пръчки, захарен памук...

Ухаааа...

Най харесвах лепкавия захарен памук. Лапнеш — нещо, глътнеш — нищо... Ама толкова хубаво...

И бонбони... И вафли... И боза...

Боза, но от големия бидон. Варяха я в града — имаше работилница. Голям чан, а в малката стая две масички. И бозата я точат директно от него. Кеф ти резлива, кеф ти сладка — това от бидоните. Като вземеш една кифла или баничка... За 18 стотинки толкова ядене. Вкусно. Засищащо...

На панаира имаше и бирарии. Не една — де могат вечер толкова хора се побра. Мъжете в костюми — солидни, от дебел плат, жените в модерни рокли, шити за събитието... И вечерта всички: „Къде отивате?“ — „На панаира“... Децата бяхме в къси панталонки и бели блузки, момиченцата в леки, свежи роклички.

Семейството минава по люлеещия се мост. Направиха го нейде към 70-те. Сега е неподвижен, но тогава се люшкеше, младежите се засилваха и го клатеха, момичетата пищяха... Веселба...

Сяда се в бирарията, сервитьори имаше май само в една от тях. Другите бяха на самообслужване. Бащите отиват, изчакват чинно реда — тарикатите бързо научаваха правилата, вземаха халби с бира, шишета с лимонада, в хартия завити кебапчета...

Вилици?

Ха...

Панаир с вилици... Че вие ножове и салфетки ще поискате...

Имаше и тъжни моменти. Не знам защо, но в главата ми се е забила една случка. Седим на масата, хапваме — първото кебапче се яде бързо, лакомо, второто бавно, с наслада... Абе, каква наслада — с кеф...

Някакъв човек — в чисти, но вехтички дрехи (това го помня) спря до масата. И каза нещо на вуйчо Тошко. „Какво, какво?“ — недочу той. Онзи повтори — някак си глухо. „Може ли от кебапчето... Малко...“ Вуйчо му подаде цяло кебапче, после и халба с половината бира в нея...

Имаше бедняци, имаше... Не толкова много, не така изпаднали, но ги имаше...

Филип, Гошо Ламера... И те са герои тук. Но за тях — по-късно...

4.

Като съм тръгнал по празненствата, да кажа за „Чайка“. Сега викат на местността Езерото — то и ние така казвахме, ама „Чайка“ беше нещо особено.

Ресторант край езерото. Самото то представлява два бърбека, съединени, над връзката минава мост. Навремето имаше дори лодки... За неделя вечер... А по-късно и съботата стана почивен ден, та две вечери беше пълно с хора там.

Приятно място — от едната страна се извисява баирът, от другите зелена гора, малка поляна, по-нататък големи поляни. На тях играехме футбол, имаше и очертани игрища даже.

В ресторанта хората сядаха само при по-лошо време. Обикновено масите бяха навън. Имаше дори естрада. И певци пееха.

То певци имаше и по панаирите. Помните ли? Маса, стол, пред човека хармониум или свиреше на акордеон (акордьона, както викат по нашенско). Отгоре черен чадър. Не толкова против дъжд или слънце, колкото като знак.

И пее — „Иванчо си ножа извади, та си Марийка прободете...“ След което спира, вади книжка и казва: „Който иска да разбере какво е станало нататък — книжката е 20 стотинки...“

И купуваха... Най-вече жените — от селата, по-възрастни, но купуваха...

А ние не стояхме при певците, ами тичахме на люлките. Бяха няколко вида. Детските — въртяща се платформа, с всякакви кончета, коли, животни разни. В кръг, някакво детско чувство за полет ни обхващаше, настроението...

Какво знаят днешните деца за настроението? Ни електронни игри, ни клипове могат да го докарат...

Имаше виенско колело. Задължително! Кабинки, вертикално издигащи се и замайващи, слизащи и каращи стомаха да се събере на топка към гърлото...

А връх бяха моторните люлки. На синджири висяха седалките, отпред се закопчаваха също с вериги или колани. И задължително

минаваше човек, та проверяваше. После се завъртаха...

Ихххааааа... Направо умът ти да зайде...

Някои — от големите — умело заемаха позиции до каките, завъртаха веригите една в друга, омотаваха се в прегръдка, така летяха и отлитаха...

А отдолу ревниво и внимателно ги следяха родителите. То и без това всичко се знаеше в малкия град. На единия край кихнеш, от другия ти казват „Наздраве!“.

Малък град...

Ама град...

Но малък...

Както казва племенницата ми Искра: „В нашия град всичко е в центъра“...

5.

Между „Васил Левски“ и „Христо Ботев“ е градският парк. Около два квартала заема. Беше зелен, с храсти, дървета, пясъчни пътечки. И табелки „Не гази цветята“ имаше. Имаше и цветя, де...

В източния край беше паметникът на Сталин. Свалиха го една нощ през 1962 година. Имаше — нямаше... Остана постаментът — солиден, близо метър висок, около три квадрата площ.

Храстите бяха удобни за игра на криеница, а лятно време така разцъфтяваха... После решиха да модернизират „пространството“. И го заляха с бетон. Сега има дървета — затворени в клетки от два квадрата. Има и някакви цветя. Няма живот. Бяло, заслепяващо при слънце, сиво при дъжд. Къде да се играе — бетонът не е пясък...

В долния край на парка имаше лятна читалня. Изнасяха книги от библиотеката, пазеха ги в една барака — но солидна, боядисана, приятна. Отпред няколко дървени маси и столове. Вземаш книжка, четеш...

Красиво, приятно — особено в жегите...

Насреща ѝ — детската градина. Бивша болница. За нея ще кажа някоя дума натам.

Сега е пак парк — но пак модернизиран. Има детски кът, но някак си...

На „Георги Димитров“, сега „Хаджи Димитър“ около 70-та година построиха хотел „Скът“. Веднага кръстен „Скъп“... Хубав беше — ресторант, механа, две кафенета, външен двор с маси.

Сега там е общината. Чиновничеството зае мястото. Защото и пари нямат хората...

До хотела беше гинекологичното отделение на болницата. Защо там — дявол знае. Но що деца са изпискали за пръв път във вече старата сграда...

Площадът беше навремето пак площад, обаче... Да, познахте — без сегашния бетон. Имаше паметник на Цола Драгойчева, после го махнали, сега пак го сложили...

Малко встрани е паметникът на поета Николай Хрелков. Хубав поет, интересен, не е гений — но е типичен български талант. Колко такива поети имаме в историята си... И не може всички да се изучават — много са, много...

Ето едно — наслуки избрано — негово стихотворение:

ИМА ЕДНА ПЕСЕН

*Има една песен в моя роден край,
Колко скръб изплаква със нея народа!*

*Пее я жътварка сред поля безродни —
и работник морен глухо я ридай...*

*„Литнал с песен бойна, върху буен кон —
литнал де се бие млад несретник с мрака.*

*Ала там далече в утринния бронз
притаена смърт го чакала, причакала...*

*Бил той млад и хубав, бил той смел стрелец,
но десница трепнала и юзди изпуснал!*

*Като вихър литнал разярен жребец —
и понесъл буен седлото си пусто!“*

*Пей я, пей унесен ти другар и брат,
вий сестри робини, пейте и ридайте!*

*Ала пейте тихо в моя роден град,
да не би да чуе клетата ми майка!...*

*Има една песен в моя роден кът —
сред фабрики душни и поля безродни:*

тъмна душна песен за моята смърт,

тъмна, душна песен за скръбта народна!

6.

Сещам се как една година другарят бай Тошо идва в Бяла Слатина.

Той не обичаше нашия край. Не само заради хората от отряда „Гаврил Генов“ и Горуня.

Легендата казваше, че веднъж — когато идвал с кола, нейде между Баница и Борован по него стреляли. Кой, защо, дали... Просто дочувахме...

Но тогава дойде. Кацнал със специално самолетче на пистата между Бяла Слатина и Борован, пристигна с кола. На площада — гъчкано с народ. И не е вярно, че хората са били насила карани. Ами! Просто всеки иска да види на живо държавния глава...

Аз бях до сами парка, до едни храсти. Зад тях стояха няколко милиционери и десетина цивилни. Не от нашия град — личеше си.

Говори Тодор Живков — не съм и слушал какво каза, ръкопляскаха хората...

После се разотидохме.

То така бяха и манифестациите... Време и място да видиш хора и да те видят.

Дори детските ясли излизаха на 24 май — върху каросерията на камион, постлан килим, отгоре му столчета, на тях децата.

Ние минавахме по главната под строй. Ей ме на снимката — бодър, свеж, с връзка, горд, че нося табелата на училището. Кой като мен...

Това е „Христо Ботев“ — сега пешеходна зона. Само дете пешеходците нещо намаляха. Особено младите...

В града имаше няколко училища. Ще ги опиша отделно. И, тъй като не съм учил в турското (сега начално) и в техникума, ще ги подмина лекичко. Нали разказвам само за видяното...

Да, имало турско училище, макар турци... Цък! Цигани — бол, ама турци... Закрили са го по молба на самите турчеещи се цигани. Джамия нямаме, но имаше разни пишещи се изгодно малцинствени групи.

Закрили го, понеже старите усетили, че ако в школото се преподава на турски, после децата са абсолютно неконкурентоспособни с българчетата. Тогава циганите мислеха...

И работеха...

Щото... Нали помните: „Ооооох...“ — „Какво, бе бате?“ — „Биха ме...“ — „Кой, бе бате?“ — „Милицията...“ — „Ама нали днешната милиция не бие?“ — „Днешната не знам, ама снощната много би...“

Милицията беше на „Васил Коларов“ — единия вход, а вторият на „Сладница“. Стара сграда, сега май реституирана, като я гледах последно...

То и киното — „Дако Даковски“, на името на големия режисьор, вече е руина. Няма дори надпис — останки от букви, заковани прозорци и врати...

А какви тълпи бяха там... Два филма седмично, прожекции в 18 и 20 часа, често и от 16 часа, билетчета по 30 стотинки за възрастни, за деца 20 стотинки...

Колко филма изгледахме...

7.

Филми прожектираха често и в читалището.

Старото читалище, не сегашния Културен дом.

Какъв живот кипеше... Самодейна театрална трупа, оркестър, гости, лекции, представления отде ли не...

Сещам се как идва човек, ранен по време на войната, след лечението извършващ чудесии с мозъка си. В читалището демонстрира какво ли не — изброяваше гарите от Видин до Капитан Андреево, умножаваше особено големи числа наум, запомняше с един поглед камара предмети... Впрочем, дойде и в училище, разговаря с нас (бяхме нейде в шести клас), много беше интересно...

Театралите самодейци бяха почти все даскали. Уважавани хора, но нестрахувачи се да станат карагюзчии за идеята. Показваха почти все класически пиеси...

Там, в читалището, на третия етаж беше библиотеката. И колко книги... Отделно имаше детски отдел — под старата поща. Вестници, списания... Четях какво ли не...

А особен ден беше, когато ме пуснаха да вземам книги от хранилището... Че като се развилнях... Фенерче и... Одеялото през глава... Четяхме много... Четяхме какво ли не... Четяхме и знаехме... И знаем...

Разбира се, имаше време за игри.

Веднъж — бяхме вече на „Цар Асен“, Пенка Божкова, учителка по история, много... Абе, манталитет на селска даскалица, вика на майка ми: „Днес изпитвах Огнян, трябваше (трябваше!!!) да му пиша шестица... Виках си, че барем тоя брат няма да учи...“

Но играехме...

Аз лично предпочитвах четенето. Обаче... Ноблес Облидж, положението изискваше всяко момче да щурее и прави бели... И спазвах изискванията...

В долната махала имах една компания. Трудно се разделих с нея. В новата пък трудно приех другите. И май останах настрана — вече бях и голям, можех да си позволя неконформизъм...

То и сега съм някак си чужд на махалата. Да де, толкова години сме там, ама...

Виж, майка ми е свой човек. Ходи насам-натам, клюкарят, бие инжекции — макар че е на 87, безплатно, разбира се, беден народ сме...

Аз съм учтив, но... Сецам се за хубавото в миналото, лошото е изтрито от времето.

Помня 1966 година, световното в Англия. На улицата — два телевизора. Единият срещу нас. Изнесоха го хората навън, сложиха върху стълбището към мазето. Антена, нагласяване... Каси с бира, лимонада, кебапчета... На столовете насядаха бащите и дядовците. Момчетата — настрани...

Е, гледаха, макар и поизкривени.

Защо не съм в това число? Защото съм хитрец. Метнах се върху нашата порта — седнах на трегера, взех театралния бинокъл, който баща ми беше купил по някакъв каприз... И изгледах всички мачове — все едно съм пред екрана...

Но това беше вече на „Цар Асен“, или — както казвахме в ония републикански времена — улица „Асен“. 84 беше, сега е 86...

8.

Нагоре, както казваме, е краят на града (южният). И циганската махала. Бяха тихи и кротки хора, сега се чува отдалече, че са весели...

През 1970 бяхме на бригада един месец в ДЗС-то. На двеста метра от ма'алтъ — както е правилният изказ по нашенски.

На палатки. Тихо, кротко... Къорав циганин не се завъртя наоколо. Знаеха си и правата, и задълженията.

Майка ми разправя как в детската ясла имала някаква циганка — чистачка. И веднъж ѝ направила забележка за нещо несвършено. „Няма да правим циганска работа...“ — рекла ѝ. И като почнала... Викали я чак при първия секретар на градския комитет...

„Разбирам, бе Танчева, така си говорим... Ама нали — партийната линия...“ Е, дотам стигнало, ама що нерви изхабила...

Глезеха ги циганите и турците тогава... Квоти имаха за висшето дори. С три „с клизма“ ги приемаха. Преглеждал съм кандидатстудентски работи — през 80-те. Папките от Силистренски, Толбухински, Шуменски, Разградски окръзи бяха заделяни и се изискваше определен брой работи „да минат“... И минаваха...

Но всичко беше нормално. Леко насилие, малко шамари, права и задължения В ЕДНО...

Да продължа натам.

На запад е техникумът. Две средни учебни заведения има в града. В гимназията отиваха по... така де... които ще следват хуманитарни и сериозни науки. В техникума — бъдещи инженери.

Срещу него има малка градинка, а до нея е къщата на чичо Пачо. Зъболекар. Прави ми пломби нейде между 8 и 10 клас. Преди две години ги магнаха — били с някакви метали там, нездравословни. И третите пломби, които ми сложиха след тях, са готови да паднат. Защото чичо Пачо беше майстор... А сега...

Още по на запад е Агиното бранище. И красивата Китка... Беше...

Секли на поразия... А бяха наистина китка от дъбове. Двадесет ли, тридесет ли... Голяма поляна, Китката, сочна трева... И гората —

красива, тиха, полезна.

Там имаше (а сигурно още личи!) огромна дупка от бомба. Като летели англо-американците за Плоещ, пуснали една — ей така, по светлините на града... В нея може цяла стая да се сложи...

Пак там е гробът на някакви партизани. Не помня кои и колко, но помня, че в десети клас слагахме там бутилка с послание до бъдните поколения. Откъм паметника, точно зад гърба му, по средата. Каква ли е съдбата й...

9.

На север минава жп линията от Червен бряг — Оряхово... Минаваше, какво „минава“... Унищожиха я...

Имаше спирка близо до консервната. Наблизо — „Гарант“, тъкачната „Девети септември“, „Пионер“...

Направо като в София — там нали има Централна гара, София-север, Подуене... Имаше... И там...

„Гарант“ беше огромен завод. Машиностроителен. Брат ми беше по едно време директор там. Но съсипеаха всичко родните демократи...

Така стана с „Пионер“. Единственото предприятие за детско облекло. Хубаво, качествено, търсено... Има останало от него още нещо, но...

Болницата е наблизо — с огромен парк. Зеленина, успокоение, място точно за болни хора — лекуваше и с въздуха...

Сега — слава, Богу! — не зная как е...

В този район е басейнът. Направиха го малко късно за нас — около 1970 година. Голям, хубав... И сега го има... Но...

А нагоре са баирите. Градът е затворен от полупръстен хълмове. Най-вече север и изток. На северните са лозята. И ние имахме лозе. Голямо, хубаво. Работехме го...

Сега е зарязано... Но не на 14 февруари... Има ли смисъл човек да се мъчи, а после циганите да го оберат?

Останали са някои къщи. А едно време беше израснал цял квартал. Хубави, бели къщи. Красиви и удобни. И за почивка, и за труд в събота и неделя.

На изток, както казах, са горички. И голият Люш...

Между северните хълмове и града беше гарата. Разстояние до автогарата нейде километър и нещо. Малка гара, тип класически — от 30-те години някъде.

Замина си...

Към града отляво е стадионът. По мое време беше без пейки, но пък пълен. Минавахме и през оградите — най-вече по принцип. И мачове гледахме, обсъждахме...

До стадиона имаше тревни терени... Тревни — по нашенски. Бая
буци, голи петна, лек наклон... Но се играеше...
Не от професионалисти — от нас...

10.

Малък град с богата история...

Която и ние градяхме...

Така — малко по малко...

За което е следващият разказ...

III. РАННА МЛАДОСТ

1.

И така — стигнахме до оня велик ден в историята на човечеството... Е, не чак на цялото човечество... Дори май не на по-голямата част от него... То и от останалите кой ли е научил... Ама поне за мен е бил знаменит ден...

Нали и аз съм част от човечеството... Даже по-голямата част за себе си... Изобщо — малко солипсист си падам и смятам, че човечеството съществува в съзнанието ми...

С две думи казано — онзи 4 юли на 1953 година, когато в 6 часа заранта съм изврякал...

Какво няма да изврециш — ти се раждаш, а светът, вместо с колесница от лунни цветя, както по-късно щях да установя, че преди мен е забелязал Смирненски, те посреща с як шамар...

И никакви оправдания — ама така трябва, бебето трябва да се шляпне, за да задвижи дишането, пък то какъв шамар е това, я след време какви ще ядеш...

Цапнаха ме...

Факт...

Ега ти посрещането!

Може би по тая причина станах скептик и реалист. Разбрах, че всичко на тоя свят се върти около задника — от дишането до яденето. Като начална точка на разделянето с храната, ама все пак...

И що народ сетне се устремява към тоя задник... При това нито един с добра цел...

Е, педалите са приели тая философия стоически и даже са обърнали насието в кеф, ама не можах да стигна до висотите на низкото им съществуване и туй то... Какво да се прави — консервативен човек съм си... И спазвам старите, прастари правила — което, за каквото е...

Дори... Малко неудобно, ама като съм се заел да разправам за себе си, неудобно няма. Неудобно е само обуването на панталона през главата. Пробвайте — ще се убедите...

Та — неудобно, но... Едно реакционно, изостанало, тласкащо човечеството назад признание.

Харесвам жените!

Цял нудистки плаж да ми покажеш — погледът ми бързо и заскрежено ще прескочи космати крака, заници, гърбове... И ще се лепне на някой стругован крак... на тънко кръстче... на хълмиста гръд... на дълга коса, падаща върху кръгло, чипоносо, късо, палаво носле...

Те толкова зърнах при раждането ми... На съседната маса... Току-що родило се момиченце... Красииниииво...

Ама и аз съм си хубав... Още преди раждането дори...

И като се усмихнах с моята чаровна и всепокоряваща уста...

Влюбихме се!

Обаче...

Те ви тема за цяла трагедия.

Пък акушерката се влюбила в мен... И ме гледа влажно, влажно...

Аз не я забелязвам — цял бях потънал в красивите, морни очички на момиченцето. Които мигаха със скоростта на препило колибри...

И тогава...

Пренебрегнатата...

Кипяща от ревност...

Клокочеща от женска ненавист...

Акушерка...

Раздели ни...

(Благодаря за кърпичката... Момент, че клавиатурата подгизна...)

Ние бяхме преплели погледи, готови да продължим заедно в живота... Или поне в следващите няколко дни... Обаче, акушерката ни остави в различни стаи. И, понеже момиченцето още не можеше да говори, а аз от скромност не исках да афиширам ранните си вродени умения...

Липса на комуникация! Казано по народному — очи, които не се виждат, се забравят.

Важното е, че Тя остана под № 1 в сърцето ми — за вечни времена... Или поне в предстоящите ми още пет-шест години, надявам

ce...

2.

Колкото и им се искаше на акушерките и сестрите да не се разделят с красивото и умно бебе — от скромност не натрапвам, че става дума за мен! — трябваше.

А майка ми и баща ми живееха на квартира. Къщата и досега е налице — е, с някои преустройства и пристройки...

Нали знаете българина — от кибритени кутийки да е, но ще вдигне още нещо. Веднъж видях как някакъв е сложил кола на балкона си, друг път показаха по медиите цял фургон допълнително „лепнат“ за сграда... Така се прави сега — в модерните времена.

А някога...

Малка къщичка — две стаи, кухня. Клозет — не тоалетна! — навън. Между другото, по-хигиеничен е. Не седат различни задници на едно място, няма опасност от замърсяване и оклепване на чинията. Освен при диария...

А, и при напиване... Ама то лесно се оправя. Една-две кофи вода и — клозетът блести. Щото водата измива, изтича между дъските. Няма нужда от ароматизатори. Освен, когато съдържанието се надига нагоре по физичните закони, та се вика „златарката“ (в града), или се прави нова яма... Да, така е на село.

Няма кола за чистене — дето ѝ викахме „златарката“, тъй като разплискаше злато подире си. Най-много — привечер, когато шофьорът го мързи да отиде и я изпразни.

Селянинът зарива бившия клозет с няколко коли пръст, съдържанието попива, обогатява почвата и току-виж — след година тук са станали едни домати... Ама без изкуствени торове, химикали, отрови... За идиотизма ГМО не бяхме чували... Изостанал народ... Екологичен...

Та обикновено клозетът щръкваше насред двора. С периоди на движение през десетина години по очертана мислено кръгова линия. Докато целият двор се насити с естествени подобрители. Правилният път на веществата в природата...

Покрай границите на имота се вдигаха другите, помощните сгради. Обори — едно време имаше говеда не само в препълнените трамваи. Кошари (сегашните деца... какво деца — сегашните млади дали правят разлика между обор и кошара?). Курници... Винаги топли и пресни яйца. Бърза манджа.

Най-вкусно беше яйце на хартишка, както се вика по нашенско. Сгъваш вестника (вестник! Не картон или от тетрадка лист...), правиш четири бордчета, на ъглите леко завърташ ушички за укрепване, слагаш на гъза (това е капак на печка с твърдо гориво. Самата печка е шпор, кюмбе и т.н., според вида).

Чукваш яйцето. Хартията се загорява, накрая дори изпепелява (не гори). Яйцето се изпича. С лъжицата изгребваш жълтъка, предварително посолен. После белтъка — с хляб. Е, и обгорял вестник влиза в порцията, ама кой ти гледа...

Някогашните стомаси бяха доменни пеци — кабарчета с лук да метнеш, смилат ги и хич няма и да... Уф, така сладко се разговаряхме, че щях да кажа „пръднеш“, ама хайде да бъда по... така де... кОлтурен... ГраждАнче, както викат по нашему...

После се вдигат до сами къщата други помещения.

Мутфака... Демек — лятна кухня, с някои допълнения. Но за нея повече — когато описвам Борован.

Лепва се някое и друго стайче. Така — за туй-онуй. И да се опъне някой миндер вътре. Широчък, че като дойдат гости, да има къде да ги сложи човек.

Поради което северозападният двор става по устройство на замък. Високи стени (дувари), яки порти, двор в средата, донжон (демек — главна кула, в случая къщата), помощни помещения...

Някъде досами портата имаше и месторабота за домакина — ковачница, налбантница (ама са различни! Второто е за подковаване на коне, че и магарета), обуцарница (това пък е за подковаване на хора)...

В по-късно време — някъде след 1960 година, когато колективизацията беше поразила съзнанието и хората не си даваха зор — знаеха, че държавата ще прибере всичко, дето е по със света (значи — по-хубаво, по-нормално), портите бяха по комунистически условия.

Някоя леса (това е плетена преграда), малко бодлива тел, препречени летви... То и не се отваряха често. Хората минаваха през вратнята, а добитък... Добитък в малките градчета почти нямаше...

Е, в такава къща държаха нашите една стая... Но там изкарахме половин година и се преместихме в старата поща...

3.

Викаха ѝ така, защото наистина навремето там е било поща.

Държавна сграда — на два етажа, с външни стълби, нещо като галерия на втория, много стаи... И в тях настанени нуждаещи се.

Да е комуналка — не е баш, тъй като имаше някои условия в стаите. Но вода, например, се вземаше отвън — от чешмата в двора. Къпането ставаше по класическата схема. Нагрива се вода, разстужда се с друга, решилият да се хигиенизира сядаше в коритото (дървено, а по-късно техниката се разви и се продаваха поцинковани), поливаше се с вода от няколкото кофи, разположени около му... В стаята, разбира се — няма да си ветрее маркуча напред двора...

Навремето подобни натуралистични изпълнения на нудисти не се одобряваха. Изостаналите от историческото развитие на човечеството, подминали пътя към педерастлъка, нашенци смятаха експозиционизма за отврат. Да не говорим, че липсваше всякакво желание младото поколение да изучава устройството на лелката, преди да се е научило да пише дори...

Е, моята беше лесна. Баща ми грабваше коритото, майка ми мен, водата се топлеше на слънцето (викаха ѝ „слънчева“, кой да ти знае, че световната научна мисъл след повече от половин век внезапно ще открие страхотните свойства на загрята от слънцето вода...). И — вода, сапун, вода, сапун... Ощавяха ме яката...

Да не мислите, че аз мързелувах и не участвах? Мое беше озвучението... Ама рев... С извивки, с фалцети, басово, цугтромбонно... Върхът беше като прехвърлях на саксофонистки стил... Някой път минаващи по улицата магарета завистливо протестираха против джазменските ми изпълнения... Това — през лятото. Ама зиме и мен ме почваха вътре...

Там някъде се появи брат ми, пък аз от зор взех да раста. И станах на четири години.

Трябваше да ме пласират някъде. На село бабите и дядовците си работеха — де ще се занимават с дечурлига (Освен лятос, разбира се!).

Поради което нашите рекоха да ме запишат на държавен гардероб — детската градина.

Обаче, и там зор... Таман бяха почнали да ги правят, кандидати много, места малко... И баща ми пуска документи, разговаря с градски шефове — върви по служебния ред. А на майка ми й писнало. Та се вдига един ден и право в съвета, при председателя. Оня таман разговарял с някого, рекъл й да почака в кабинета. И в тоя момент звънна телефонът. Разговорът майка ми го чула — „Да, да, другарю... (баща ми!)... Ще приемем детето, обещавам ви... Да, знам, че се забавихме, ама разберете...“

А тя каза: „Предайте на другаря... да не звъни повече. Детето още сега ще бъде записано...“

„Ама вие коя сте?“ ...

Обяснила тя, минала на висок тон. А, когато нашенски жени минат на висок тон, самолетите засрамено кацат и се отказват да преодоляват звуковата граница...

И ме записали...

4.

Детската градина беше в сами центъра на града. Площадът, паркът, детската градина — едно трио. Навремето е било болница, после я преустройват. Голяма сграда, градина около нея. С пясъчници, площадки, люлки. Ниска мрежеста ограда. Пълната условност на онова време, когато оградата означаваше нещо...

Сега няма градина. Няма и сграда. Направили са го парк. Има люлки, има място за игра...

Но някога тази градина беше за всички. До следобед са децата, после доста майки оставаха с тях на площадките, а в неделя беше просто част от центъра.

Сега...

Да, да — има хора. И то деца. Но някак си — няма опорни точки...

Бях в групата на другарката Христова. Невероятно, но си е жива и здрава. Че ме и помни... Е, как няма да помниш такъв образ... Приеха и брат ми. Играехме заедно, всичко беше добре. Докато един ден стана произшествие... От градски мащаб, ама...

Аз изчезнах от детската градина. Бях там. Играех си. И минах в друго агрегатно състояние — изпарих се...

Една другарка се скарала на брат ми, май му опънала ухото, аз съм се разкрещял... И толкова! Нямало ме е...

Търсят...

Обикалят...

Информират...

Майка ми пристига...

Гошо го няма!

Какво се съсеца тя, отива до нас. И аз съм си бил там... Стачка в знак на протест срещу лошото отношение на другарката... Май това ми е станало навик.

Ядосам ли се — не се взривявам. Или — рядко избухвам. Просто тегля една. След което напускам. Не разговарям с виновния (според

мен). Или прекъсвам комуникацията с редакцията. Или се самоизолирам...

Не виждам смисъл да доказвам постоянно, че съм прав.

Това е аксиома.

Аз винаги съм бил прав.

Веднъж не бях прав, но се оказа, че не съм бил прав, защото съм бил прав...

Лесно общувам с хората, но подведат ли ме... Сеч! Просто изчиствам този човек от съзнанието си... Познати отбелязват, че имало степени. Първа — предупредителна — минавам на „вие“. Втора — ставам заплашителен айсберг. Третата е най-ясна. Просто в паметта ми няма място за този човек...

И — не прощавам!

Бог прощава — той има време, цяла вечност е пред него, може да изчака и да опрости грешката.

Аз време нямам. Пък и нямам претенции към Божиите дела — негово е опрощението. Затова не му преча...

Та тогава съм си постъпил напълно самостоятелно, последователно, решително...

Това се е случвало и друг път. На село сме. Брат ми нещо ядосал дядо ми, оня му отперил един. Аз с дядо си в спор не влизам! Дядо ми е — той е старият, той е авторитетът.

Отивам на спирката, качвам се в автобуса и след половин час съм у нас... Два часа по-късно долита дядо ми с каруцата. Да ме търси. Защото се сеца къде ще съм...

Самостоятелно зверче си бях.

Майка ми разправя как ме оставяли сам вкъщи. Преди детската градина. Бил съм нещо болен, тя ми дава хапчето, казва да го изпия, когато камбаната удари четири.

Комшийката отсреща вижда, че у нас свети — пък уж нашите са на работа, не трябва да има никой. Отива. Аз. И после се кара на майка ми, че не ме е оставила при нея, че как може едно четиригодишно дете... И така нататъка.

Но това са други истории...

5.

Те станаха в следващата ни къща.

Баща ми и майка ми посъбрали пари — къде спестени, къде заеми. И решили да вземат самостоятелна къща. Избрали я. На „Васил Коларов“ 107. Двор голям. Къщата отпред. Две стаи, килер. Клозет — в двора. Дупка, заобиколена от подредени ластуни (царевични стръкове, на снопи свързани).

Дядовците дошли, гледали... Дедо Герго обявил — „Те ви сто лева, най-напред клозет направете!“. Направили го. Дъсчен, здрав, с врата, плътен... В двора... И то в третия двор.

Защото в първия беше къщата. Площадка с навес отгоре. Малко коридорче. Вляво — кухнята. Едновременно с това спалня. Вдясно стаята за големите. Там са гардеробът, скринът (оня, с библиотеката), печка. В кухнята една готварска печка, две легла, маса и столове.

Абе, около 1960 година така беше... Каква ти Санта Барбара...

Отпред и отстрани — градинка. Цветя. А пред кухнята — розови храсти. При това образуващи малка пещера. Напълно прозрачна, но с нещо тайнствено в нея. За игри — чудо...

И едно голямо дърво. По което може да се качиш на покрива, после се спускаш по навеса (баща ми го вдигна) и си във втория двор.

То в него се влизаше и през портичка. Там царуваха пернатите — кокошки и петел. А също така бяха клетките със зайци. По едно време станаха 140, но ги изтръшка болест. Баща ми пак ги завъди. И в сегашната къща гледаше...

Минало време...

После пак телена ограда и е овощната градина. Десетина дръвчета. Лехи със зеленчуци. Огромен розов храст. Розов, ама карамфил му викаме. Два метра дълбочина, три и кусур дължина. Беряхме цветчетата, отделяхме листчетата им, майка ми вареше сладко... И сега усещам вкуса му... Но — само в паметта си. Истинско розово сладко не съм виждал от десетилетия...

В тоя трети двор оставих една яма с диаметър около два метра. Бях започнал да копая за землянка. Но не ми стигна времето. А и

меракът ми нещо мина...

През оградата дразнех петела. Дори го лових с въдица. Кукичка, найлонова корда, парче хляб... И той си закачи обичките за куката... Мале, мале... Докато го хвана, че откача...

От едната страна живееше чичо Макавей. Имаше син и дъщеря. Тя — връстничка. Ваня. Хубаво момиче. Що лежане съм излежал заради нея на покрива, скрит зад комина. Тъй като лятно време майка й я къпеше на двора...

Ама не ме хванаха!

От другата страна доктор Чуканов. Тогава си беше възрастен. Гледаше пчели. Няколко кошера. Показваше ми, учеше ме кое е пило, как се слагат рамките за питите, къде е прелката... Веднъж постави малко мед върху чинийка на перваза. Долята пчела, той я захлупи със стъклена чаша (помните ли ония, многогранните? Дебели, яки, солидни). Сетне леко я мацна с бяла акварелна боя по гърба. И я пусна. Показа ми я на прелката. Пчелата се върти — наистина танц. И после другите излетяха и право при чинийката. Говорят си...

6.

Някъде по онова време за пръв път посетих библиотеката. Детската. Беше филиал на градското читалище, заемаше част от долния етаж на прословутата стара поща. В нея сграда пък бяха настанили вече детската музикална школа. Където също ме записаха.

Цигулка... Мъчих се, мъчиха ме, мъчих ги... Ама не става!

Имам усет за музиката, но нямам ищах към труд. Музикален труд. Просто не ми се занимава с нищо, което не ме е хванало никак си... Абе, не е вдигнало замък в душевното ми блато...

Ходих при Цанко Бозайников. Увлечен по музиката, свирещ на разни инструменти, откъснат от реалността... Даже не щеше да се ожени.

Вдигна в двора на дома си цяла кула. От сгурия — обработена, заякчена. Черна кула — романтична, красива, поразяваща... Всеки ден работеше на нея... До смъртта си...

После кулата постепенно изчезна.

Не търпи родната провинция нещо, което не се яде. Или поне не може да се смени за ядене...

В библиотеката трудно ме записаха. Не бях дори в първи клас. Ама четях. Демонстрирах им го (баща ми беше много горд). И взеха да ми дават по книжка. Детски. С картинки. Които книжки „изяждах“ за вечер.

Неусетно — не мога да кажа как, но стана някак си — ускорявах процеса на четене. Поглъщах по страница за минутка и нещо. И запаметявах. Все още помня цели книги. А илюстрациите визуално си представям и през призмата на далечните спомени.

Та лелките в библиотеката разбраха, че не става дума за нормален читател. Стана им интересно. Почнаха да ме пускат сам да вземам книжки. Тъй като обикновено те избираха — според читателя. Пък и малък град, познават се всички, добре знаеш бай Иван кое ще предпочете — история на изкуството или указания за градинаря...

Нашите решиха, че е време да подравнят малко духовността ми и ме записаха в „Цани Гинчев“...

Днес писателят е позабравен. Не от всички. Някои направо не знаят кой е този. Защото България има щастieto и нещастieto да роди много поети и писатели. Много! Просто е невъзможно в училищната програма да бъдат включени... Дори не половината... Даже десет процента от изключителните таланти не могат да бъдат обхванати...

Какво да кажем за талантливите, майсторите на художествения разказ, отличните занаятчии, както аз ги наричам...

Пример със сегашните? Не наши — сега у нас графоманията надделява. И себелюбието — стремеж да порaziш света с изкуствените канали на някакъв непознат Марс. А предците ни са оставили правило — простички истории, простичко разказани... Пък читателят САМ ще намери СВОЯ смисъл в авторското слово...

Вземете Стивън Кинг, Агата Кристи, Фредерик Форсайт, Тери Пратчет, Клифърд Саймък... Нарочно посочвам англоезични писатели, търсени, интересни... Типични занаятчии... Разказват леко, не привнасят никаква особена философия, не се опитват да останат в историята, занимават, забавляват, ангажират читателя...

Занаятчии... Но какви!

Човек не може да се храни само с торти (пренесено — да чете само Лао Дзъ, Аристотел, Кампанела, Ницше). Ежедневието иска хляб — хубав, вкусен, направен от майстор хляб.

Не клисаво претенциозно парче тесто, набухано с оцветители и подобрители, а нормален хляб... Подобни творци на истински хляб за душата може и да има днес... Аз не съм открил...

Все се наредили писатели, поети... Най-малкото гении... Та се чудя каква превъзходна титла да измисля, че няма как да се самоопределят...

Аз защо пиша?

Аз не пиша.

Не съм писател.

Просто разказвам.

Каквото се сетя, както мога, което искам...

Уууу, отклоних се...

Та — Цани Гинчев. Както пише в уикито — писател, просветен деец и публицист. Тоест — пишел е разни истории, просвещавал е народа, публикувал е творенията си.

Бил е училищен инспектор в Оряхово. И тогава започват в Бяла Слатина да строят училище. По план — малко, едва ли не къщурка. Цани Гинчев идва, оглежда очертаните с канап темели, остава в града за една нощ. И в тъмното отива, връзва още канап, разтегля основите до нормални за него време. Просто поставя властта пред свършен факт.

Пък и местните първенци, когато виждат строежа, схващат какво става... и си замълчават. Все пак, белослатинчани са...

А училището по-късно кръщават на името на просветния апостол Цани Гинчев...

През 2010/2011 година е имало 188 деца, 70 от които пътуващи от селата. От закритите училища...

Как беше навремето ли...

7.

За първия учебен ден, за първи клас, че и за втори... Малко мътни са ми спомените... Не знам колко ученици бяхме, но надали двеста...

Класна беше другарката Радка Андреева. Мамаша — бих я определил днес. Хубава жена, умна, много спокойна, изключително добра, разбираща от работата си. Конфликти с нея нямахме, грижеше се за нас, а като направехме нещо... Свиваше вежди и се караше. Ама много лошо се караше...

Просто имах късмет да попадна на истинска начална учителка! Задачата си разбираше в едно — да ни даде възможност за очовечаване... Та даже Генчо — повтарач още от първи клас! — я слушаше и дори се учеше. Доколкото манталитетът му позволяваше. (Това лято го видях. Е, не го познах, ама знам къде живее. Комшия ми беше на „Васил Коларов“. Живееха в една малка къща, с две стаички. Мога да кажа, че мизерстваха — нито квалификация някаква, нито желание за труд.

За компания приятен. Даже беше нещо като орел над класа ни. Нали голям, пазеше ни от второкласниците. Че и четвъртокласниците му имаха страха. Ние му пишихме домашните и подсказвахме. Къде с това, къде през леко премрежените погледи на учителите, май завърши някакво образование...

Сега видях — вдигнал къща. Голяма. Без мазилка, но солидна. Личи си, че още не е обзаведена, няма живот в нея. Не разбрах да е женен, но при него какво ли е по правилата... Позна ме — май съм си останал свеж, млад, красив, умен... Но говорихме малко. Общи неща. Минава времето, размиват се връзките, разтеглят се общите теми...)

Училището е на два етажа. Двор — голям. Опира до черковния. До нея стена беше клозетът — външен, разбира се. А отстрани — опитното поле...

Сега, ако случайно е попаднал някой младеж — под 40 години — ще се учуди. Това пък какво е?

А ние не се чудехме. Някъде към половин декар, засят с какво ли не — дървета, зеленчуци... Окопахме ги, поливахме, торяхме, беряхме... Набраното отиваше в стола. Имахме часове по трудово — реално трудово обучение. С реален труд и реални резултати.

Сега това място е залято с бетон...

Много го обичат днешните директори тоя бетон. Заливат и — няма проблеми... Те ви място за тичане...

А имаше градинки сред двора и покрай оградата, имаше пейки, имаше къде човек да седне на сянка...

Бетон...

Впрочем, така е в бившата прогимназия, така е в бившата гимназия... Но за тях — отделно.

Стаите бяха широки, със светли прозорци, с класически черни дъски. И печки на твърдо гориво.

Видях лятос и Васко Томов. Припомни ми как навремето дежурните чистеха печките и изнасяха сгурията. Та той слизал по стълбите и видял изпусната буца сгур. Инстинктът на всяко момче е ясен и бърз — шут! Обаче, изстрелът бил бая точен. Право в челото на Иво — наш съученик. Главата яка, буцата крехка, пръснала се. Но оня извил като вълк... Минало му. Следа дори не останала. Обаче, Васето имал дребни проблеми от рода на „Ти защо не вдигна буцата, а бързаш да я риташ?“ ...

Ми, защото е момче, бе...

Ама възрастните подобни свободни и логични разбирания нямат. На тях им дай свързаност, идея, мисъл, анализ, синтез, план, резултат, отговорност...

8.

В детската градина ни бяха полово унифицирали. Не само ни редяха да спим в смесени групи — за пръв и единствен път в живота си спях с две момичета от ляво и дясно, и други две откъм главата и краката... Чарли Харпър ряпа да яде с близначките си!

Но ни и обличаха безполово. Престилки, които се мотаеха като роклички около краката, якички, някакви полукъси гащета. Единствената разлика беше, че момчешките бяха със свободни крачоли (то като че ли имаше защо), а момчешките бяха набрани. Такива бяха и гащетата по физкултура в началното училище. По развяването можеше да се познае полово кой какво е...

В първи клас облякохме униформа. То пък една униформа. Същите тъмни панталонки, светли ризи. Нямахме как да оригиналничим — промишлеността беше сериозна дама и не се занимаваше с разни шарении и капризи. Тъмно — черно, кафяво, тъмносиньо... Светло — бяло, светлосиньо, полурозово... Избирай...

Така че хем ни разуниформиха, хем си бяхме в същите тоалети, както и в предучебния период.

Е, някъде в началото на март ни вързаха сини връзки... Ама какво зубкане беше за това приемане...

*„Чавдарчето труда обича,
на помощ първо се притича“...*

*„Чавдарчето е весело дете —
Играе, пее, учи се, чете...“*

(Ей, това го написах БЕЗ ДА ПРАВЯ СПРАВКА!

Запомнил съм ги от едно време...)

Я да видя, все пак... Ама наистина съм ги запомнил...

И другите —

*„Чавдарчето родината свободна
обича като своя майка родна“...*

*„Малките чавдарчета
са добри другарчета“...*

*„Чавдарчето учтиво поздравява,
то възрастните хора уважава“...
„Чавдарчето е примерно вкъщи и в клас,
то помни: «Пионер ще стана аз»“...*

Бяха в една малка книжка. На всеки две странички — едно стихче с рисунка. Помните ли?

И дори известно време — до четвърти клас, когато ни вързаха червените връзки, спазвахме тия правила... Понякога... Ама имахме желание да е винаги...

После лека-полека ставахме все по-цинични. Разбрахме огромната разлика между официално и реално. И взехме да се вписваме в системата — официални ангелчета, реално... Реално — ние... Кой какъвто е...

Между другото, така почнахме да оценяваме хората около ни. Уважавахме и обичахме учителите, при които официално и реално се сливаха. Тоест — не ни поднасяха официални неща вместо реалните.

Защото имаше и други — които се изживяваха в реалността като в официален доклад.

Помня една Борянка... Честно, все още се чудя това момиче дали се е къпало голо... Почервеняваше при едно „Здрасти!“... Пък ако някой се излъжеше да я пипне по ръката... Не, че имаше много кандидати. Беше сочна, с очила, наведен поглед, притежаваше рядката способност да говори официални глупости като искрени сърдечни изблици... Завърши май българска филология, стана даскалица. Може да е неомъжена...

Не завиждам на оня евентуален нещастник в първата му брачна нощ...

Макар Ивайло Петров да описва една такава скромна мома — в „Преди да се родя и след смъртта ми“. Която не можели да омъжат, ама като успял един да пробие отбраната ѝ (ега ти богатия и двусмислен език!), почнала да ги хвърля децата като зайца — на групи...

Пак се увлякох...

9.

Чантите ни не бяха претъпкани — както са товарите на сегашните деца. Читанка, математика, тетрадки. Пергел, транспортир, мастилница, перодръжка, перца...

Тия мастилници... Колко пъти са се разсипвали в чантата ми... Или са оливали чина...

Писането с перодръжките пък слагаше неизмиваеми белези. Синьо-черни пръсти и дори цели ръце. Пишеш, чистиш перото, пипаш мастилницата, оставяш следи върху чина, после ги пренасяш върху престилката...

Професионален белег — омастилени ръце и физиономии... Перодръжките — от оцветено дърво или някаква пластмаса, с постоянно сменявани перца. Пази, Боже, да се закачи косъмче на върха им. Тръгваха едни зацапвания... Та се налагаше пак да започваш. Като преди това или изчистиш перото с рязко полунатискане на чина, или направо го смениш. Ако се е разкрачило и прави две линии...

Наистина, старанието помагаше при писането. И имаше нужда от изучаване на краснопис, както казваше другарката Андреева.

После се появиха химикалките и стана една... Почнахме да пишем на развален китайски. Не помагаха и лошите оценки заради почерка. Аз, например, пишех като доктор с двадесетгодишен стаж. При това с левия крак. Без да събувам обувката...

И сега си пиша така, ама кой обръща внимание...

Компютърът изравни почерците. Но не може да оправя правописа. А на него обръщаха огромно внимание. Имахме едни малки речници — за начално училище. И ги носехме с мен. Баща ми намери среден по обем речник, та го мъкнех с мен. Големият стоеше на скрина. Полза има. И днес не допускам (почти — и аз съм човек, макар жените сутрин да ми викат, че съм бог!) правописни грешки...

Писането изучавахме бавно. Точки, чертички, ченгелчета, всякакви завъртулки... После буквичките... И цели думи... Никакво бързане за постижения!

Основното е, че училището е основно. А основата се гради бавно. И качествено.

Няма защо да се демонстрират млади таланти, да се фуклявят кое пеело, кое рецитирало, кое пишело стихове, че и проза... Абе, то не може тоалетната чиния да улучи...

Но — времена...

И хич не се усещат младите родители, че подобно бързване погубва евентуалните таланти. Хидропонната система на съвременното ГМО образование дава ярки цветове и празни плодове...

(Малей, това звучи великолепно... Трябва да си го запиша!)

Чиновете бяха почти за нас. Но дървени, тежки... Няма как да влачиш подобен хипопотам подире си, както днес правят децата. Е, те не са виновни — с тия сланини по себе си не могат да се измъкнат дори от свободните маса и стол, та ги понасят...

Ние бяхме тънки, пъргави. Не само че магазините не преливаха от лакомства или фаст-фуди. Нямахме спирачки... Хапваш и... Улицата — тоест, светът! — е твоя...

А как хапвахме... Сещам се — баща ми ме прати за хляб. Половинка. Но бял... 25 стотинки...

Фурната беше през пресечка. Тъкмо бяха извадили хляба. А той... Мек, дъхащ, топъл, ароматен... Което обяснява защо до нас стигна само част от долната кора. И то само, защото си я оставих за края...

Баща ми ме върна и предупреди да бързам, че трябвало да се връща на работа... Ама хлябът си беше топъл, ароматен... Пък една баба ми предложи да посипе мерудия... Майка ми ме видя от прозореца и чух как каза на баща ми, че трябва Огнян да отиде. А той ми подаде нови пари и каза: „Бе, да върви пак тоя — барем се е наял вече...“

И така си е — брат ми щеше да почне отново...

Какво? Съвест?

Абе, хора — вие на седем години били ли сте с топъл, бял, пухкав, дъхащ на мерудия и слънце хляб в ръце?

10.

Така и с математиката. Писане на цифрите... Заучаване... Задачи... Таблицата за умножение...

Тогава доста неща се даваха да се запомнят завинаги. Наизуст. Таблицы, формули, стихове...

Днес... Има ги в интернет... И мозъкът се заема да търси... Като остава със съмнението — така ли е?

Нашите мозъчета бяха като шкафове в противоатомно скривалище. Всичко нужно трябва да е на място. За момента, в който трябва.

Какви разсъждения, ако нямаш база? Фантазирахме — и то яката. Но мисленето не е само фантазия. А свободен полет — над твърда земя. Реална фантазия...

Рисувахме — с моливчета, после с акварел... Пеехме...

Даже оценки получавахме. В четвърти клас започнаха. Не знам кой и защо, но беше избрал „Цани Гинчев“ като базово училище за реформаторски експерименти. Пробвах лично оценяване и преподавателски екип — в четвърти клас. Тоест — вече получавахме оценки за извършеното. Не общи, на края, а текущи. И не ни преподаваше само другарката Андреева, а по всеки предмет преподавател.

Ние си я искахме нея, обаче... Кой те пита... Свикнахме... Мисля, че след това въведоха това в цялата страна.

Та имаше една учителка по пеене. Лоша ли, добра ли — аз името й не помня, та нея ще описвам...

Ами така е — помнят се добрите и лошите даскали. Не го ли помниш — безличен е бил. Не помня какво преподаваше, как...

Само една история остана в съзнанието ми. Писа ми двойка по пеене.

Даааа...

Е, а аз съм тарикатче. Ама много хитро.

Както си въобразявах.

И седнах с гумичката да изтрия двойката. Много внимателно и старателно. Изтрих я. Така чисто, че на листа остана дупка...

Ама важното беше, че двойката изчезна. Отнесох си после пердаха. Навремето и това го имаше. Нормално — както казват англичаните, който жали пръчката, не жали детето.

Даже в училище имаше шамари. И в горен курс се е случвало.

Сещам се за някакъв Владо. Софиянче, не помня защо баща му беше в града ни, та го бяха записали при нас. Май в четвърти клас дойде, някъде след пети замина.

Нагло копеле! Бягаше от силните — Генчо не го забелязваше, защото тоя изчезваше мигновено при вида му. Обаче, се пишеше на бабаит при такива като мен. Не смятам насилието за аргумент. Но — между интелигентни хора. Простакът разбира само от сила. Както тоя Владо.

Закачаше се — както наричахме тия провокации. Предизвикваше ме (не само мен, но мен ме беше „харесал“, защото четях). Един ден Генчо ми каза, че трябва да набия тоя наглец, иначе ще ми пощури живота. „Удряй в носа — каза ми. — И не спирай!“.

След часовете пак си тръгнахме с компанията, Владо се лепна за нас. Пробва да ме спъне, опита се да събори чантата ми... И го светнах право в носа...

Седна... А аз го заритах... Без да мисля, без да гледам, без да оценявам пораженията...

Спряха ме.

Пък тоя Владо се сви на земята и захленчи. Дори не рева — само скимтеше... Това му беше силата — докато насреца излезе друга. Може да е по-слаб от него човек, но самият факт, че се опълчва, смазваше подобни простаци.

Но той продължаваше опитите си дори към учителите. Жените го водеха при директора, обаче оня схвана, че слабостта им е нежеланието да се разправят с някакъв пикльо. И продължи...

Докато веднъж не опита при Васил Станчев.

11.

Това стана в пети клас, но ще го разкажа сега.

Имах късмета, че литература ми преподаваха двама мъже. Истински. Свестни, умни, разбиращи учениците, със самочувствие и професионализъм.

Васил Станчев в прогимназията и Игнат Николов в гимназията. Станчев е жив и здрав, в старчески дом в село Попица (бележка 2015 — почина! Лека му пръст!). Николов почина на другата година след завършването ни. Наскоро минах край гроба му и установих, че е бил по-млад, отколкото аз сега...

Но за него — в другата част.

А Станчев не си поплюваше. Специалист, словесник, както казват руснаците, той хич, ама хич не обичаше пренебрежителното отношение към предмета му.

И, когато Владо го пробва... Забелязали сте, нали? Подобни типчета пробват даскалите и разбират къде може да се лигавят, къде няма да стане тяхната. Та пробва да го провокира.

Станчев го вдигна за яката, занесе го до вратата, с един шут го изпрати в нея, вратата се отвори под напора на летящия лигльо и той изхвърча в коридора...

Повече той не посмя да се обади в час. Дори при изпитване говореше тихо-тихо...

Да се върна в началното училище.

Там се събрахме с момчетата и момичетата, които после станаха част от живота ми до 1971 година.

За Васко споменах. Краси Борисов беше. Леко пълничък, една година по-малък. Баща му искаше да го формира като свое копие, Красьо на инат теглеше в друга посока. По-сетне, в прогимназията, баща му ни преподаваше биология и имах някои проблеми с него.

А Краси беше от компанията. След часовете си тръгнахме заедно — аз, той, Маргарита, Генчо... Нашата махала. Разделяхме се при къщата на близначките, после Генчо се отбиваше в тях, Маргарита ме изпращаше до нас, а тя продължаваше още петдесет метра...

Близначките? Лятос минах край къщата им. Една руса жена чистеше отпред. Попитах я за Тони и Нели. Оказа се, че са си живи, здрави, добре са...

На времето изживяха страхотна трагедия. Майка им се самоуби. Обеси се. Възрастните обсъждаха, разбира се, клюки всякакви се носеха. Но аз винаги съм мразел подобни обсъждания (ако не се отнасят до политикани!) и затова съзнателно дори не се вслушах в коментарите...

Помня, че ги изпратиха някъде далеч, при роднини. После се преместихме и рядко ги срещам. Хубави момичета бяха (предполагам — и са)...

Играехме си до тяхната къща. Имаше празен двор, използвахме го.

Това беше точката, преди да се разделим кой накъдето...

Маргаритка беше пълничко девойче, стандартно по мислене и вид. Но добро другарче. Учихме заедно и в прогимназията, дори ни има на снимка как носим табелата на училището.

Миналото лято рекох да видя какво става с нея. Съседката ѝ каза, че починала малко над петдесетте...

И Краси го няма. Стана военен, после рак на стомаха, операции — не го познах, беше се смъкнал много... Почина...

Няма го и Румен Нинков. Дребен, изживяващ явно някакъв комплекс, беше много упорит. При това скачаше на бой всеки път, когато сметнеше, че е пренебрегнат. Биеше се със зъби и нокти, та поголемите го избягваха. Учихме заедно после в прогимназията, в гимназията.

Приеха го физика. Но не следва...

В казармата го застреля едно момче. Пак от нашия град. При това — адска случайност. Натиснал спусъка при изпразване на автомата, бил забравил патрон в цевта, куршумът минал през затворената (!) врата и...

Споменавам и Николай Маринов. Майка му преподаваше литература в прогимназията. Тиха, кротка жена. Николай обичаше да чете, събираше марки, беше добър математик...

Почина преди няколко години. Стегнало го сърцето, прибрал се вкъщи сам и там...

Отиде си и Иво Иванов. Пак сърце... И пак преди 60-те...

Мрачно стана, но такъв е животът... Аз говоря за тях като за деца, а те са спомен в душите на внуците си. Без Румен — той загина на 20 години...

Лека им пръст!

12.

Малко мрачно завърших предната глава, обаче... Няма как да избяга човек в миналото. То винаги включва и тъжни моменти...

А навремето ние малко ги подминавахме. Детство, важни проблеми — ще играем ли днес, какво ще играем, ще ме изпитат ли, мале, тая тройка как ще оправя...

Играехме... Уличките тогава бяха тихи. Автомобили почти нямаше, от време на време ще мине някоя каруца... И това е... Нямаше и улични кучета, де...

Така че ритахме топка (не смея да го нарека футбол, но играехме — това е важното). И намирахме време за други забави. Както и за учене.

Така стана, че след 1965 година се преместихме в сегашната къща. Вечер в кухнята се събирахме всички. Баща ми отворил вестника, майка ми нещо пере, глади, шие, аз и брат ми четем...

Помня как последователно изчитах — понякога на глас — „Славейче“, „Дружинка“, „Пламъче“...

Тия дни включих в колекцията си от издания 1950 — 1970 година брой на „Славейче“ от 1960 година. Имам няколко пълни годишнини, но тая от 1960 ми липсва, взех само брой 4. И то само заради спомена.

Чета аз на глас заглавието на едно комиксче — „Тунчо и пещените хора“... „Как, как...“ — вдигна глава баща ми. Погледнах и пак бързо рекох „Тунчо и пещените хора“...

А после се поправих „... и пещерните хора“...

(За едно момче, което разкрива браконieri на риба, а отначало ги мисли за пещерни хора, тъй като ония се крият в едни пещери до селото)

Смях...

Ами... Първи клас, мъча се да чета бързо, допускам грешки... Но я запомних за цял живот...

Та детските списания и вестничета („Славейче“ имаше и малка библиотечка, и вестниче) четях от кора до кора. После почнах и

вестниците за големи. И, разбира се, подхванах библиотечката върху скрина в спалнята. Не бяха много книги — малко над петдесет. Но — „Кон-тики“, „Аку-аку“, „Любовните приключения на ателие «Мирет»“, „История на Древна Гърция“...

Абе, като селски ерген — не подбирах...

Читалищната библиотека също бях подпрял. Помня — звучи анекдотично, но си е така — в първи клас взех „Гущерът от ледовете“ на Петър Бобев. И едната библиотекарка — истинска чиновничка, негледаща ме с добро око, защото през ден я карах да пише в картоната ми, ме попита защо баща ми не е на работа. Малък град, всичко се знае... А тогава се вихреше епидемия от грип.

Казах й, че е болен и вкъщи, пък тя сериозно ме предупреди да не му давам книгата, защото ще се заразят хората... То и за мен звучеше нелепо още тогава, сега се подхилвам на подобни неграмотни убеждения.

Баща ми я прочете, разбира се. И никой не се зарази. Ама...

В трети клас един ден другарката Андреева каза, че сме вече големи и можем да вземаме книги от училищната библиотека. Който иска — вечерта в шест да дойде, ще му дадат книжка.

Отидох, естествено. Пред вратата на учителската стая чакаха десетина ученика — половината от нашия клас. Библиотеката беше един голям остъклен шкаф — до тавана, библиотекар един от учителите. Погледна ме и ми даде крайно неподходяща за третокласник книга — „Баскервилското куче“. Но нали вече ми се носеше славата на четящ...

За вечер я прочетох. Обаче, се оказа, че училищната библиотека работи само два пъти седмично. Е, имаше полза — много книги открих там. „Баскервилското куче“ я имам и на български, и на руски. Но преди година я намерих точно в онова издание, което ми връчиха в мъгливата есенна вечер. Кое то четох почти скрит под одеялото. А това ме караше да вдигам глава при всяко изскърцване на клоните по прозореца...

Четях вечер. И понякога нощем. Защото празен ден нямаше.

Училище, подготвяне на уроци, ходене зад реката — за трева за зайците, чистене на клетките, това-онова из дома... И, разбира се — игрите.

Казах ви — празни улици. Момчетата и момичетата от махалата събрани. Момичетата най-често бяха върху нечий пясък (строеше се, ремонтираше се, на улицата винаги имаше купища строителни материали. Кой ще ти краде...).

Играеха си с кукли, приказваха си... Бе как не свършиха тия техни приказки! И на 60 са станали вече — ама като седнат да си говорят...

А ние не се занимавахме с такива безсмислени глупости. Ние ритахме или играехме нещо друго, смислено. Стражари и апаша, челик (аааа, помните ли тая игра, нещо като смесица от крикет и городки?), гонехме тенекиено колело с извита желязна пръчка, понякога снизходително слизахме до момичешкото ниво и приемахме да поиграем на криеница...

(Веднъж се скрихме с едно момиче под стълбите на строяща се къща... И, докато ни намериха, така се бяхме свили и притиснали... Спомениииии...)

Но това не е за вас...

13.

Това — лятото. А зимата не я изкарвахме край печката или пред компютъра.

Впрочем, нашите игри изискваха повече интелект, повече фантазия.

Какво му е интелигентното да трепеш извънземни или чудовища, зомбита, живи мъртви и тем подобни електронно генерирани дзверове? Появяват се и трябва само да раздвижиш пръсти, че бързо да ги трепеш и минаваш от ниво на ниво. А картинките са като истински — ама направо истински. Да се вживееш в играта...

Ха вживей се, ако имаш две пръчки — едната дълга, другата дебела. И дългата е конят ти, дебелината — пушката. Мяташ се на него, грабваш я, преследваш враговете, гърмите се...

Да, ама най-напред трябва ДА ВИДИШ тоя кон и тая пушка. И не само тях. Трябва да видиш и оръжията на противника. Но да не виждаш Краси с пръчка, а някой ояден, с къси мустачки, злобен поглед и скърцащи зъби гад...

Няма компютър, няма генерирани измишльотини... ТИ трябва да си го представиш и изживееш...

Изисква се артистичност, изисква се фантазия, изискват се и познания — защото някак си е смешно да видиш троянците с пистолети, нали?

А точно по него време въртяха „Троянската война“ със Стив Рийс... Иххааа... Колко пъти сме го гледали... Как разигравахме сраженията... И как редактирахме световната история...

Абе, не може гадните гърци — с оня ми ти Агамемнон, с тариката Одисей и другите, да победят благородния Еней...

Ти остави това, ами как подлият страхливец Парис ще убие Ахил... Е, Ахил не е „наш“, ама все пак е силен воин... И не може — абе не става, бе! — Парис да го гръмне с отровната стрела...

Та променяхме историята, въртяхме я как ли не...

После, Впрочем, когато намерих чудесно издание на „Илиада“ — голяма книга, с класически илюстрации, издание преди 1944 година...

Цялата я прочетох. Искаше се — в девети клас — да познаваме текстовете в „Библиотека за ученика“, но детските игри така са залегнали в мен, че седнах и прибавих оригиналната „Илиада“ към нашите истории за Троя... Прибавих — не замених. Нищо от детството не бива да се изхвърля. Защото то е винаги част от нас...

Какви дуели с мечове сме въртели след „Кръстоносци“... Какви армии се сблъскваха след „Даките“ и „Калоян“... Какви приключения изживявахме след филмите за Винету, отделно след поредицата с Гойко Митич...

Но да се върна към зимата. Сняг. Това е първото, за което се сещам.

Днешните деца ще кажат — „За някакви си пет сантиметра киша?“...

Пък аз помня снежни преспи над метър и половина. В града. Минаваше снегорин. Трактор, влачещ дървен триъгълник. Преспите се издигаха нейде към два метра. Вървахме в тунели до училище. Но никога нямаше отменени учебни занятия... Улиците изчистени, печките бумтят, токът не гасне...

Проклет социализъм — как ни е тормозел...(Това е ирония! — може да има някой гейбераст, де да знам...)

И ние продължавахме войнствените игри в снега...

Има нещо в психиатрията на човека. Нещо животинско, от джунглата. Вечна борба, вечна война, вечно оцеляване. С което може да се обясни детското желание към игри с насилие.

Не, не съм против — когато насилието е в ОСЪЗНАТА игра. Когато стане част от мисленето е друго...

А ние добре разбирахме и разделяхме играта от реалността. Увлечение, увлечение — ама и шамарите играеха добре ролята на спирачка на фантазията и завой към действителността...

Нашите игри бяха свързани с реалността.

Или поне — с това, което беше около нас...

14.

Тогава някъде прочетох Гайдар. И ми допадна „Комендантът на снежната крепост“. Не знам дали сте я чели. Финската война, Тимур и другарите му си издигат снежна крепост, други ги нападат...

Точно тогава падна големият сняг. И ние започнахме строеж. Три дни... А може и повече, я градихме. Основата беше на метър височина, стените — колкото нас. Тоест — издигаше се нейде на 2,50, че и повече метра.

Разделихме се на две групи и през ден едните атакуваха, другите бранеха крепостта. Направихме си снежно оръдие. От старо дървено уредче за масло (някъде му викат „бучката“) се вземат няколко дъги и се стягат с обръч. С черяслото се изтикват топките. Скоростта не е малка, но скорострелността не я бива. Но си е оръдие...

Направихме „гранати“. По замисъл, сняг в хартиен плик трябваше да се пръсне и поразии... Но само се късаха пликите и толкова.

Старите снежни топки си бяха най-доброто оръжие. Разбира се — без камъни и лед в тях! Абсолютна забрана! Кое то не означава, че когато ходехме да се стреляме с другата махала, не слагахме бучки в снега... Ама те не са от нашите, така че...

Бяхме почнали да строим и ледена къща, но се позатопли и лека-полека крепостта даде фира. А следващите зими или не бяха толкова снежни, или... Просто ни нямаше. Преместихме се.

Но тая крепост ще я запомня.

Дори малките играеха в нея. Срещу нас живееха двама братя — по-дребни. Пеци и Лабо. Бяхме близки семейства. Обаче, съм запомнил дома им с нещо страшно. Някъде в първи клас съм. Отивам до тях, отварям вратата на двора, влизам... Всичко е нормално... И изведнъж... насреща ми... страшен звяр... Хвърчи! Направо отгоре ми...

Като вреснах... като отцепих... като бягах... Направо върху портата се покатерих...

А то — прасето. Отворило някак си вратичката, излязло и, радостно от свободата, се юрнало из двора... И те ти колега по забавление. Аз...

Много се уплаших, ей... Ама зимата си хапнах яката... Ще ме плаши той...

Да се върна на зимата.

Извън града беше по-тежка. Много сняг, но... Народът го е казал — „Голям сняг — дебел комат“. Ходеха, та слагаха леси по полето — за снегозадържане. А тракторите боботеха и не оставяха затрупани пътища. Само веднъж имаше произшествие.

Свърши ваканцията, трябваше да се връщаме в Бяла Слатина. Автобусът беше типичен за ония години — с ремарке. Влизат хората, шофьорът затваря вратата. А в ремаркетото има негов помощник. Дали имаше спирачка нещо — не помня, но човек поставяха.

И тъкмо на пистата между селото и града, автобусът закъса. Спря. Пистата са няколко километра път, идеално (тогава!) асфалтиран, широк към сто метра. Резервна самолетна писта.

Там закъсахме. Но мина камион, казаха, че ще се обадят и след половин час се зададе колона — два трактора с триъгълници и автобус. Прехвърлихме се в него, тракторите разпериха дървените гребла, повлякоха повредения автобус... Никакви мотания, никакви отлагания, никакви „тежки метеорологични условия“...

Но беше друго време...

И други хора...

15.

На 2 юни 1964 година ни раздадоха свидетелствата за завършено основно образование. Това стана в салона на училището — неголяма зала, но със сцена. Подписът на директора не се чете, класната Радка Андреева се е подписала ясно и красиво.

Общ успех 5,66. Поведение — примерно. Минава в пети клас... Български език — 6, математика — 6, естествознание — 6, история — 6, география — 6, физическо — 6...

Демек — нещо като елински тип. Здрав дух в здраво тяло... Натам са три петици. Рисуване, пеене, трудово обучение.

Обяснения има, но какъв е смисълът? И все пак...

Тогава се искаше да си едва ли не всестранно развита личност. Например, задължителната шестица по рисуване. Да, ама ако не можеш да рисуваш? Или имаш свое виждане? Не се търсеше отношение към изкуството, а създаване.

Обаче...

Да си признаем — ние сме потребители на изкуство. Малцина са създатели. Много по-малко от тия, дето си мислят, че могат да го правят. Така е с пеенето... Ами нямам глас...

Иначе — усещам, влизам в тон... Людмил Янков — героят от Еверест, когато се женеше за колежката ми Магдалена, държеше да бъда на сватбата. „Имаш много вярно усещане на песните“ — каза той...

Но навремето искаха да пееш хубаво... Като сложиш и навлизането в пубертета с фалцетните извивки и гранулирането на гласа...

А трудовото е друго нещо. Не съм фен на физическия труд. Смятам умствения за по-важен и по-сложен. Някак си е абсурдно селяндурското отношение — „Море да ти дам мотика №8, да видиш как се копа...“

КОпал съм (с ударение на „о“). Случи се веднъж, че ми дадоха права лопата и ме пуснаха на 2 декара градина. Обръщах... докато я свърших. Нищо нещо — забиваш лопатата, вадиш с пръстта, обръщаш,

забиваш... Никакви мисли, никакви проблеми, автоматизация, тялото си бачка, теб те няма...

После изпих една ракия, пузнах си душа — от варела, дете цял ден слънцето го напичаше, свалих пластове кална пот, седнах да хапна и да си почешем езиците...

Никакви проблеми после... Отдох... Не мислиш за утре, не мислиш за някаква отговорност, нищо...

Затова някои мислители казват, че робите са най-щастливите същества. Спят, работят, хранят се... Никакво мислене! Е, тялото се уморява, но с това се привиква.

Свобода няма — ама защо ти е свобода? Само проблеми с нея...

Римляните са имали три вида оръдия на труда — мъртви (лопати, мотики), живи (волове, магарета), говорещи (роби)...

И казармата. Не му мислиш — да се копае от дървото до обяд (гениалното фатмашко съчетаване на пространство и време)... Ама не трябвало тука... Не ти пука. Ти си изпълнител, отговорност не носиш...

Пък ако си, да речем, чорбаджия на малко магазинче, тип „гаражче“... Проблеми... Поръчки, цени, проверки, задължения... Цяла нощ се въртиш, мислиш, планираш, предвиждаш...

Да не говорим за по-сложни професии, които изискват интелект и отговорност...

Докато си почиваш от уроците, викаха ни, я прекопайте градината... От умствен труд, казал някога някой кретен, се почивало най-добре с физически... Ако приемем, че това е вярно, разменяме местата във формулата. И излиза, че от физически най-добре се почива с умствен...

Да сте видели копач или зидар да решава интеграли или пише стихове — за да си почине?

Поради което втората половина на удостоверение за завършен четвърти клас е доста маловажна за мен. Ама пусти чиновници — изискват общ успех... Като че човек може да е еднакъв навред...

Аз и днес не вярвам на пълните отличници. Зубрене е пътят към шестицата по предмет, който просто ти е далечен. А няма как ВСИЧКИ предмети да са ти приятни. Кое да те накара да задълбаваш в тях, да търсиш още и още, да станеш повече от знаещ в областта им...

Едно е обща култура — необхватна с критерии и оценки, друго е общ успех. Който се измерва механично от средно аритметичното по всеки предмет.

Обаче, кой ти е обръщал внимание тогава...

То и родителите (с изключения) разбираха добре какви са наклонностите и интересите на детето и само от време на време напомняха за тоя пуст общ успех... Но тия напомняния се увеличаваха в прогимназията, ставаха натяквания в гимназията, пък последната й година...

И до там ще стигнем...

Евентуално...

IV. СРЕДНА ВЪЗРАСТ

1.

Почвам с два портрета. Интересни. И съществени в живота ми.
В шести клас станах приятел с Пламен.

Баща му беше художник. Майстор на портрета. Но не беше партийно активен, някак си се дърпаше от обществения живот. С изключение на изкуството. И бохемството, разбира се. Не беше пияница, ни женкар — странно нещо за един художник. Почти не пиеше. В нормата де... А в нашия край нормата е нормална — ракията се държи на поне 50', за големи гости е 60'... Ракиените чашки се ползват за лекарства, ракията се сипва във водни.

Аз, дете сега не пия, на млади години загревах с бутилка водка, а после бирата не броях. И не се наквасвах до разкашкване на мозъка, а понякога работех дори по-здраво от трезвия. Просто... Северозападна България... Това обяснява всичко...

Пламен не пие!!! И бира даже...

Обаче, става център на компанията страхотно бързо. Вицове, истории, артистични изпълнения... Абсолютен!

По това прилича на Илия Маринов — баща му. Който беше един от водещите артисти в самодейния театър. Рисуваше много, но партийните величия го бяха специализирали в портрети. На Димитров, на Благоев, на Коларов, Гаврил Генов и т.н. Просто за всяка изложба искаха такъв... Е, правеше ги — нали трябва да се живее...

Хубаво ателие имаше.

Къщата им беше малка. Типично нашенска. Леко стълбище — там спеше Роза, кучката им, много се разбирахме. Коридорче, вдясно кухнята, до нея банята. Отзад хол — рядко използван. В нашенско кухнята е център на живота. Гости, ежедневие — все там. До хола две спални. И врата към стълбището, водещо нагоре.

Ателието. Почти празно, но голямо, разделено на две със стъклена врата. Платна, молберти, стативи, палитри, бои... Артистичен хаос...

И купища списания на БТА — „Паралели“ и „По света“. Изключително дефицитно тогава. Леля Дешка — майката на Пламен,

беше телефонистка в пощата, та се абонираше.

2.

Та, викам, в шести клас се сприятелихме. Почна много, много странно.

Училище „Климент Охридски“ тогава, сега „Свети Климент Охридски“, беше разположено в типична училищна сграда. Голямо стълбище, коридори, класни стаи, салон на първия етаж. По-особеното беше, че в буквата П, каквато образуваше сградата, беше лятното кино. Та понякога в средата на юни гледахме вечер началото на филмите. Малко под ъгъл, леко неудобно, обаче... Не толкова безплатното, колкото романтиката на забраненото ни привличаше...

Нашата стая беше на втория етаж, в сами крачето на буквата.

И едно голямо междучасие се върнах позакусил. Спрях до вратата. Вътре се караха Пламен и още някой. Разменяха си приказки, но юмруци нямаше. Пламен се ядоса, завъртя се, тръгна да излиза, мина покрай мен... и като ме светна...

Направо седнах... Едно от удара, друго от изненада... Шурна кръв... Ама шурна...

Шест шева ми сложиха на устата. Един зъб така се забил, че едва ли не я направил заешка. После зарасна, та и не личи...

Бях седмица в болнични. И Пламен идваше всеки ден. Разказваше уроците, пишехме домашните. Изобщо нямаше представа какво е направил. Причерняло му, а аз съм бил под ръка. Защо? — не знаеше.

Баща му го наби, наказваха го нещо, ама в приказки и работа се сприятелихме. Даже в София живяхме в една квартира (разказвам го в „Три шишета в машината на времето“). И му помогнах за приема в Художествената академия. Да припомня, все пак.

Искаха политически изпит. А нашият... Абе, хич го нямаше в подобни дейности. Аз пък бях командир на ДО при факултета в Университета. Имахме стая за щаб — в днешния ЮФ. Изпитът беше на третия етаж, стаята отдолу. Пламен излиза до тоалетната, стига... и влиза в асансьора. Дежурният не вижда — от неговата гледна точка

двете врати се сливат. Оттам дойде, прочете каквото трябва в помагалото за изпита, качи се, написал го и... Влезе!

Имаше голяма любовна история с комшийчето Ваня, страстна любов, ама... Нищо не стана... Родители, претенции, провинциално надцакване кой какъв е...

Абе, както и да е...

Преди това беше много влюбен в една съученичка — от Камено поле. Но преди казармата скъса с нея. Голям рев рева тя. Обаче, Пламен беше твърд — беше убеден, че ще го забрави бързо и рече той да скъса, вместо да го оставят...

Дали беше прав — не зная, не ме послуша...

След академията се ожени за едно много младо момиче — едва 19-годишно, има и дъщеря, разведе се, сега преподава някъде в Хасково...

3.

Пак в тия години се опознахме с братовчедите. Вече бяхме почти мислеци, почти големи, почти помнеци повече от един час... В Кнежа бяха така Иглика и Пеци, Ивайло и Сашо.

С Пеци и сега сме най-близки. Той е по-малък — изобщо, аз съм почти най-дъртия от поколението, само така е малко по-голяма. Тя си е и отделен детайл в рода. Момиче, по-голяма, свои интереси... Голяма любовчийка беше — въртеше момчетата на малкото пръстче. Изпращаха я вечер, а ние, скрити под терасата на вуйчо Илийчо, се хилехме на дочутите им разговори. И слушахме как вуйна Монка вика от горния двор: „Игликооо...“, а така отговаря: „Идааа... При баба съм...“ Омъжи се почти веднага след училище. На сватбата ѝ официално запалих цигара. Но за пушенето е отделна тема...

Ивайло и Сашо са по-малки. Видях ги наскоро, на сватбата на Теодор — сина на Пеци. Същите момченца са. Навремето ми ги поверяваха и възрастните си поемаха по своите дела. С децата се разбирах. Понякога (рядко) с Шамаренко, най-често с Макаренко, никога с Дървоненко.

Ама бяха едни дяволи... Имам класическа снимка. Сашо реве, та се залива, Ивайло гледа малко тъжно. Той си обича смеха, но характерът му е мек, много мек. Добра душа отвсякъде... Сашо е упорит, направо казано — инат. Рано е, има време да си оформят характерите... Дори Ивайло — като дядо с внучка...

Пеци е якичък, стабилен. Мека душа е. И него го командва жена му. Добре, че улучи интелигентна булка, та умее хем да решава, хем да се вслушва в по-умния. Пеци, де...

Той много чете — от малък. Нещо рядко за Кнежа, ама на — случва се. Натрупа книги още тогава, сега също има отлична библиотека. Заместник-директор е на едно школо в Елхово, но намира време даже да пише. Смяхме се, когато веднъж в един сборник бяха включени творби на двама ни...

Братята на майка ми — Тошко и Илийчо, бяха истински селски мъже. Обичаха конете. Били са граничари. После работеха в ТКЗС-то.

С твърда дума и мека душа.

Вуйчо Илийчо почина от преработване. Замествал свой колега, изкарал и личната си норма, а после... Инсулт. И смърт още млад.

Вуйчо Тошко почина от рак. Цигарите... Млад и той...

Е, сега има Илиян и Теодор, техни внуци... Продължават рода и имената...

Та с Пеци си играехме в Кнежа. Там има по-малко място за игра. Околностите не са така богати, дворът не е като в Борован, а и много хора бродят из него. Навремето имаше една къща — немалка, с големи стаи, за цялото семейство. Дядо ми я събори, направиха две отделни, имаше условна ограда между двата двора...

Така бяхме късметлии с брат ми. Бродехме лятос между Борован и Кнежа...

С Пеци (Пенчо, де) ходехме при дядо Пенчо в конюшните, гледахме конете, играехме, много четяхме.

Много лета, много истории... Помня как веднъж ни водиха на поредния пикник, казано модерно, на Герганата. Една хубава чешма, тип „Изворът на Белоногата“, с ливади, гора, река... Бяхме бая народ — и рода от Враца и Селановци дори. Няколко каруци (60-те години, ей!), акордеон, каси с бира и лимонада (от оная, с порцелановите запушалки), две кофи кюфтета.

Бесняхме — простор колкото щещ, никому не пречим, ритаме топката, гоним се, крием се... Помня как питаха как Борянка (братовчедка на майка ми) харесали ли са й кюфтетата. Тя си призна, че много били вкусни. И й казаха: „Докторке, ама да не ти стане лошо? Щото са от пърле...“ (Пърле — малко магаренце) Не й стана лошо.

То наистина бяха много хубави кюфтетата — пекоха ги на скара, с дървени въглища, на открито...

4.

Да се върна в училище.

Някак си прогимназията беше по-студена от началното и от гимназията. Имахме добри учители — особено Васил Станчев, Андреева по математика, но...

Добре, че сами си разнообразявахме живота. Скучните пионерски сборове не бяха за нашите бурни глави, в които витаеха какви ли не облаци и ветрееха бури... Поради което рекохме да не откриваме топлата вода, а да я впрегнем в работа. Прочетохме „Тимур и неговата команда“. Страхотно ни хареса... И няколко човека се наговорихме да си направим тайна команда.

Краси Борисов, Кръстьо, Светла... Светла беше висока, руса, сега живее в Плевен. Кръстьо пък — дребен, черничък. В седми клас замина за София, видях го след някоя и друга година. Тогава имаше много мероприятия за младежта. Та веднъж обявили национален събор на читателите. Кой ще замине? Ами аз и Петър Нанев. Едно по-малко момче, четящо яростно. Бяхме в Русе, разглеждахме го, имаше някакви срещи, подариха ни по една книга за града, накрая тръгнахме по Дунава на разходка — до Козлодуй. И то — с „Радецки“.

През 1965 и 1966 година събирахме пари за възстановка на кораба. То можеше и държавата да ги даде, но наистина е по-хубаво децата нещо да направят. Брахме билки (равнеца и лайката с особени кутии, с решетки), желязо и хартия събирахме, съревновавахме се... Днес му викат конкуренция... Но тогава беше не за пари, а за идеята... Четохме за Ботев и четата, провеждахме викторини, състезавахме се...

И наистина — хем много научихме, хем някак си... Абе, друго е да познаваш историята на народа... Или поне част от нея... Няма да говоря за възпитание. Просто душата на човека се обогатява...

Та през 1966 година пуснаха кораба на вода, а аз нейде през 1968 година бях на него. И гледам — ха, едно познато лице. Къци. Наприказвахме се. После не съм го виждал... Софиянче...

5.

Прогимназията е особен период. Малко шантав, малко мъгляв, малко...

Учехме сериозно. По биология, например, Христо Борисов искаше да правим дисекции в клас. Имаше лаборатория, скалпели, носехме жаби, гълъби... Беше така... Абе, специалист, ама... Не беше приятен човек. Що пъти се е опитвал да ме среже... За да не съм конкуренция на сина му. Пък с Краси бяхме приятели. Той беше година по-млад, но едър, силен. Малко комплексар беше. И все налиташе на бой. Веднъж се хванах на бас с компанията за един шоколад, че ще го ритна, а той ще ми каже само „Здрасти!“... И се събра бая народ — с кеф очакващ голям бой... Минах зад гърба му — а той си говореше с едно момче от другия клас. Ритнах го, той се обърна озверял, пък каза само: „А, здрасти...“

След което с него си разделихме шоколада. Естествено, че предварително се бяхме наговорили...

Баща му искаше да го прави биолог, Краси напук не щя. Отиде във военното училище — пак напук. Когато на 30 годишнината от завършването ми представиха един слабичък човек, не можах да го позная. Операция от рак на стомаха, смъкнал се... Почина малко след това... Свястно момче беше...

Васко Томов, дето го споменах в първата част, беше в нашия клас. Живее си и сега на „Цар Симеон“ — лятос го видях. Бяхме се групирани около него. Бандата на новата махала. Край реката се бяха кръстили на „Вампир ма'алъ“. В отговор аз измислих, че сме групата на Василий Вампироубиец (нали ви казах, че си падах по историята още тогава). Е, проведохме няколко сражения, попреследвахме се, ама... Не вървеше... Просто градът малък, в едно училище, в едни класове, всеки ден се виждахме...

Как да воюва човек?

Естествено, индивидуални конфликти имаше, сбивания, ръгания, ритания, завърташе се някой въргал... Но сериозни войни...

Не ставаше...

Не, бе — не бяхме ангелчета... Щуротиите си бяха налице. Ама такава продължителна вражда... Просто не вървеше...

Щуротиите... Трудно минаваха. В малкия град е по-трудно да не срещнеш някого. И, както ви казах, всичко се знае. Та още неприбрали се у дома — очаквахме родителите ни да знаят какво е станало днес...

Помня, в седми клас ремонтираха училището. Вдигнаха скеле, мажеха майсторите... Ние — ама какви пичове! — отдолу се опитваме да се бързикаме с тях. Щото са далече и, докато слязат... Но де да знаем, че един от тях отишъл до клозета — в двора на училището. И се появи зад гърба ни... Като отпери по един... Екнаха вратовете, светнаха очите...

И вкъщи още по един. Задето се опитваме да се правим на мъже. И пречим на възрастните да си гледат работата... Просто срещнал бащите...

Това беше последният път, когато се лигавих тъй инфантилно...

Бързо разбрах, че всеки има свое място в живота, че тарикатите ядат много бой, че не бива да се слагаш наравно с тия, дето не са от твоята група, сой, вид... Уважение към възрастните, любов към жените, покровителство към малките...

Е, на всяко хлапе се иска да е голямо, да е фактор, да го слушат... Но...

Ако Господ тачи кучетата, от небето салам щеше да пада...

Каквото искаш да си — стани...

Обаче — сам трябва да го постигнеш.

Което означава, че трябва да намериш мястото си...

Сам!

Твоео място...

6.

А, та щях да ви разправам за нашата тимуровска команда, ама се отплеснах. Така е — нали ви предупредих? Свободен полет...

Направихме я... И се отказахме бързо.

Най-напред дружинната ръководителка ни намекна, че не е добре тая работа, ако има нещо — ще кажат другарите, не бива да се цепим от колектива, а е хубаво да се планират подобни неща, да се отчитат, да се носи славата на пионерската дружина при училище „Климент Охридски“.

Каква тайна команда, каква романтика? Възрастните бързо ни изчислиха, почнаха сами да ни търсят. Иди за това, вземи онова, донеси туй, намери му онуй...

То така си беше, де...

Хората имаха други отношения. И децата знаехме, че трябва — длъжни сме! — да помагаме на големите. Ходехме за хляб, носехме вестници, помагахме и у дома, и на комшиите, че и на далечни съграждани. То какво далечни — нали ви казвам: в Бяла Слатина всичко е център, всички са наедно...

Тогава, де...

Сега...

Решетки, катинари, ключалки... И страх от всеки минаващ. Пък ако е непознат... Хептен...

Обаче, за училището.

Някак си много неща ми се губят от прогимназията. Помня съучениците, помня и някои учители. Но самото учене...

Имаше и много четене, и решаване на задачи, и шантави, типични за възрастта, приключения.

И доктор Тодоров мислеше по подобен начин. Училищният лекар. С шкембе като... Мани, мани! Събираше ни в кръжока за Червения кръст, учеше ни, на състезания ходехме...

Много обичаше телефона. Отиваме към гимназията. Минаваме покрай вратата на местния Червен кръст. Викаме му: „Докторе, нали

ще ходим на състезания? Хайде да вземем носилките и оборудването..." А той маха с ръка: „Спокойно! Ще ги вземете..."

Пристигаме в гимназията, а той: „Я елате в кабинета!“ (кабинетът му беше на първия етаж, до входа почти). И от там вдига телефона, обажда се, че ще дойдат момчета за инвентар и ни праща да го получим...

Много четеше! Ама много...

7.

А други изплуващи от мъглата на спомените хора не се прославиха с четенето. Даже обратното.

Имаше една Николина Патежова. Работеше... Да речем, магистралка — макар тогава магистрали в района да нямаше. То и сега няма.

Заради нея веднъж отидох чак за третия час. Тръгвам аз за училище (в прогимназията бях), излизам на „Любен Каравелов“ и чувам патаклама. Патежовата и една нейна „колежка“ (името не й помня, ама по слуховете беше яка конкуренция на първата) се карат.

Провинциална, селска, гръмка, цинична, груба, вряскаща свада. Размяна на обиди, на реплики, изясняване на отношения и положения. „Ти ма — викаше оная — и трънчане те... (тук — пи-пи-пиии), и комаревчене, и баначените...“ А оная достойно отговаря.

Събрала се тълпата — лелки, чичковци, бързащи преди малко хора, аз... Как да напусна, когато такива неща стават?

Псуваха се — хамалите надали могат така. Едната на единия тротоар, другата отсреща. Не шоу, ни шоО, а пълнокръвен нашенски сеир!

Какво училище?

Дойдоха двама милиционери, сритаха ги, отведоха ги.

Аз пристигнах в училище и станах център на вниманието. Пълноценно и пълнокръвно разказах всичко, изобразих дори отделни епизоди.

Слушаха ме внимателно, дори географичката разбута насъбралите се и се цъфна напреде ми — да чуе по-добре. Че после ще има да разказва...

От тогавашните знаменитости и Филип помня. Днес бихме го нарекли клошар, ама тогава нямаше подобни думи. Събираше отпадъци, та се прехранваше. Живееше в една порутена къщурка, почти в центъра. Тия дни гледах — мястото си стои, че и с дървета обрасло. Големи, половинвековни най-малкото.

Тих луд ли беше, не беше ли — кой ти знае. И кой ти е питал...
Но си беше част от колорита.

Като Гошо Ламера. Ламер в нашия край викат на човек, дето няма граници.

Гошо беше кротък, работеше по частно — дето го викнат, но си не беше мал, както казваше баба ми. Демек — не съвсем с акъла...

Градската легенда разправя, че само веднъж щял да бъде с жена. Пияндурници едни наели Николина, за да го облажи. Ама оня, като се събул срамежливо, размахал такъв ръжен, че опитната и видяла какво ли не дама, само изпищяла и побягнала.

Легенди... Абе, хора разни...

Помня, когато ни записваха в девети клас...

Момент...

Къде отидох, а?

V. ГИМНАЗИЯТА

1.

Е, завърших осми клас. И записах в гимназията. Само че не ни разпределиха веднага по класове. Започваше някакъв експеримент. И на 15 септември ни строиха, после другите влязоха, останахме само голямата група — около 75 човека, зайци...

Питаха кой иска да е в специализираната паралелка по математика. И се записаха над 20 души. Гледам — приятелчетата там, защо и аз да не отида? Отидох...

Малей!

Математика!

Бях един от най-слабите в класа. Заедно с едно момче, което стана лекар и сега е в Швейцария. Имах едва петица.

И отличниците от другите класове идваха да им обяснявам задачите. Тъй като ние учехме маса часове допълнително математика. А и аз с моята фантазия си бях майстор на стереометрията. Туй алгебра с правила и формули — скука, ама образното мислене си е за мен.

Та тогава записахме 28 човека, завършихме 19. Просто емигрираха в другите паралелки. Дето беше по-лесно. А ние всички влязохме да учим висше. В София. Защото се бяхме научили да учим. Схванали алгоритъма на мисленето.

Което не пречи да ненавиждам математиката и днес. Ама си бяхме един клас...

Ицо Манчев — висок, волейболист, умен и добър едновременно.

Иво Христов... Почина преди година. Рижав, с чувство за хумор.

Иво Иванов. И той един образ... Много пестелив човек. Минава покрай телефонните апарати и бърка да види някой дали случайно не е забравил 2 стотинки. А веднъж го заварихме пред автомата за газирана вода в центъра. Седи и пие. Оказа се, че имало нещо повреда, та автоматът и без пари пускал газирана вода. И Иво се налива...

Викна и нас, ама защо да се превръщаме в блато заради спестената стотинка? После отиде външна търговия.

Краси Борисов. За него разказвах...

Румен Нинков. Дребен, пъргав, бърз. Приеха го физика, не отиде. Убиха го в казармата.

Николай Маринов... Ей така си отишъл — било му зле, прибрал се, легнал и...

Краси Маршала. Прякорът идеот баща му. Нашите бяха кумове на родителите му, запознали ги. Падаше си по физиката. Даже ни има заедно на снимка в „Отечествен фронт“, когато правиха репортаж за учили.

Ето и нас. Почина...

Петима от класа ги няма вече... Лека им пръст! Пичове бяха!

Момичетата ни са живи и здрави.

Румяна... Неиде във Враца е, в просветата нещо.

Силвия... Беше в цирк, в САЩ, акробатка стана покрай мъжа си...

Цъфи Пушека... Сочна — та затова й викахме така. Засмяна, ведре... Прокурорка в Пазарджик беше...

Цецка Цолова... Беше лекар в Севлиево, сега не знам къде е. Царицата на бала. Макар със счупен крак.

Светла... Физичка, работеше на ракетна площадка...

Верджиния... Петя...

Горан Методиев... Беше по посолства, нещо секретните. Сега е пенсионер, в София е. Левскар!

И така нататък...

Разбира се, трябва да спомена класната. Бонка Цекова. Математичка, ама свестен човек... Грижеше се за нас като квачка. Но ние — пернати пернати... И все нанякъде изхвърчахме...

Лека й пръст на жената!

2.

А балът какъв беше... Чуден!

На тавана на старата гимназия. Салонът украсен от нас. Подредихме, нагласихме всичко. Оркестърът — от съученици, малките.

Танци, леки приказки, песни, веселие... Просто не мога да го опиша сюжетно. Което означава, че емоциите са били много, много над действията.

Всичко направено от нас. Не скитахме по кръчми, затова ни беше интересно.

Какъв бал е това днес? Всяка вечер са на пиене, всяка седмица в чалгатека — къде е балът, първото излизане пред обществото? Става поредния купон. И дори по-зле...

Ходихме на Люш заранта — един връх на баирите наоколо, да посрещаме слънцето...

Но... Минава времето, минава.

Ей го — и Радко си отишъл. Беше офицер в Генщаба, но сърцето...

Приятелите намаляват, познатите се увеличават...

Аз не бях ангелче, не бях и гадина. Просто нормален пубер. Шантав в рамките на закона. Сецам се как си правех шеги с Цаков — историка.

Построиха нова сграда на гимназията. Цяло лято бяхме на бригада — чистехме, лъскахме, абе правехме си училище за нас.

В което по коридорите имаше пътеки! Повтарям — пътеки по коридорите.

Обувките се чистеха старателно, имаше стъргалка, имаше четки при лелките, имаше дори боя. И ха се е опитал някой заек да влезе мърляв, ха големите са го награбили: „Абе, аз да не съм бачкал тук, та ти да мърсиш!!!“

Пътеките използвахме и творчески. Например, един ден гледаме — пред кабинета по военно, баш до нас, се наредили зайци. Чакат лейтенанта за час.

И не знам кой даде идеята, ама се наведохме, опнахме пътеката и се захилихме на вирналите крака зайци. Даже се залюбувахме на няколко чифта момичешки крака, но...

Но гледаме — офицерски панталон рита, плюс още един. Директорският. Те тъкмо излезли от кабинета и... Та после имаше едни разговори...

Що се отнася до Цаков, аз като дежурен го чаках пред учителската. Поемах картата и го водех към кабинета. Учтиво отварях вратата, той влизаше... а аз продължавах.

Защото обикновено беше някакъв друг кабинет. Та той влиза, застива пред чужд клас и колежката си, после излита и реве отдалече: „Георгииииии! Да чакаш пред дъската!“.

Ама аз от тая дъска не мърдах.

И усвоих историята дотам, че си имам и отделна диплома за нея, пак от Софийския.

3.

Та да отида на основната история.

1971 година. Началото на третия срок (тогава така беше). След ваканцията сме свежи, росни и доста неподготвени. Че кой ще вземе да изпитва от първия ден?

Освен Марга Петкова, разбира се.

Химичката. Млада, чаровна, проклета, принципна.

Дойде преди година в гимназията. Най-напред я назначили в техникума. И първия час седнала тя зад масата на подиума, пък им дала едно писмено — да провери какво знаят и как ще работят натам.

Те писали, писали, поглеждали я... Защото си беше хубаво маце. И ходеше с минижуп — имаше защо.

А един от първия чин (четвърти курс!) не издържал:

— Другарке, може ли малко да се позакриете, че не мога да се съсредоточа?

Нашата грабнала дневника и... напуснала. И почна в нашата гимназия. При мъжа си — Хари (лека му пръст!). Едър, мустакат, математик... Все страшни неща.

Та в него пролетен ден Марга извади тефтерчето. Нямахме никаква система за изпитване, но като „мине“ всички — почва в същия ред и ти си знаеш кога те чака на ешафода.

Обаче, номерът е да мине първия път. Всеки си вика: „Я, баш мен няма да улучи...“ С плаха надежда.

Която в моя случай не се сбъдна.

— Четвърти номер — вика.

И аз ставам. Отивам, вземам въпросите, почвам да пиша. Какво съм писал, как съм въртял, защо премятах валенциите като жонгльор, как са се въртели в гробовете си световноизвестните химици — няма смисъл да ви плаша.

Но не можех да кажа, че не съм готов и да седна. Нали ще вдигне друг? Пък аз тъй и тъй съм изгорял...

Такива открития правех, че нормален човек, поне малко схващащ от химията, щеше да припадне. Обаче, аз упорито откривах

съединения, извършвах реакции, доказвах невъобразимото...

Е, писа ми двойка!

На другия час си бях спокоен. Изгорях, ама си знам кога ще съм, сега остава да си трая...

— Георги, — казва тя — абе, ти винаги си бил наред, защо така онзи ден? Я стани да оправим двойката...

Моляяяя???

УжасТ, както викаше един приятел.

И пак същата история. Писане, открития, непризнаване от световната научна общност — тоест, Марга, двойка. След което се закани, че ще ме остави на матура (тогава имахме пет матури, можеше да се освободиш със средно 5 за трите години). И ме остави!!!

Четири матури бях освободил, ама тая...

Като залегнах на химията, като я задъвках, като увеличих порциите учене чак до нормалното...

И на изпита — петица! Йееее... Както викаха „Бийтълсите“ тогава.

Прибрах се у дома доволен, струпах учебниците и тетрадките до стълба на една асма в двора, запалих ги, изиграх един индиански танц, зарових пепелта ритуално и стъпках пръстта отгоре им...

Ама Марга беше готино маце...

4.

Имах едно очакване за морето...

Всяка година — от тригодишен до десети клас — бях на лагер в Галата. Оня, дето го показваха във филма „Лагерът“ като едва ли не затвор за бригадири. Само че нямаше никакви бригадири там — лагерът беше на Врачанския окръжен съвет и там почиваха деца от окръга.

Майка ми бая години беше служебно там, вземаше и нас с брат ми, а след четвърти клас тръгнах сам. В шести клас ми пласираха брат ми. Нали съм батко, да се грижа за него и т.н. А още първия път като се прибрахме, Васил Станчев — оня страхотен даскал по български, казал на майка ми, че съм лош и съм бил брат си.

Обясних й, че той не щеше да спазва правилата — всеки ден преобличане, дрехите в една платнена торба, за да се изперат като се върнем. Пък брат ми имаше аргумент — защо да се трупат мръсни дрехи, та майка ми само да пере?

И там се получи интересно съчетание в душата ми.

Аз, фантазията ми, морето, книгата на Петър Бобев „Заливът на акулите“... Като резултат, логично — исках да отида във Военноморското. Кое не стана — очите. 4,5 диоптъра в десети клас.

А не ми пречеше. Просто бях се научил да „виждам“ света без очила. Леко размазано (абе, бая...), бързо ориентиране, на класно сядам напред, мозъкът щрака светкавично, за да компенсира какво не съм видял...

Лагерът в Галата показваха в някакъв нов филм (след 1989 година). Представят го като затвор за млади хора. Терор, тормоз... А си беше (и се надявам да е) солидна сграда в самото начало на селото. Два етажа. Отдолу спалня, складове... Отгоре столовата и други разни помещения. А отпред — бунгала. Хубави, дървени, за по няколко човека.

Мястото красивоооо...

От площадката пред голямата сграда се виждат морето и Варна. Вдясно — фарът. Вечер наблизко се струпваха дърва. Голям огън,

акордеон свири, танци...

И първи трепети... Лунна нощ, пътеката върху вълните фосфоресцира, музика нежна се носи...

Романтика...

Кой да ти знае, че ще има порно и алкохол за днешните деца? И ще познават устройството на леличката, преди да осъзнаят какво има в сърцата им?

Плажът беше долу, под лагера. Пресичахме пътя, спускахме се по стръмната пътека и — на пясъка... Имаше голяма скала пред плажа, плувахме до нея. Но — под строг контрол. Толкова време печене, толкова във водата... По обяд — обратно... Вкусна храна, питателна... След обяд сън, сетне игри и... Да, огънят накрая...

Пак ще спомена — беше...

5.

Тогава за пръв път ходих на Ботевия поход.

От училището го уредиха. Трактор с ремарке, палатки, лекар... Ние — с раниците. И някой грош в джоба, де.

Та заминахме за Козлодуй. На сутринта се появи „Радецки“. Аз вече го познавах, Нејде в шести-седми клас ни водиха на конференция на младите читатели в Русе. Разказвах ви вече...

Ето ви майската утрин, „Радецки“, ние, възрастни, митинг, гръмки слова, после команда и... напред!

Ние с раниците, в края на огромната колона — няколко хиляди души, накрая машините с помощното оборудване. Палатки имаше на Милин камък и на Околчица, ама колите си вървяха подире ни.

Спряхме на Матеев геран. От там ми е едната снимка — вече имах фотоапарат и се пробвах в тая област. Вървахме, говорехме си, пеехме — абе, наистина весело и интересно.

В Софрониево се обадих, че няма да съм с групата. Попитах тук-там, посочиха ми една хубава двуетажна къща, влязох.

„Добър вечер!“ — „Добър вечер, момче! Ама у нас вече настаняха походници, място няма...“

„Аз съм, викам, на баба Сава големият внук...“

Охо! Като рипна оная ми ти жена... Сестра на баба ми. И веднага се намери стая — на втория етаж, дето е за гости. И ме изпрати на центъра — при мъжа си. Пък той кебапчия. Трака с машините, народът купува и лапа, музика свири, танцуват, приказват си... Представих му се, а той напълни един плик и ме прати да ги занеса в къщата.

Качих се да поема въздух и гледам — едно момиче. Врачанка била, с приятелката си настанена тук, ама оная си намерила гадже и каза, че няма да се прибира, та за компания да излезем... Излязохме, разходихме се, танцувахме. После се прибрахме и аз най-честно и почтено захърках. По едно време ми се стори, че някой влиза, ама така спях...

На другия ден врачанката ми каза, че съм бил като буба — завил се и не усещам кой идва. Поради което ме изоставила. А домакинката

разправила на баба ми, че цяла нощ бдяла над непорочността ми, защото усетила какви намерения има оная. Но аз съм бил примерно момче и хич не съм се поддавал на посегателствата ѝ.

Такъв будала съм си и сега...

После минахме през Борован. И се отбихме с една група при баба ми. Измихме се, хапнахме домати от лехата, засилихме се да догонваме колоната... И край нас мина тракторът ни. Отгоре седяха трима от нашите — с подбити пети. Та ни взеха, дори изпреварихме колоната — нали бързаха да разпъват палатките на Милин камък.

А после Околчица.

Специално ходихме в Йолковица — там е убит Ботев, до една купчина камъни. Не на върха, дето е паметникът, а долу. Наистина беше запомнящо се...

И сега има поход, знам. Но — къде ти ония хиляди участници... И грижата на държавата за патриотичното възпитание... И помощта за младите — да видят и изживеят историята...

Обаче, това е друга тема.

6.

Бяхме си шантави като ученици. Правехме какви ли не бели — но, кой знае защо, винаги в рамките на закона. Разказах ви какво беше училището. Новото — през 1970 година.

А дотогава бяхме в класическата сграда на гимназията. Позната в града отпреди 1944 година.

Големи кабинети, каменни стълби, удобства... По биология, например, имаше два кабинета. С лаборатория. Където правехме опити — всякакви. Например, рефлексии проверявахме.

Връзва се кабелче на жабешко краче (отрязано), пуска се ток, а то се свива. Правихме веднъж дисекция на жаби. Всеки трябваше да донесе по една.

Ние отидохме до реката и с прашката изчукахме маса жаби.

Занесохме ги на бабата на Иво. Тя ни показа как да обелим крачетата, после ги направи с ориз. Като пилешко бяха.

Ама после не съм ял други. Консервативен съм.

Дай пържолата, чиито краища висят от чинията... Пък ти си яж деликатесните жабчета, охлюви, скариди и тем подобни.

Та занесохме жабите. Пътем взехме и една водна змия. Не знам защо, ама се намери приложение.

Да, да — за момчетата. Плашихме ги... Пък сетне изпуснахме змията и тя се завря нейде из кабинета. То там шкафове, сандъци, хранилище...

Следващия час си дремем кротко по география, влиза лелката и вика момчетата при директора.

Оная змия... Водната, бе — да вземе и изпълзи. И баш когато девети клас имали биология.

Письци...

Хайде да ловим змията!

Що не?

По-интересно е от географията...

Ама не я хванахме.

Умряла ли е после, измъкнала ли се е — не разбрахме. Изчезна...

Пак в тая биология имаше скелет. Ивчо по име. Пишеше му го с химически молив на челото. Палав скелет.

Представете си — правим лабораторно, навела се някоя мацка над микроскопа, потупване по рамото, обръща се... А Ивчо положил нежно длан на крехкото ѝ рамо и се хили...

Старата гимназия си е пак там. От едната ѝ страна е старото читалище — от началото на миналия век още.

Стабилна сграда, със салон вътре, голяма библиотека горе... Сега някакви чиновници са се разположили там. А залата — кино и театрална... Кой я знае!

Зад читалището имаше две къщи. Едната не помня какво беше, в другата разположиха музикалната школа. И фотото. Та веднъж, както играехме напрегнат мач, зложиха топката за наказателен удар. Ама какъв фалц...

Топката изви, мина над оградата и право във витрината на фотото...

Та я платиха бащите ни, а нас един проклет математик искаше да ни остриже, но не стана...

7.

Старата гимназия наистина беше стара. Тоалетните бяха навън. Класически и те — ниска бяла сграда, висока стена, 4–5 кабинки вътре, два входа, разбира се. Ние се отбивахме там и за по една вода да източим, и по един фас да дръпнем. Имахме организация. Клуб на пушача — „Фас“. Със знаменце, с устав...

Ей го — пафкаме си веднъж, някакъв заек кротко си пикае, влиза оня математик Боци Велев... Замръзнахме! Що не си ходи в даскалския кенеф, ами тук... А той се скара на заека: „Не те ли е срам! Да пикаеш, дете хората пушат...“

Разбрахме, свихме уши и се изнесохме...

И в новата гимназия намерихме място за клуб „Фас“ — точно зад една сграда, останала в двора (след година я бутнаха).

Беше и склад, и някакви кабинети имаше там.

Ама не по трудово.

То какво трудово — учехме разни техники. Трактори, комбайни...

Ходехме и на практика в ДЗС-то. Даже сме карали там първа лятна бригада — след десети клас. Градина с овошки, гаражът с машините, на поляната опънати палатки...

Романтика!

Ама тия трактори трябваше да ги изучаваме. Пък ние... интелигенти.

Коли, мотори... Но селскостопански машини...

Преподаваше ни един образ — дребен и вреден. Пепи Ганчев — помежду нас. Викахме му Малкия Мук или Пипин Къси. Като се разбеснееше — подскача, а носът му трепери.

Обичахме да му правим номера.

Кой ли забеляза, че като стигне до вратата, хваща се за закачалката вън, завърта и отваря... Та маскирахме между палтата кабел, другият му край — на дръжката.

И, като усетихме, че Малкият Мук иде — завъртяхме едно динамо...

Втурна се с рев, грабна частите на трактора, дето беше в кабинета и взе да ни замеря.

Добре, че беше учебна машина — цялата от гумени чаркове...

И футбол сме играли в училище. Ами зима, студ, кому се тича навън? Та едната врата в единия край на коридора, другата насреща. Атаки, финтове, бърз удар с всичка сила — с палеца на десния крак... Гол! Точно попадение в стъклената стена на библиотеката.

Та пак при директора...

Ние редовно си ходехме при Митко Пешев. Свестен човек беше.

Веднъж в междучасието се разигра поредна битка в класната ни стая. На третия етаж, последната стая. А директорският кабинет — на първия, под нас.

Цъфи Пушека се ядоса на Румен, взе чантата му и я изхвърли през прозореца. Обаче, тя не била неговата, а на Краси. И той взе чантата от чина на Цъфи — и подир неговата. Да, ама Цъфи седяла на чина на Силвия и, естествено, не била нейната чанта...

Та захвърчаха чанти...

А при полета си се изсипваха и като красиви бели птици се рееха тетрадки и учебници.

Пък в това време при Митко Пешев имало някакви инспектори от Враца...

И като завалели чанти, тетрадки, учебници, бележници... Някои направо през прозореца влетявали. А за послето няма да разказвам... Но ние си му се извинихме.

Отде да знаем, че има гости?

И — чантите са виновни. Не си стоят по местата — можеше само с една хвърлена да минем...

8.

Да кажа нещо за учителите по литература. Игнат Николов е сред тези, които отдавна са в по-добрия свят. И хич не се и сецат за нас. Но ние сме длъжни да ги помним — с добро или лошо.

Васил Станчев е жив. Но е в старческия дом в Попица.

Та...

Игнат Николов и Васил Станчев ми преподаваха по литература. Николов почина — по-млад от мен сега. Точно, когато завършихме.

Станчев го видях миналото лято, малко преди да почине. Сух, жилав, свеж като кисела краставичка.

Различни БЯХА по маниер — Николов някак си по-изтънчен, помек в обноските. Което не му пречеше да пише двойки.

Станчев — по-рязък, по-саркастичен (понякога отровен дори).

И двамата — аналитици, любители на неочакваното, търсеци, непозволяващи си да работят само с учебници и „помощна литература“.

За тях на първо място беше прочитането на творбата, а после всякакви работи с нея и около нея. Което тормозеше зубрачите — налагаше се да мислят...

Пък и проклетият живот е така сложен. Изисква не повторение, а жива реакция, работа с мозъка...

Но — от тях го научих...

9.

А ученическият живот ни се струваше тежък — сутрин ставай, отивай на училище (нямаше тогава две смени), връщай се, учи, вкъщи помагай, после малко време за туй-онуй (най-вече разходки, с приятелчета, кино), вечерта четене и... сън...

На сутринта пак...

Тежкоооо...

Докато не свърши този период. И разбрахме — наистина в сравнението се познава. Защото следващите периоди се оказаха наистина тежки. И то градирани — от тежък период към по-тежък. Отговорен го кажете, добре... Но отговорността е тежест...

А за какво отговаряхме като деца? Или като юноши? Като младежи?

За себе си...

За учението, за външния вид, за домашните задължения, за любовта...

Все лични неща...

После дойдоха отговорностите за други — за жена, за деца, за възрастните родители и близки...

И ученическото минало вече ни се виждаше леко, приятно, най-прекрасен период в живота...

Събуждах се към 6 и нещо. Няма как — баща ми станал, майка ми на крака, брат ми се протяга на съседното легло...

Скачам, обличам се. Връщам на библиотечните рафтове четената под одеялото книга. Чантата е готова — само се оглеждам дали нещо не съм забравил. Случайно... След толкова години опит — просто автоматично вземам нужните неща. В гимназията това са химикалки (две, за всеки случай), бележник (проверявах на вратата), учебници и тетрадки, евентуално за физкултурата кецовете в найлонова торбичка (модни тогава)...

Слизам в кухнята, почвам да лапам. Най-често дори без да погледна какво има на масата. Знам, че ще е вкусно, че ще е много, че ще е съчетание на сладко и солено. Мекици, палачинки, бухти,

всякакви сладки (като се сетя за едни, правени с така наречената „вътрешна мас“ от прасето), сирене, салам (ама оня, не тия ментета с отрови!), масло, мед, сладко... Колко вида сладка имаше... Колко вида...

Баща ми закусва заедно с нас. Но своя храна — която чак сега разбрах колко е здрава и полезна. Най-вече супа с хляб надробен. Не голо кафе, не някакви кроасани, не мазни баници с извара. Баница — когато имаше — беше със сирене или тикви. Но не мазна, а сочна, нашенска...

И кафе пиехме — още от седми-осми клас. В единадесети, когато четях за изпита по химия, за ден изпих тенджерка с кафе. Едва ли не с хляб... Свикнахме му — пиехме всякакво. Дори разни ръжени заместители (имаше период, когато кафе липсваше на пазара), че даже с чешка цикория, да не забравя „Инка“-та...

После излитахме...

Училището е на две пресечки. Трябва да се стигне до 7,00 часа. И стигам. Фуражката прелита от джоба върху главата, обувките са дольснати в крачолите зад коленете, чантата примерно взета в ръка...

Съучениците се строят, заемам мястото. Започва утринната гимнастика...

Да, опитвахме се да кръшкаме, не успяхме и не усещяхме, че има полза. Просто се доразбуждаш...

После влизахме — с фуражки, с бележника напред — пълна проверка.

Към третия етаж...

Нашият кабинет беше в дъното, до задното стълбище, където се намираше и библиотеката. Просто заградили фойето със стъкло и станала библиотека.

В единадесети клас останахме 19 човека. И често се случваше да дежурим — по двама, за два месеца ти идва редът.

Гъбата да е изпрана, дъската измита, тебешир донесен...

Не се замеряхме с него — нямаше смисъл после и пода да чистим. Дъската миехме с вода, в която наливахме оцет. Той — киселина, надрасканото е основа (тебешира), краен резултат е разтваряне, неутрално вещество, газ... Практически познания по химия...

Сетне следваха часовете. По шест на ден, после имахме допълнително математика. Нали математическа паралелка...

Изобщо — дължа много, изключително много на училището като институция („Цани Гинчев“, „Климент Охридски“, „Васил Левски“) и на учителите като личности...

Поклон!

10.

И още много, много има да разказвам...

Обаче — до тук...

Останалото го има в „Три шишета в машината на времето“. Някои глави дори съм прехвърлил, тъй като идеята беше там да разкажа за казармата и университета, пък се поувлякох.

Е, така си е — потокът на живота е бурен и спокоен, криволичещ и разлят, дълбок и плитък, изненадващ и спокоен...

Защо го разказах ли?

Не зная...

Просто е станало...

Има и други случки и цели събития. Но — тях запазвам за себе си. Много неща от живота са само за душата ни... Там, в тихите плаващи пясъци на миналото, потъват тези моменти, минути, часове, дни, че и години, които не ни се нравят. Или дори се срамуваме от тях...

А и тези, които са чужди... Които просто нямаш право да разказваш, тъй като принадлежат на друга душа...

Добре, че почти всичко в живота ми е отпред. И мисля, че поне до завършването на Университета по-голямата част от живота ми е достойна за разказване...

Дори така свободно...

ТРИ ШИШЕТА В МАШИНАТА НА ВРЕМЕТО

ПРОЛОГ

Сега — това роман ли е, повест ли, сбироток от спомени и фантазии, мешана скара или постен миш-маш... Абе, не знам.

Поради което го започнах.

Щото е интересно да отиваш нейде — иди не знам къде, донеси не знам какво.

Е, викам — да тръгваме...

По древното правило — когато не знаеш къде отиваш, ще стигнеш другаде.

Всъщност, как ще разбереш, че е другаде, когато не си знаел целта?

1.

1974 година. Студентска бригада в село Аспарухово. Бивш Михайловградски окръг. На повечето карти го няма. Но може да го откриете — на 2 километра до Расово.

Спим в училището. Момичетата в три стаи, щабът (звездните братя) в една, ние в салона. Тридесетина човека. Отстрани има съблекални, над тях балкон. Топла връзка с училището.

Работим — домати за лютеница и пюре. И, разбира се, бързо свършихме парите.

Няма, бе!

И за цигари няма... Камо ли за други жизненоважни неща. Като например ракийца...

Каквато тук има много. Излизаш вечер, отиваш до някоя къща — шишето е на перваза. Оставяш три лева и заминаваш.

Е, как няма да оставиш? Ракия, бе ей! Да не е мацка, че да лъжеш за нея?

Обаче пари няма...

Мезе много — кеф ти зеленчуци, кеф ти манджа от стола. Типичните български жени работят там. И се тревожат, ако някое момиче не си дояде всичко. Ама нали нашите все на диети... И жените се тревожат: „Бе туй дете що не яде? Искаш ли, чадо, сиренце, кашкавалче?“ ...

Обратно към основния разказ, значи.

Аз бях най-напред на каруцата с амбалажа, после се прехвърлих на ремаркетото. Донасят кофите, поемаме, изсипваме доматиите, газим (за пюре), навеждане, изправяне...

Но и голяма компания.

А на каруцата бяхме с един човек от селото. Бивш кръчмар, спец по пиенето — макар сам малко да пиеше, интересен, но... Нали не се сещаме, че от възрастните можем много да научим, ами все тичаме при наборите — аларма да става.

Поради което се смених с един колега и отидох на полето.

А на домати не работех за първи път.

1973 година. Плевен. Комбинатът. Първокурсници.

Като по-сериозен (очилата много мамят!) ме сложиха в началото на конвейера.

Да контролирам и прочиствам изсипваните домати. Просто да махам дъсчици, железца, камъни. Защото после има барабани и всичко ще стане... Мани, мани!

И аз внимателно прочиствах. Разбрах колко е важно.

Камъни, дъски, железа — бързо и внимателно навън.

Виж — жабчета, мишлета, охлювчета... Тях пусках. Нали няма да счупят нищо...

После половин година не ядох лютеница. Ама се забравя. Пък и си беше типична студентска храна. Заедно с копърката. Евтино, вкусно...

Хайде пак обратно...

Та, викам, свършихме парите. И позакъсахме със забавленията.

Как ли?

Това е отделна история.

2.

Имаше в селото едно момче на нашите години. Оператор в читалището им. Всяка вечер прожектиреше филм. Е, два филма за седмицата, ама ТКЗС-то го държеше, защото... Абе, имат нужда хората от разнообразие, телевизорите все още не бяха заели хорското внимание, а едната крѝчма само не стигаше.

Момчето беше левскарче — като всички интелигентни хора.

И от разните кинопрегледни събрал материали за „Левски“. Плюс откънатите от някаква кинобаза.

С две думи — събрал няколко часа филми за нашите. Под което разбирам и националния отбор. Кадри отпреди 20 години дори — гледахме и мача с олимпийците на Англия, нейде 1956 година.

Та си кибичим една вечер, гледаме стари мачове, обсъждаме, по братски трима смучат един фас (филтрите смятахме за скъпа глезотия — ударението е на „скъпа“).

И влиза един от „звездните братя“, вика: „Момчета, откраднаха знамето на бригадата...“

Рипаме.

Друг селски (с тях много си допаднахме, нямахме проблеми, както в някои селища) рече, че ще палне камиона си и тръгваме да гоним Михаля — демек байрака.

Разпознали крадците. От съседното село, дето имаше друга наша бригада от СУ.

Мягаме се в каросерията — леко подпийнали, с горещи глави и свити в юмрук ръце. Шофьорът и той така, ама кой ти гледа...

Джжжжжж — през полето, през трънаци, през горичката, през реката...

Точно при влизане в селото камионът поднесе и се шибна с каната в един стълб. То пък баш там била ръката на Компанейрото, та малкият му прѝст пострада яката...

Опа, за Компанейрото нещо.

Благоевградчанин.

Висок, открит, обичащ чашката и музиката. Китарата все с него. Избиваше го на някакъв полуиспански, тип Григор Вачков в „На всеки километър“ — испанската серия.

И към симпатягите се обръщаше с „Компанейро“, което му стана прякор. Иначе си е Краси.

Любим лаф, който стана и лаф на компанията: „Компанейро, офицеро е мио!“.

Та Компанейро изохка, ама само върза една кърпичка на смазания пръст.

Влязохме в селото — и точно срещу читалището. Дето колегите си разпалили огън на площада, танцуват, кефят се.

Замахаха ни — къде подигравателно, къде доброжелателно, но...

Ние не признаваме половинчати неща.

Напред — и до училището, където спяха. Нахлухме и почнахме да товарим камиона.

Пешкири, гащи, сапуни...

По едно време тича някой. Комендантът им се сетил къде сме.

Та го грабнахме и — в камиона. Клечим, държим го изправен и се молим колата да не спре.

Прибрахме се.

На другия ден Компанейро отиде в Расово, превързаха го, биха му инжекции против тетанус (трагедия — не можеше седмица да пие!).

Комендантът го разменихме срещу знамето.

Установихме, че „звездните братя“ решили, че ни е скучно, споразумели се с колегите си от оная бригада и устроили тая игричка.

И решихме сами да си направим интересното. Без тях. По нашему.

3.

Един кракижабчанин (от другото име на селото — Краки жаба) дойде при нас и се оплака — трябвало плоча да лее, ама лято, всички нейде по частното в съботата, не е много работата, ние и без това този ден си почиваме, плаща веднага, та...

Спазарихме се на 40 лева (безумна евтиния, ама... и цигарите свършваха!). Първа смяна от 5 до 7, втора до 9 сутринта.

Включихме се все шантави мъжкарчета.

Мамините синчета ходиха до Расово, та си получиха записи с някой лев.

А ние в петък легнахме уж рано. Лафчета, лакърдии, масали, локуми, дрънканици, чесане на езика...

И после чух, че първа смяна се надига. Малко след това и ние станахме — докато се измием, докато хапнем...

Хапването лесна работа. Жените ни оставяха ключа от стола — влизахме, вземахме нужното, внимавахме да не направим беля.

Та в седем бяхме на линия. Лопатите, кофите, една макара.

Размах, стегнатост...

Абе, в девет действително заляхме плочата.

Взехме 40 лева, даде и две шишета вино (не беше нещо особено — като за бачкатори). А по време на работата ни черпи с цигари.

После почнахме да разпределяме парите.

Тридесет лева за цигари, десет за пиене.

Но не каквото да е.

Понеже познавах бившия кръчмар, повериха ми десетачката. Да отида до Расово и с неговите съвети да купя три литра.

С мен тръгна Огито — като спец в тая област.

Перем по полето, приказваме си.

Обсъждахме Златко. Момчето беше отново влюбено. В една колежка.

Ма цуни-гуни, ма...

Седим си една вечер в градинката пред училището... Как кои? Аз и една... Ъъъъ... позната. Случайна. Просто си говорехме.

Както се казваше в една студентска песничка: „Говорят ръцете по-ясно и от сърцето“...

Огито зад един храст... И той с една позната.

Златко зад друг. С оная мацка.

Като изтреця... Направо гръм!

Скочихме и се засилихме.

Абе, нямахме проблеми със селската младеж, вярно. Ама де да знаеш...

Гледаме — Златко и момичето седят на пясъка, пейката счупена, ония се хият... Заливат се от смях.

А пейката от ония — стандартните. Чугун и напречно яки дъски. Бая зор трябва, за да я пречупиш.

„Братчета, вика Златан, като ме напъна хормонът... И пейката отиде...“

Обаче, в петък вечер пристигна официалното гадже на момичето. И беше взел стая в селото, мацката и... С две думи — Златан се мяташе като шаран на сухо.

И си остана на сухо, докато оня не си замина в неделя следобед...

Но това е друга история.

4.

А аз да се върна на моята история.

Вървим, значи, приказваме си. Гледаме — слънчоглед. Още млад, но годен за дъвчене.

Викам: „На връщане ще си вземем...“

„На връщане — казва Огито — надали и пътя ще виждаме. Дай да си понапълним джобовете сега.“

Та си понабрахме и продължихме, дъвчейки меките семки.

И те ти го Расово — два километра, колко му е.

Отидохме до къщата на моя човек. Той ни се зарадва — сармите вече ставали.

Но ракия нямаше. Специализирал се по виното. И такава кантата ни изпя за него...

Покани ни у дома си — червено вино, сарми, под асмата...

Но ние бяхме — и сме си — принципни и честни момчета. Тръгнахме за ракия — най-напред ще вземем ракията. Пък после... Хем да не мислим за задачата.

Съгласи се с нас и ни поведе към свой приятел. Който правел хубава ракия.

Селска къща от ония, от 60-те години. Два етажа, живее се в полумазата, горният е за гости. Отпред асми, разбира се, чешма, маса с ония покривки, дето бяха модерни тогава — мушама на цветчета.

Сядаме, обяснява той на появилата се жена, а тя казва, че мъжът ѝ отскочил наблизко, ама ей сега ще дойде, та тя ще ни сипе ракийка — хем да я опитаме...

И вади от коритото на чешмата шишенце. Такова — трилитрово, бледосинкаво-зеленикакво.

Сипа по една хубава водна чаша (абе, къде изчезнаха ония чаши, дето руснаците им викат граньоние — демек, изрязани на тънки стенички, като диамант?).

Наряза домати. Голям — не от ГМО-та или отрови, ами чист селски домати. Два юмрука.

Знаете ли колко ракия поема един домат? Колкото издържиш. Попива алкохола като гъба. Или поне ти имаш това усещане и сипваш още и още.

Пийнахме по малко — по чаша само.

Ракийцата бяла, блестяща, при сипване пуска мехурчета — цънк... цънк... цънк...

60 градуса, рече жената.

Нашият човек рече, че сармите ще заминат, та тръгна, като сто пъти заръча веднага след това да отидем у тях.

Сипа ни булката още, а после явно усети как всичко отива като вода в стомаха на камила след тридневен преход през пустинята.

И рече, че мъжът ѝ май ще се забави повече, та тя да ни продаде ракия.

Нищо против.

3,50 литъра, каза.

Ха сега де!

Ние се готвехме на три лева — както си знаехме. Едно 50 стотинки май...

Но ровнахме из джобовете и сглобихме сумата.

Три шишета в мрежичката, дето си я носехме и — напред.

Учтиво „Довиждане!“, после поехме напред в задаващата се вечер.

5.

Кръчмарят ни чакаше.

На масата — да казвам ли, че беше под асмата, до чешмата, в коритото на която се плакнеше дамаджанка с вино?

Седнахме, сложи големите чинии със сармите. По три сарми във всяка съдина. Нормални селски сарми — по два юмука всяка.

И глинена паница с кисело мляко. Лъжица в него — стърчаща като... Добре, ще спестя сравнението...

Хапнахме, пийнахме, разприказвахме се.

Само дето се ядоса, като чу по колко ни е дала ракията.

„Бе тая луда ли е? Навсякъде е по три лева, тя 3,50 иска... Момчета, на ви един и петдесет, аз ще си ги взема от мъжа й... Ама и той като я свие...“

Та си говорихме хубаво, всякакви истории ни разправи, ние с Огито слушахме внимателно — че нали сме от тоя край, знаем си етикета (аз съм от Бяла Слатина, Огито от Плевен).

Ние пък разказахме някои наши истории.

Например, как в Радиново, Пловдивско, бяхме настанени през къща до казана.

И, който отиваше или се връщаше — все се отбиваше на лаф му'абет.

Та една вечер минаха Анкълъ и Компанейро. Компанейрото вече наквасен, Анкълъ като сълзица.

След час се върнаха. Компанейро прегърнал една мацка (имаше две сестрички, по-голямата шавлива малко... Или свободно и демократично мислеща).

Анкълъ ни прошепна, че й се наточил, а и тя му даваше явни иширети. Пък Компанейрото си беше вече извън играта — използваше я най-вече за подпиране.

И заминаха...

На сутринта Анкълъ се хили през криви гримаси и разправя.

Завели Компанейрото в къщата, дето бяха настанени. Сложили го в стаята — а той спял още по външните стълби, отишли в другата стая.

Там целувки, прегръдки, ръцете шарят като митничарски на личен оглед...

И оная рекла, че ѝ се пие вода.

Ама Анкълъ е кавалер. Даже не помислил да ѝ сипе от гарафата — водата била налята още по обяд.

И рипнал, грабнал стъклото, понесъл се към чешмата на двора.

Пуснал водата, изчакал да се изтече — а то вечерта вече си било студено всичко, напълнил гарафата и бегом обратно.

Не за себе си — мацката да не чака...

А там...

„Братчета, разправя ни той — представете си съвършено идиотската картина. Аз на вратата с гарафата в ръка. Креватът вляво. И на него подрипва косматият задник на Компанейрото... Кога се събудил, кога отишъл там, кога я склонил...“

Е, нищо не се случи после. Анкълъ и Компанейрото си останаха приятелчета и често се смееха на тая история.

Една подробност.

Компанейрото твърди, че нищо такова не е имало. И изобщо не помни подобна случка. И да не го мислим за сексуален лунатик...

А мацката така и не щя да каже какво всъщност е станало...

Ей така в приказки минаха час, час и нещо.

И се сетих, че трябва да се прибираме.

Щото съм съвестен...

Вдигнах Оги, благодарихме, тръгнахме.

И действително по обратния път даже не видяхме слънчогледа.

То и пътят едва следвахме — много завиваше...

6.

Стигнахме Аспарухово скоро — след четири километра път.

Свежа вечер, лек ветрец, движение — абе, пооправихме се.

И успяхме да заемем място в строя за проверка.

Всичко си беше наред. Освен, дето Коцето липсваше. Видели се с един младеж от селото и от глътка на глътка...

С две думи — Коцето славно спеше в салона.

И хич не му пукаше за някаква си проверка.

Момчетата успяха да се похвалят, че се качили следобеда на тавана, изловили сума ти гълъби, оскубали ги, а лелките опекли цяла кошница бивши пернати.

Мезето е налице, значи.

Та така си приказвахме, докато звездните братя церемониално си въртяха любимите им ритуали в стил „Ма малей, к’ви сме юнаци!“.

Само когато в списъка стигнаха до Коцето, нещата малко се пооплетоха.

Ние рекохме, че е болен — внезапно го свил стомахът. Диария, с две думи — не е за пред хората.

Но тогавашното му гадже — една дребна, но змиеподобна (най-вече в езика) колежка, се зае яростно да разруши хубавата лъжа.

„Мръсник! Лъжат! Пиян е, знам го аз...“

Звездните братя се направиха на приятно разсеяни — уж не са я чули. Макар квиченето ѝ да се носеше над спокойното заспиващо село.

(После, когато се освести, Коцето обобщи нещата: „Целият полк строен, а тая ме излага пред командването...“

Абе, казармата яката ни държа — май и сега още.)

Та изкомандваха звездните: „Свободни сте!“.

Пак отклонение. Имах усещането, че тия не са стъпвали в казармата. Така им правеше кеф да командорят и се кичат като пауни.

То се оказа и вярно. Двама били отложени, третият направо освободен.

Пък тогава освобождаваха само инвалиди и педали. Тоя не беше инвалид...

Е, пръсна се народът — свободно време преди лягане.

Ние с Огито, обаче, бяхме огладнели. Шега ли е да минеш два километра път за четири километра време...

Сетих се, че в стола трябва да има таратор от обяд. Вмъкнахме се.

Ами да — половин казан с таратор.

Който още повече ни освежи. Излязохме бодри и свежи като кисели краставички. Само метнахме поглед към казана. И не го забравихме...

7.

А на стълбището отпред седеше Златко.

Прегърнал отнейде изкопано шише с ракия (ония трите ние бяхме укрили сигурно!), близва си, гледа в душата си.

Да, де — бяхме забравили, че е сам.

„Какво правиш?“ — викаме му вместо поздрав.

„Тъгувам!“ — казва ни и поглежда през бутилката нагоре.

„Я дай и ние да потъгуваме“ — посегна към шишето Оги.

И се поразтъгувахме. Топла вечер, звезди, тишина...

Което ни подсети нещо.

„Абе, де са тия хора?“ — попитахме Златан. Пък той ни обясни, че през деня били косили сено в гробището, та нашите отишли да си попеят на копата.

Оставихме го да тъгува, ние отидохме да попеем.

Позната работа — аромат на прясно косена трева, покрай копата натъркалян народ (де единично, де на двойки, тогава нямаше неромантични тройки), Компанейрото дрънка на китарата, всеки пее нещо някак си.

Момичетата правеха леки намеци за гълъбите и пиенето. Кога, таковата, ще се почерпим.

А ние отговаряхме с яки натвърди — де бяхте тая заран, когато ма'ахме с лопатите?

Не, не! Не сме алчни и егоисти, ама социалистическото равенство на половете да го използваш само при ядене и пиене...

Та си попяхме, после момичетата разбраха, че сме твърди — както винаги с тях, поне за мен съм убеден, щото...

Оппа! Малко на подтекст минах...

Както и да е, отидоха те да спят.

Ние пък се прибрахме в салона. Някои съвестни отидоха да спят, по-безсъвестните се завъртяха около нас, но ги отрязахме. Грубо, според тях — прекалено меко, според нас.

Останахме само работниците.

Изкатерихме се по дървена стълба на балкончето, бутилките бяха при нас, кошницата с гълъбите донесена, китарата вдигната, Компанейрото — странно трезвен (заради антибиотиците) задържа струните.

Долу някой замърка, от нас някой изхърка...

И настъпи музикална тишина.

Пийвахме, лафехме си, пеехме си...

Да напомня една стара руска студентска песньовка, станала ни любима поради изключителната актуалност и високоморално съдържание:

*Когда на свет студент родился,
То разошлись небеса,
Оттуда выпала бутылка
И раздался голоса:*

*По рюмочке, по маленькой налей, налей, налей,
По рюмочке, по маленькой, чем поят лошадей!
— А я не пью! — Врешь — пьешь!
— Ей-богу, нет! — А бога нет!
Так наливай студент студентке!
Студентки тоже пьют вино,
Непьющие студентки редки —
Они все вымерли давно.*

*Коперник целый век трудился,
Чтоб доказать Земли вращенье.
Дурак, он лучше бы напился,
Тогда бы все пришло в движенье.*

*Колумб Америку открыл,
Страну для нас совсем чужую.
Дурак! Он лучше бы открыл
На Менделеевской пивную!*

А Ньютон целый век трудился,

*Чтоб доказать тел притяженье.
Дурак! Он лучше бы влюбился,
Тогда бы не было б сомненья.*

*Чарльз Дарвин целый век трудился,
Чтоб доказать происхожденье.
Дурак, он лучше бы женился,
Тогда бы не было б сомненья.*

*А Менделеев целый век трудился,
Чтоб элементы вставить в клетки.
Дурак! Он лучше б научился
Гнать самогон из табуретки.*

*По рюмочке, по маленькой налей, налей, налей,
По рюмочке, по маленькой, чем поят лошадей!
— А я не пью! — Врешь — пьешь!
— Ей-богу, нет! — А бога нет!
Так наливай студент студентке!
Студентки тоже пьют вино,
Непьющие студентки редки —
Они все замужем давно...*

И так далее... (за интересующите се — [youtube](https://www.youtube.com/watch?v=...))

Нещо гълъбите свършиха, а ние не сме алкохолици. Без повод и мезе не прием.

Сетих се за казана с таратора.

Е, сега стана хептен хубаво.

И нотите като занапираха... Не само през гърлото. И пръстите заиграха, но...

Но две подробности. Първо, нямахме инструменти. И подробната — кой ти може да свири...

Обаче, и това оправихме. С подръчни средства. Един взе дървена щайга за хляб, аз бях със зъбчато колело — демек, ударна секция.

Имаше със стол, имаше с бутилка, с лист хартия и гребенче...
Абе, музиканти!

8.

Полека-лека намалявахме.

Златан, преизпълнен с ракия и тъга, тръгна пръв.

Разбира се, не по дървената стълба. Кой е луд да рискува?

През прозорчето, по покрива на коридорчето, после по стълбите и — вътре.

Но най-напред спря да погледне за последно към звездите.

И такива амплитуди въртеше...

Ние само си викахме: „Щъ падне... немъ дъ падне...“

Не падна.

Отиде към леглото си. Компанейрото викна отгоре: „Офицero е мио!“. Ама Златко кротко по кърджалийски отговори: „Офицero е морто...“

И толкова!

После почнаха да се оттеглят другите.

Абе, уж ракията е концентрат, но на другия ден ми хме стълбището. Имаше мокра следа широка цяла педя...

Натам нещо ми се губят моменти.

Макар да имах славата на голям пияч. А може и на най-големият.

Е, за това не бях нито виновен, нито отговорен.

Предната година, в Радиново, Пловдивско, бяхме есента.

Войнишки изпращания... Пък тогава това се смяташе голям празник. Гости, празненства, подаръци, заръки, казармени анекдоти и съвети...

В Радиново един притежаваше цяла грамадна палатка — за над сто човека.

И я даваше под наем. Стотачка на вечер. А почти всяка имаше изпращане. Та си правеше човекът годишен доход колкото инженер.

Е, поканиха и нас.

Пийнахме, поднесохме дарове.

А аз — кротко и тихо момче, отидох към полунощ да спя. Оставих поне половината бригада да празнува. Нещо си.

Сутрин ставахме рано — нейде към 5,30.

Та станах аз, измих се, отидох на площада.

Пустооо...

Само под палатката десетина човека пийваха още. Сред тях нито един наш.

Видяха ме, викнаха ме, поднесоха ми котел с вино. Котел — не котле.

Ами надигнах го. Макар да не глътнах. Да не обидя хората. Пък отивах на градината, нали?

И в тоя момент отвред се запоявяваха нашите.

Картинка.

Останали десетина най-яки цокачи в селото. От бригадата — само аз. Поркайки си съвсем спокойно. Без да се люлея, без да пея, без да хълцам — свеж като кисела краставичка напролет.

Е, те — от тогава ме смятат за голям пияндурник.

Пък аз — двайсет и кусур годишен, с пуберското мислене... Що да ги разочаровам и да не се фукам?

Добре, добре, връщам се в салона.

Останахме, викам, петима. Компанейрото трезвен, ние весели.

Поради което решихме да отидем и поздравим момичетата. Със серенада.

Пък и време за романтика си беше — нейде към 4 заранта.

Добута Компанейро количката, дето домакинката караше продуктите.

Ние четиримата седнахме в нея, той ни изтегли до южната страна на сградата.

Точно под прозорците на колежките от руска филология.

Които — поради специалността си ли, по друга причина ли, ама мразеха много алкохола. Де го зърнат — унищожават го. На бързи глътки.

9.

Каквото и да правят, както и да се стараят — по-голям ураган над алкохола от Вrabчока не съм виждал.

Вrabчока беше звеновод в ТКЗС-то в Бяла Слатина.

Едно лято аз и брат ми искахме да позаработим някой и друг лев, та се хванахме на полска работа.

Е, идеята беше да станем поливачи. Хич не леко, но много доходно. Хилядарка на месец — в зависимост, разбира се, от поетите площи за поливане.

Което означаваше нощно влачене на тръби, покриване на голяма територия...

И риск.

Едно момче така си отиде. Изправил тръбата да я изтръска от калта вътре. А тя към 5–6 метра. И точно под далекопровода.

Натам е ясно.

Обаче, местата бяха заети, та се хванахме при тютюноберачите.

Сутринта в пет бяхме на капанчето — сборния пункт.

Вrabчока вече ни чакаше и опъваше сутрешната ичкийка.

Така почваше.

После с един праисторически автобус, возил може би още ловци на динозаври, заминавахме за блока.

Жените беряха тютюна, ние го носехме в ремаркетото.

С едни ластици на ръцете, та да обхващаме повече.

Вrabчока беше навсякъде — дето се вика, и парцалите му работеха на тоя човек.

Но и черният дроб...

До обяд се движеше с две шишета вино в джобовете. Надигаше ги — до пълно изчерпване.

Към десет и нещо спирахме. Жега. Отивахме на друга работа. А на село работа бол.

Всичко на акорд — няма работно време. Колкото направим — толкова.

По пладне се опъвахме в пояса. Час и нещо спане или дремане с кротък лаф.

Врабчока пийваше кефски биричка. Жена му носеше две-три бутилки в чантата.

Сетне отивахме в сушилнята.

Разтоварвахме, жените почваха низането.

Едно време ходех с баба ми на работа в склада. Тогава жените нижеха тютюна с едни големи игли и с дебели канапи.

После низите окачваха навън.

Тук, след години, имаше прогрес.

Жените със замах нанизваха листата на железни игли върху яки форми. Над сто кила тежеше всичкото — зелената маса си е трупнала бая вода.

Ние ги носехме в пещта. Пълнехме я, после затваряхме, замазвахме и се включваше сушенето.

След няколко дни я отваряха, изстиваше, вадохме тютюна.

Всеки ден при подобен режим.

Освен веднъж.

Когато отидохме на полето, направи ни впечатление, че е празно.

Небивало нещо в този трудов сезон.

Позачудихме се, жените тръгнаха по редовете...

И в тоя момент забръмча мотор. Един селскостопански самолет слезе ниско и ни обсипа с бели топчета.

Торяха...

За отрицателно време всички се намерихме под ремаркетото.

Забравили баш нашето звено да предупредят...

Та тогава отидохме на хибридната царевица — да опрашваме с едни въжета.

И така — до вечерта.

А вечер слизахме при капанчето, Врабчока оставаше — да намокри джуки след дневната жега.

Ние се прибирахме, миехме — ама как се трие тютюнев катран? — пийвахме по една ракия и спокойно си чешехме езиците до вечерята.

Никакво напрежение, никакви проблеми, никакви мисли...

Бачкаш — и толкова.

Щастливо време.

10.

Абе, аз накъде тръгнах?

Уж бях под прозорците на момичетата, пък ме завея в Бяла Слатина...

То вече много живот, много истории, много хора.

И всички скачат, крещят, махат с ръка: „Ей, не забравяй за мен! И за мен разкажи...“

Ще разкажа, бе! Спокойно!

С тия три шишета ракия в машината на времето далеч се стига.

Макар че не е само пиенето.

И любовта да не пропускам, и тарикатлъците, и завистта, и амбициите, и приятели, и врагове, и...

Добре, добре...

Караме наред по хаотичната спирала на спомените.

Докъде бях?

Аха, в Бяла Слатина.

Там разбрах какво е това любов.

Имаше една циганка — Айша...

Не, не — не съм се влюбвал! Сакън! Много по-сложна история.

Айша си беше работна циганка (абе, де изчезнаха ония цигани? Сега някакви паразити ромстват и мишкуват, а циганите нещо изчезнаха...).

Бачкаше наред с всички.

Не пиеше.

Но пък в дните, когато раздаваха пенсиите, яростно обслужваше пенсионерите.

Не й знам норматива, но се вихреше.

Личеше си как през деня й се спи, та две не види. Както викаше баба ми.

А, забравих да ви кажа.

Освен за себе си, Айша се грижеше за майка си.

И за брат си, който станал инвалид — без два крака, и бил изоставен от жена си.

И за децата му — четири.

Та малко ще се наложи човек да се позамисли, преди да я нарече както и да е...

Или поне да замълчи. Защото не е бил в нейното положение.

Била е женена...

Или май още се водеше с мъж официално.

Ама избягала.

„Отидох, вика, в Червен бряг. Намерих едно гадже, заведе ме в ресторанта на гарата. Ядене, пиене, пари даде човекът...

И после, даскале (така ни викаше — нали бяхме студенти), моичкият научил от свой апапин къде съм. Дойде в кръчмата.

Побесня. Като почна гаджето — смля го от бой.

Ама оня не беше виновен!

Хванах го на пазара, врътнах му някое око, забедрих крака и...

Що да не удари нещо настрани?

После мене ме почна... Бой, бой... И ме рита с обувките в главата. Пък обул трандафори... (за младите — остри патъци, модни по едно време)“

„Ама, Айшо — викаме един ден като дремехме в пояса — ми ти що го остави твоя?“

Пък тя пали цигара (е, много пушеше!).

„Биеше ме, даскале, много ме биеше. Щото все си мислеше, че съм шавърклива. Не, че не съм, ама чак толкова... Съблече ме гола, върже ме на пружината — и бой! После отива в кръчмата и ме оставя вързана. Тя, майка му, там. Ама не смее да ме пипа, щото и нея после...“

Пък ние — невинни бели душички, се зверим:

„И ти защо стоя?“.

„Па обичах си го, бе даскале!...“

Дръпна яката от фаса и рече:

„То и сега май си го обичам...“

Е, хайде който може — да направи научен труд за любовта...

Аз просто разказвам.

11.

Ама вие не мислете, че само сме пили и... таквата, безделничели?

Нееее...

Ние бяхме съвестни комсомолци и студенти.

Ама много съвестни.

Сецам се как кандидатствах.

Писмен, устен, политически.

Изкарах ги.

На устния ме препитваше комисия, по-сетне единият от тях се оказа доцент Симеон. Свестен човек, много свестен.

Макар доста затворен — направо капсулирал се.

Та на изпита ми се падна Смирненски.

Много го харесвам. Считаю го за гениален поет. Но в българското училище няма време за него.

Едно, че у нас има много, ама много поети, които спокойно можем да наречем гении.

Второ, че творчеството му е прекалено неудобно за всяка власт — независимо дали се нарича комунистическа или демократична.

Та говорих аз, каквото говорих — комисията кимаше. А отдолу на билета пишеше — „Наизуст «Юноша»“.

Да, но не го знаех!

Това страхотно стихотворение, което разкрива образа на всеки младеж, изправящ се срещу света и осъзнаващ драмата на живота — не го знаех.

Обаче, още в училище поовладях покера.

И се специализирах в блъфирането. Помагаше. По-сетне — когато като студенти си организирахме цели нощни турнири по покер.

Не на пари — де такива благи неща у студенти.

Имахме бурканче от детски храни, пълно със стотинки. Всяка — чип. По 1, 2, 5 и така нататък. В намаляваща прогресия.

Една нощ стигнахме до 144 пъти пода.

144!

Увеличихме се... Но — без парични залози.

Защото добре схващяхме колко са ни ангелите и как спирачките са още по-слаби.

Добре, добре... Връщам се.

И казах аз: „Имам наизуст «Юноша»...“ Като ще се гине — с музика да е.

Симеон вика: „Няма нужда, чухме необходимото“.

Аз блъфирам: „Но да го кажа...“

Той пак пренебрежително маха. Какво иска тоя ученик-зубър с цайси? Да покаже какъв отличник е? Е, видяха, чуха — стига толкова!

Пък аз повече не предложих.

Щото можеше да се съгласят.

Приеха ме.

Бяхме по списък 32 — 14 човека и 19 момичета.

После стигнахме 200.

След бригадата. Когато се заредиха парашутисти и подводничари. Отвсякъде.

Връзка до връзка, мила моя майно льо...

Ама никакви юнаци!

Та тогава видях най-красивото момиче, което е имало късмета да пресече пътя ми.

Появи се на втората седмица.

Хубавааааа...

Лице-картинка, фигура — като че баща ѝ е стругар...

Седна на първата банка (там се слагаха веднага всички зубрачки!).

И около нея — глутница чакали.

Няколко дни.

После се поизчисти.

Защото мацето беше... Абе, тъпа! Адски тъпа! Космически тъпа!

В подобен случай съм много скрупульозен. Бих предпочел гумена кукла. Поне ще си мълчи...

Пак се увлякох...

В първи курс имахме някаква комсомолска секретарка. От вчерашните ученички.

Натегачка, както казахме в казармата.

Ма то събрания, ма то акции, ма то инициативи...
На народа му писна.
И преди втората сесия намерихме изход.
Отчетно-изборно събрание, ръкопляскания, листа, спусната от факултетския комитет...
Пък нашите ме предложиха и станах комсомолски секретар.
И отговорник на групата.
Четири години! Несменяем! Като другаря бай Тошо!
Веднага направих един Априлски пленум — макар да беше май месец.
И пак почнахме — събрание след събрание.
Но — на нашия таван.
Бързо и качествено.
Прочитаме дадените ни материали, някое момиче пише протокол, подписваме...
И минаваме към съществената част.
Което предизвика бая завист и дори омраза у някои примерни и ортодоксални комсомолци.
Та почнаха да мислят как да заемат така нужното им място.
Защото аз направо прахосвах поста. Дребен, но даващ възможност за контакти с отговорни другари, за изяви, за показност.
Ей го — в едната група беше записано синчето на завеждащ спортния отдел на „Работническо дело“. Една година по-рано почнал училище, поради което още не беше в казармата.
Много амбициозен, инициативен, пробивен... Леке, с една дума.
„Тате каза, че днес като бил в ЦК...“
„Баща ми днес се видял с другаря...“
И така нататък.
Което вирееше в групата му. Но, макар да го направиха комсомолски секретар на курса, при нас не се мяркаше.
Освен веднъж, обаче тогава се подхлъзна, пийналият Компанейро искал да го подкрепи, ама някак си се изплеснал и юмрукът му цъфна джуката на лекенцето Влади...
Което ни помогна натам да развиваме свободна комсомолска дейност. И предизвика известен респект, та когато трябваха хора за черна работа, знаеше се кои ще са.

Абе, хора, що не свиркате, че ме чакат под прозореца в Аспарухово?

Пък аз къде се занесох...

12.

Ей го отдолу село Аспарухово — модел 1974 година.

В центъра на селския парк е училището.

Под прозорците, гледащи на юг, се е разположила нашата весела група.

И пее, та се къса: „Стани ми, стани — шо ми сладко спиш...“

Набляга се на „шо“-то.

Имаме бас профундо — Огито, тенор — Компанейро, Митьо баритон, аз неопределен и неопределяем глас.

И Коцето от Момчиловци, ама той малко така...

Отгоре са се накачулили момичетата. Ръкопляскаат.

А Галя хвърля нещо.

Цветя и кутия бисквити.

Оги я вдига и казва важно: „Жоро, дадоха ни бутилка бисквити...“

Покланяме се. И се изнасяме към западната страна — да попеем на нашите мадами.

Които, обаче, проявяват яростна музикална антипатия.

Не щат и да ни чуят.

Само Коцевото бивше (както усещахме) гадже се показва. И се замята от прозорец на прозорец, пускайки в действие двойно разцепения си език.

Как може, ма не ни ли е срам, четири часът е вече, хората искат да спят...

Хората нещо не се показваха — макар крясъците й сигурно бяха стреснали и призраците в гробището — току-що отпуснали се в удобните ковчези.

Е, призраците легнаха, ама звездните братя, чиято стая беше под прозорците на озверялата годзила, се появиха в целия си блясък.

Ако щете вярвайте, ама бяха в униформи! Със знаците! Звездите! Фуражките дори бяха нахлупили...

„Момчета, вижте колко стана, след малко сме на полето, не е хубаво така...“ — занарежда Генеди.

Генеди беше командир. Натегач също, но страхливичък, мазничък, предпочитащ да се приплъзва по камъните, вместо да ги мята.

„Гена, викаме ние, ей сега ще си допеем — и лягаме...“

Той усети, че сме готови на компромис с изкуството и мъжката чест. И допусна голяма грешка — рече да покаже началническо юначество.

„Веднага!“ — изръмжа.

А отдолу се чу един глас: „Гена, ти си педерассс...“

Силен, ясен, съскащ глас.

И до ден-днешен не знам кой беше.

Макар останалите да твърдят, че съм бил аз.

Но не беше само това, което ми се губи...

Прозорецът хлопна, Гената и братята се скриха.

А ние се огледахме.

Честта изискваше да довършим концерта.

Но — Огито?

Изчезнал беше.

Рекох да видя де сме го изтърсили. И се върнах зад ъгъла.

Ами да — седи си под прозореца и си гука с Галя.

Ромео (бая пийнал) и Жулиета (кикотеща се). Но не на балкона, а през прозорец.

„Оги, викам, хайде да вървим, че ни чакат...“

Той се обръща, слага пръст на устните и гръмко казва: „Жоро, тихо! Аз свалям...“

Гаята направо се залива — ама аха да се изтърси отгоре.

В тоя момент Митьо се появи.

„Какво става?“

„Тоя сваля — обяснявам му. — Не ще да тръгва...“

Взехме го внимателно — за краката, за раменете... Мъкнем го, задникът му оре земята, а той гледа нагоре и вика: „Сбогом, Галя! Мен ме отвлечат, но пак ще се върна...“

Абе...

13.

Май пак трябва да мръдна от основната линия.

Иначе наистина ще помислите, че ние като студенти само сме пили и тичали по мацки.

Не е баш така — и по нас тичаха.

Но и не беше само пиенето.

То... някак си... част от битието... Студентска веселба, разпускане, ешмедеме — както му викахме, когато поизучихме българската история.

Иначе — пиенето си беше евтино. Около трите лева се въртяха цените на гроздовата и водката, по-евтина беше плодовата ракия.

В „Грозд“ половинка наливна бира струваше 20 стотинки, чиния дребна пържена риба — пак толкова.

И, като се има предвид, че не бяхме чревоугодници — чинийката се споделяше от няколко човека.

А за повече ядене наблизно имаше куп закусвални.

Наблизно до тавана ни — а ние живеехме до английското посолство, на „Васил Коларов“ 64 май беше, имаше гостилничка. Бяло вино в каничка, чинийка с дреболии — какво повече искаш?

Когато живеех на „Орлица“ 18, пък с яденето беше още по-лесно.

Едноетажна къща, с високо разположено мазе.

Вътре четири стаи — трите под наем.

Аз и брат ми, моят приятел Пламен с едно момче от Хасково — викахме му Куруто, защото стана знаменосец на факултета им, и още една с двама.

Тоалетна — която бяхме кръстили „Бар-кенеф“. С окачени табели по стените.

Днес бихме казали, че сме пародирали социалистическия ред и „възпитанието“ посредством поучителни табелки, но тогава просто се веселяхме.

Идеологически не бяхме формулирали „дисидентството“ си.

Та цялата компания добре си се хранехме. Най-вече в почивните дни, когато просто ни мързеше да слизаме до столовете в центъра.

Готвех им.

Основна рецепта — боб.

Имахме една десетлитрова тенджера. Мятам вътре кило-две боб, варя.

Прибавям лук. Нарязан — продаваха по едно време такъв. Два пакета — стигаха.

Към края слагах внимателно — като динамит, поне десет люти чушлета.

Поне!

Сядахме. Един отскачаше до близката бирарийка. Имаше там пресечка между жп прелез и трамвайна линия, та на тая важна точка се беше разпростряла бирария.

Отскачаше — с петлитровата туба. И я донасяше пълна.

Хапнеш лъжица — надигаш тубата...

Оппа, пак стигнахме до пиенето...

Ами какво да правя като разказът се върти като празнуващ Зарезан?

А, най-хубавия Зарезан пак там празнувах.

Но да започна малко по-рано.

14.

Златан ми беше на гости в Бяла Слатина. Да види град — не само Кърджали и София...

Ходихме де ходихме, ама градът неголям — всичко в него е център.

И един ден от скука взехме да се гоним. Аз го пръскам с грамадна ветеринарна спринцовка, той ме преследва с един маркуч...

Но нещо се забави, отидох при асмите, гледам — куцука.

Дойде баща ми, натоварихме го в кола и хайде в болницата.

Гипсираха го.

А вечерта бяхме канени в Пламенови.

Метнах Златко на детската шейна, влача я — имаше хубав сняг, смеем се.

Пламен не пие, но баща му — художник, можеше. За разлика от много свои колеги, не беше се алкохолизирал, но и не беше трезвеник.

Та се почерпихме, тръгнахме обратно.

Пламен с нас.

Минаваме покрай един милиционер, той ни гледа. Все пак след полунощ е скучно, та си намери занимание.

Викам: „Ей, да не се изпързеляме, че ще ни прибере трезви...“

И Пламен — дето и бира не пие! — взе, че се подхлъзна.

Но милиционерът само ни изгледа.

После стигнахме благополучно у нас. Като пътем се отбихме до комшиите. Та да направим серенада на Пламеновото гадже.

Чичо Васко — баща ѝ, извади вино, баща ми излезе, стоим и се черпим, младите си гукат...

Абе, зимна идилия! Подобна съм сигурен, че Пламен не е изживявал в Хасково, където е художник сега...

Та на 13 февруари се натоварихме на една кола — Златко с все гипса, и заминахме за София.

Рекохме да останем в нашата квартира. Така и така на другия ден щяхме да правим Зарезан, защо само да се разкарваме?

Е, можеше да викнем Васето Божинов с трабанта. Нали една година пренесохме багажа на Златко от Княжево до центъра на София със сапуниерката.

И то какъв багаж!

Дюшек, юрган, куфари, чанти... И ние петима помагачи.

Единият лежеше с глава обърната, та да замества огледалото за назад...

Както и да е, на другия ден взехме мръвките, донесохме разни неща (от Бяла Слатина докарахме голяма дамаджана), запристигаха гостите.

Седем човека — компанията. Плюс съквартирантите.

Хапка, пийка...

Нейде бая след полунощ Анкълъ се сети, че е женен и си тръгна. Отидох да го изпратя.

Улиците пусти, спокойно, пада лек сняг.

Върнах се, заобиколих къщата и...

Точно там имаше капчук. Който се беше заледил. И като се поднесох...

С глава в стената!

Очилата на парчета, аз долу...

Освестих се, викам си да не стряскам хората, влязох, отидох до едната стая, измих се.

Върнах се в нашата и, леко прикривайки се, се наведох да взема лейкопласт от шкафа.

Като се изправих — празно.

Само Златко седи с гипсирания крак.

Ония, като ме видели такъв, рекли си, че Анкълъто сигурно е заклан най-малкото. И излетели...

Навън — пусто. Тихи улици, зимна идилия.

Само един кротък пияница бродел.

Хванали го за врата: „Ти ли преби Жорето?“.

Оня само мигал...

Не стига, че с последни героични усилия се прибирал в дома си, ами някакви му връхлетели...

Пуснали го. И се върнаха да ме питат какво става...

На другия ден отидохме до Трета градска — да ме превържат, пък после да изпратя Златко у тях.

В трамвая малко хора. Поглеждат ни — аз облепен, Златан гипсиран. На сутринта след Зарезан...

Викам: „Ама каква катастрофа беше...“

Да бе, ще ми повярва някой!

В поликлиниката дежурният надникна в коридора, рече: „Още зарезанци има ли?“, после ме прегледа — само веждата пукната, окото добре, отпрати ни, защото имаше някакъв набоден с игла. Май от жена му. Пак заради празника...

15.

Тия студентски години си бяха курс по култура и цивилизация.
За който иска. И може.

Защото, както казваше един асистент, наш добър приятел —
Георги Герджиков, в Университета и само да дишаш — стига ти.

А имаше и други неща.

Най-напред Университетската библиотека.

Що интересни книги открих там!

Между другото, правих курсова работа за Жул Верн и прочетох
ВСИЧКИ 65 тома, руско издание, 1904 година.

Намерих какво ли не в тая библиотека, четох, четох, четох...
Даже трудовете на Таварищ Сталин за езикознанието. И, честно —
интересно беше.

Във факултетските библиотеки също намерих ценна литература.

Най-вече от началото на ХХ век, че и по-раншна.

Видях и научих много неща, които малцина софиянци знаят.

Например, единственият у нас и един от малкото в света скелет
на динотериум. Открих го, видях го, водих и други да зяпат.

Сега си е пак там — на тавана на ГГФ-то, в музея им.

Качваш се в новото крило над мензата до горе, стигаш
решетките, пъхаш лява ръка, светваш и пред теб изведнъж се извисява
гигантският скелет с бивни на долната челюст...

Излизаш от СУ, тръгваш към НДК — и на стотина метра, зад
„Ялта“, зад една ограда, е мавзолеят на княз Александър.

По него време оградата беше обрасла с храсти, почти нищо не се
виждаше.

Но един познат намери свой познат, който работел в райсъвета.
Та той взел ключовете от мавзолея и една вечер като хайдути влязохме
през страхотно скърцащата портичка, намъкнахме се в мавзолея и на
светлината на запалките го разгледахме.

Абе, беше си забранено...

Негласно, но...

После влязох в криптата на „Свети Александър Невски“. Иконите бяха поразяващи на мижавата светлина. Имаше електричество, но рядко разположените лампи придаваха особена атмосфера.

Така намерих гроба на Вазов.

Наистина намерих.

То и сега немало столичани не го знаят де е, а тогава не се афишираше. Не смееха да го преместят или нещо такова, ама просто беше скрит в храстите.

И така нататък...

Както е казал колегата Иисус: който търси — намира. (Защо е колега — отделен въпрос.)

Няколко недели ходех из Централните гробища. И търсех гробовете на великите българи — писатели, поети, художници...

За съжаление, много от тях не намерих — въпреки напътствията на две старчета, които седяха на пейката до входа.

С огромен труд уредих абонаменти за театрите — Сатиричния (абсолютен успех!), „Сълза и смях“, дори Студентският беше почти закрит. Много желаещи — малко места.

Близо до Халите, до дървото, дето Левски е връзвал коня си едно време пред хана там, имаше бюро за абонаменти.

Купуваш карта, буташ нещо на касиерките, получаваш почти всичко.

Корупция... която помагаше да се посетят желаните театри, кина, Музикалния театър.

В него ходех редовно.

Видин Даскалов — велик певец, Лиляна Кисьова, Кошлукова... Ехха!

За опера и балет не говоря — там съм инвалид. Нямам претенции. И не твърдя, че след като не ги разбирам, те са простотия.

Има някой прост от нас — но не е изкуството.

Иначе — редовно бях на кинолекториите.

Такива филми успях да видя... Класика! Истинска.

„Левски“, „Витоша“...

А хубави филми имаше и в малко известните кина — „Петър Берон“, „Влайков“, „Аура“...

Впрочем, в читалище „Аура“ намерих стари издания на киносценарии. Наслада за душата — четеш и виждаш филма. Сам.

А сам и пишех някои неща... Някои.

Малко редакции по посетих. Абе, драскач!

Успях да пробия във „Вечерни новини“, нещичко в други вестници („Народна младеж“, „Стършел“), дори в радиото. Където радиотеатърът постави моя пиеска...

Но това е друга тема!

Та — не беше само веселието...

Не беше само скитането...

Не беше само...

Но си ги имаше — в интересни дози!

16.

Някой ще каже — ама за книгите само споменавах...

Не, братче (евентуално сестриче), за книгите — отделна глава.

Купувахме — макар парите... Ама заделяхме.

Библиотеки — обикаляхме.

И, разбира се — антикварните.

Уф, що пари отиваха там!

Когато взех първия изпит, отидох до руската срещу ЦДНА и си подарих томчето на Пушкин. С надпис: „На Гошко — по случай първия изпит — от Гошко“.

После имаше още изпити.

Веднъж със Златан си подарихме книги — пак за някакъв изпит. Той ми поднесе „Ера милосердия“ на братя Вайнери.

Страхотна книга!

А после по нея заснеха „Мястото на срещата да не се променя“.

Иначе обичахме да ходим в антикварната на „Граф Игнатиев“. И да разглеждаме.

Продавачките бяха културни, начетени, не ни гонеха, дори напротив. Май им бяха симпатични тия младежи, дето все гледат... и от време на време купуват нещо наистина стойностно.

А какви истории видях...

Веднъж дойде семейство някакво. Около 30 — 40 годишни.

И пред мен — свидетел съм! Може да помислите, че е виц — сам бях свидетел! Да ми умре кварталният, ако лъжа... — та пред мен тия хора поискаха 80 сантиметра книги. В специална разцветка. И показаха мостра — парченце фурнир.

Подбираха цвета, нагласяваха...

80 сантимата книги им стигаха.

Предполагам — за една от ония „библиотеки“, дето има място за телевизор, барче, гардероб, витрини за порцелан и кристал...

Друг път...

Ама по реда. Видях осем тома на Конан Дойл.

Малей, заоблизвах се!
Но — 48 лева!!!
При 80 стипендия...
Разглеждах, разглеждах...
За пръв път видях „Приключенията на бригадира Жерар“, както
и трите книги за професор Челинджър...
И гледам, разгръщам...
В един момент жената грабва книгите от ръцете ми и ги пъха под
рафта.
Зяпнах.
Досега подобно нещо не беше се случвало. Кой ли идваше?
Изтеглих се леко встрани, заразглеждах другия рафт...
А тя след малко ме викна.
„Едни руснаци — каза ми. — Пък те като дойдат — грабят наред.
А аз искам да оставя книгата за българин...“
Е, не стана. Скъпо си беше. Та след няколко дни ми каза, че
разпродават осемтомника на части.
И аз си взех „Бригадира Жерар“. Която и сега украсява
библиотеката ми. Впрочем, намерих и френския филм по романа.
Изобщо — възможности за културно развитие имаше много.
Стига да искаш.
И да не хленчиш, че някой ти пречел...

17.

Леле, три глави настрани мръднах. И нещо разказът стана сантиментално-мемоарен, вместо планираната шантава веселост.

Поради което се налага да се върна в оная заран.

Защото си беше вече заран — слънцето надничаше с половин око, нейде тракаха каруци, бръмчаха двигатели, народът се надигаше, за да отиваме на работа.

Пък ние — весели, ама весели...

Оги легна при чешмата и рече, че няма да стане. Да му донесем одеяло.

Ние — благородни души — домъкнахме дюшек и го положихме до него. Той припълзя отгоре му.

Ама за да не скучае сам, взехме Златко барабар с дюшека и го пренесохме от другата страна на пилона за знамето.

И стана една аранжировка...

Огито отляво, Златко отдясно — почетен караул.

Ама вторият взе, че отвори очи, рече нещо на старобългарски и се замъкна пак в салона.

А Огито примерно си остана да лежи.

Той си е такъв — примерен... Така се и ожени.

Помня, една вечер дойде в квартирата с бутилка водка (те — пак пиене! Ама да лъжа ли?!).

Седнахме й, после внезапно се оказа, че и при мен има една.

Съквартирантът го нямаше. Тогава беше едно наивно, ама амбициозно момченце от Лом — Румянчо.

Провинциалистче по всички линии. То и аз си бях, но чак толкова...

Един ден ме вика на балкона и ми показва нещо. „Балонче“ — вика. Хвърлено на терасата. И седна да го надува...

После ми се сърди бая време, когато най-накрая разбра, че това било презерватив.

Разделихме се с него — прекалено огромна разлика във вижданията.

Аз съм си консервативен, ама толкова ограничен и задръстен човек доста време после не срещнах.

Та пийнахме, поприказвахме, хапнахме — редя ги по значението. Сетне Оги си тръгна...

Живееше недалеч — на „Лайош Кошут“ 11, насреща му имаше цигарена фабрика.

Но той решил да се прибере за по-пряко по „Александър Стамболийски“. Защото там живееха две момичета от нашия курс. Едната на номер 104 — в кооперацията на леля ми, другата малко по-надолу.

Оги — като разумен човек — решил, че Людмила е чак на третия етаж, трябва да се катери по стълбите, пък след две бутилки водка... е, и едната да е — по равно си сипвахме, ама...

Та си рекъл, че ще мине през Анелия — хем живее на партера. Влиза се в двора, почуква се на прозореца, после направо през него — няма нужда да се отваря вратата.

Така и станало.

Влязъл, попитал дали има нещо за пиене, тя извадила бутилка джин, седнали на приказка...

Анелия беше дошла от Русе, слаба, руса, жива. И речовита.

На другия ден си хапвах в мензата. Боб чорба. С вилица, разбира се. Хем да улучиш бобеното зърно, хем повече хляб да изгълташ с чорбата.

И добре, че беше той боб.

Щото като рече Огито: „Жоро, ние се оженихме...“ — и щях да се задавя, ако беше мръвка нещо.

Е, от тогава Огито не пие джин... А сватба направихме (което е друга история), след 20 години се разведоха. И сега — вече 20 години, живее с друга. Та му напомням — на 20 години се сменя жената, с по-нов модел. Ама нещо не му се иска, май...

Както и да е, лежеше си той на дюшека в Аспарухово и спеше.

Взех последната бутилка с малко клатеща се в нея остатъчна течност. Викам: „Оги, има ракия...“

Отвори едно око и рече: „Къде е?“.

Видя, че няма лъжа и измама. Седна върху дюшека и взе шишето.

Представете си картинката — Оги седнал с кръстосани крака. По едни червени гащета. Той самият — черен, космат, чорлав, заспал, с бутилка в ръка...

Половината момичета се влюбиха в него веднага...

А после взе пиенето и влезе в салона.

18.

Както и да е, оставихме Златко и Оги да спят в училището, а ние тръгнахме към полето. Демонстрирайки ярък трудов ентузиазъм и непукизъм.

Стигнахме участъка, ремаркетото беше там — празно, а трактор казаха, че всеки момент ще дойде.

Та запалихме по фас, докато чакаме.

Ние с Коцето седнахме на канатата на ремаркетото. Коцето се люшкеше храбро, аз му викам: „Ще паднеш, ей!“, той отговаря: „Няма да...“ и довърши от земята „падна“.

И в тоя момент се зададе тракторът. На кормилото — наш Митьо. Бежански. Пере през редовете — направо към нас.

Наблизо имаше едно дърво. За отрицателно време цялата бригада се събра зад него.

Но тракторът спря до ремаркетото. Хилейки се, Митьо го закачи.

А народът се юрна да бере доматиите.

Носят, подават, ние с Коцето поемаме кофите, изсипваме.

И, понеже съм в отлично настроение, взех да си пея народна студентска песничка. Като на моменти минавах на два гласа.

*„Хиляда бутилки
на бара си стоят...
Хиляда бутилки
На бара си стоят...
Но ако едната
Падне на земята...
Но ако едната
Падне на земята...
Деветстотин деветдесет и девет
Бутилки
На бара си стоят...“*

И така нататък.

Като стигнат до едната бутилка, дето стояла самотна, а после паднала на земята — мощна въздишка разтърси полето.

След което почнах с „Десет хиляди бутилки...“...

И дъжд от домати заваля по ремаркетото, спестявайки известна доза усилия за изсипване на кофите.

Така до обяд симулирахме трезвеност.

После ни пратиха с Митьо за вода.

Изворчето беше дори каптирано, разположено в долчето, между две големи дървета.

Напълнихме големите дамаджани, а Митьо предложи аз да ги отнеса, пък той да дремне. После той ще ги замъкне, а аз ще спя.

Що не?

Отидох, колегите изсмукаха набързо освежаващата ледена течност.

Връщам се, викам: „Мите!“, а той се надигна от под дървото, събу панталоните, отиде до другото дърво, постла си спокойно панталона, легна върху му и пак заспа.

О, викам си — аз да не съм по-глупав...

И се проснах на освободеното място под първото дърво.

Събудиха ни привечер.

Забравили ни, после се сетили, та изпратили момчета да ни викнат.

А вечерта на проверката ни четеха заповед по бригадата.

Дрън-дрън... подронване авторитета... дъра-бъра... последно предупреждение...

Имах и само „мъмрене“, ама то беше другаде.

19.

Нали ни пробваха, направиха ме отряден командир. На втори отряд — нашия курс. Златан заместник.

А на първия беше една Маргарита — лека лигла, комсомолска натегачка, зловна, макар и хубавичка.

Това беше в Радиново, дето веднъж го споменах.

Та посред войнишките изпращания една сутрин се оказахме без командване на бригадата.

Всичките си спяха по квартирите — къоркютюк пияни. Комендантът дори с гаджето. Те там се и ожениха. Та малко го съжалявахме, защото си познавахме колежката.

Е, ние тръгнахме на работа. Беряхме ябълки. Ниски дървета, палмети, уж удобни...

Уж — защото бяха стари вече, поизсъхнали, бодливи. И твърде трудно се проникваше в короната им.

Отидохме в градината, значи — а там няма амбалаж.

Забравили, щели да докарат, не знаят кога, да почакаме...

Хубаво де — почакахме. НеЙде два часа чакахме.

После ми писна и наредих: „Строй се! Към селото!“.

А Маргаритката седи и се муси нещо...

Та тръгнахме и на около двеста метра ни среща командирът — леко поизтрезнял. Бях пратил човек да го вдигне, справил се — макар и с доста зор.

И като се развика...

Защо съм ги повел обратно, ония сега ще докарат амбалаж и ще ни обвинят, че сме избягали, нямаме протокол...

Което — после разсъдих — беше вярно.

И моята грешка беше в невслушването в разума, прибързаността, изобщо — разпалеността на действията ми.

А после почна да ме упреква, че съм поел всичко в ръцете си, не съм оставил Маргарита да командва, тя е на първи отряд — значи заместничка...

Контрирах, че нямаше да има никаква нужда от заместници, ако не бяха се напили като прасета и не бяха ни оставили на съдбата.

Той се разсърди.

И веднага се оплакал в щаба в Пловдив.

А шефка там беше Станка Вангелова, после Шопова.

Която си ме гледаше накриво — трудно приемах, че има авторитет, защото малко нещо я познавах. И хич не се съгласявах да бъда част от антуража ѝ.

Та Станка дойде със свитата си — там беше едно хубаво маце, Кира се казваше... Но това е друга история.

Дойде, направи събрание на бригадата.

На което всички — независимо от кой отряд бяха, застанаха зад мен. И се казаха доста нелицеприятни неща за звездните братя.

Само едно момче — смятахме го за приятел, дори със Златко му бяхме на гости в Пловдив, та той се изцепи, че след пристигането на амбалажа, съм казал на бригадирите да не се напрягат, и без това от АПК-то ни дължат заплащане не по норма, а по тарифна ставка.

Кое то си беше така — познавах отлично разпоредбите и правилата.

И като рипнаха нашите...

Смляха го от критики.

Предположиха, че всичко е от завист, от мерак за власт и така нататък.

Вальо млъкна, сви се, до края на следването заобикаляше компанията ни...

А аз отнесох мъмрене — за волунтаризъм и анархизъм.

Без малко щеше да ни отнесе законът след една бригада.

Бяхме във Видин.

Но не в града, а в един пионерски лагер — на около 30 километра встрани, в една затънтена, макар и много красива местност.

Аз бях ЗКТЧ — трудовата част.

Най-гадната длъжност. Мотивация, качествена работа, количествени натрупвания, а полето широко...

И ние сме с нашите колеги.

Които нея година бяха пред четвърти курс — демек, големи.

Та ги мързеше...

А имаше как да изкараме хубави пари. Беряхме ябълки. В хубава палметна градина. Към 20 лева на сандъче за СССР, тридесет и няколко за ГДР.

И работехме... Но какво ни костваше!

Мамини синчета и щерки, парашутистите и подводничарите бяха точно тогава решили да отидат на почивка и им се щеше някак си да не се работи, а просто... Абе, веселба!

Казано честно, половината от тях поне не се бяха появявали досега.

Болни, нефели...

Пък тая година им хрумна да разнообразят живота си.

А, и с далечен прицел — идваше разпределение, трябваша им малко червени точки в биографията.

После се уредиха в столицата, естествено, но в оня момент още не бяха сигурни.

Та на тая бригада всичко си беше нормално.

Имаше домакинка на лагера, имаше стол — храненето нормално, имаше вечер забави, имаше ходения във Видин и посещения на тамошни заведения (като се сетя за една винарна, скрита под земята, в парка — много приятно място), улавяхме и сръбска телевизия.

Което също беше важно — гледахме западен футбол, видяхме известни боксови мачове (включително на Касиус Клей, вече Мохамед Али), някои много интересни концерти.

Но...

Но!

Един ден се обадохме от цигарената фабрика. Има ли възможност да отидем за два дни — събота и неделя? Върнали им пратка отнейде си, трябвало да се накъсат пакетите, да се приготвят за преработка цигарите. Пари нямат, но всеки ще получи два стека цигари.

При 50 стотинки филтърните...

Отидохме.

Работихме, взехме цигари, и си взехме още.

Някои бяха прекалено нахални. Един се прибра по къси гащета.

Представете си — минава охранителят зад фабриката и на метър пред него — туп! — се изтърсва пакет с цигари. Грамаден.

Напълнил нашия гащите с кутии, вързал крачолите, стегнал с каиша и ги метнал през прозореца.

Та после в лагера цигарите ги имахме за нищо.

При покера една цигара беше чип, а вървящите по плаца, ако видят кутия цигари, ги мързеше за толкова да се навеждат...

20.

Командир беше Огнян. Не Огито, а друг Огнян.

Срещнахме се на кандидат студентския писмен, приказвахме си, подсказвахме си.

След две години се засякохме — вече колеги.

Запознахме се наистина, станахме добри другарчета, бях му на гости няколко пъти (живееше на „Горски пътник“)... Запознах се с брат му — таксиметров шофьор, с баща му — пенсионер.

И един ден гледам снимки на масата. Баща му с Тодор Живков, баща му с Цола Драгойчева...

Оказа се, че бащата бил виден комунистически деец до момента, когато му направили сложна операция на черепа.

Но го уважаваха. И на сватбата на Огнян бяха дошли доста видни комунисти — включая от Политбюро.

Та го питам защо е кандидатствал на общо основание — нали имаха привилегии?

А той ми обясни, че баща му казал: „Каквото съм направил — то си е мое. Вие сами се оправяйте!“.

Брат му не щял да учи, станал шофьор, Огнян бил приет на общо основание в СУ.

Като свърши бригадата, един ден получихме с него писма. Викаха ни в следствието.

Шашнахме се.

Отидохме.

Огнян влезе пръв. Бави се около половин час, после излезе заедно с един възрастен цивилен.

Който каза, че няма нужда да се явявам, разписа пропуските.

Огнян ми обясни — имало жалба до нас. От ония, мърлячите.

Били сме крали одеяла и от храната.

Което е просто абсурдно. Защото в лагера си имаше домакинка, имаше готвачи и ние изобщо нямахме допир с материалната част.

Просто бяхме облекчени. И се възползвахме от това олекотяване на работата.

А тия глупаци, без поне да се замислят, ни обвиняват в невъзможни неща.

Мързяло ги е дори да изпипат интригата.

Следователят направил бърза проверка, а после ги извикал. И им обяснил, че ги чака съд за клевета и набеждаване.

Та една вечер дойдоха на уредена среща в Огнянови — тихи, кротки, посрани.

Полугласно се извиняваха — ама нали... грешка... те за добро...

Аз със сигурност щях да оставя да си ги съдят. Но Огнян — добра душа, подаде заявление от името на двама ни, че нямаме претенции към тях.

Е, лепнаха им някакви комсомолски наказания — все пак, дискредитация на бригадирското движение и т.н.

Така че — не всичко беше цветя и рози, както пишеше в лексикончетата.

Имаше и нормални гадости.

Които, обаче, вече са разсеяни от времето и сенките им само се мяркат тук и там...

21.

Помня — морето, книгата на Петър Бобев „Заливът на акулите“... Логично — исках да отида във Военноморското.

Което не стана — очите. 4,5 диоптъра в десети клас.

А не ми пречеше. Просто бях се научил да „виждам“ света без очила. Леко размазано (абе, бая...), бързо ориентиране, на класно сядам напред, мозъкът щрака светкавично, за да компенсира какво не съм видял...

Както и да е — разбра се, че тая няма да стане.

Нещо повече. Като отидохме във ВНВУ-то, от мен веднага се заинтересуваха лекарите. И — изследвания. Капки в очите, разширяваха зениците, зяпаха.

После десет дена във военната болница в София.

Нашите през това време полагали клетва.

И аз положих — но пред знамето в щаба.

А после почнаха да се чудят какво да ме правят.

Държаха ме така месец време.

Ха тук на работа, ха там да помагам... Ама един войник не е бройка, трябва да е в частта си.

И аз „уредих“ нещата.

Сяда веднъж в един склад, скучая.

Гледам — вътрешен телефон.

Взех да въртя шайбата — 227, 227... Що тоя номер — ха питайте ме...

След малко се почука, влезе помощник-дежурният по училище. Курсант от горния курс, с лента, с пистолет — абе, както си му е редът.

Вдигна слушалката, рече „Да, тук е!“.

И ме поведе. Заедно с още двама курсанти — от дежурната рота. С автомати, че и с ножове на тях.

Хайде в щаба.

Там — заместникът по тила полковник Грозев.

Истински военен, солдафон. Като крещеше — мустачките му направо се завираха в очите.

Видях го, защото доста ми крещя.

Бил съм звънял на началника на военното училище (той почина на другата година, при едни занятия).

И сега какво да ме правят?

Командировъчно и — хайде в Севлиево.

Там беше ВНВУ — 3, МНЗ база.

В нея имаше охранна рота, тридесетина старшини — склададжии, един майор.

Плюс изпращаните там издънки на училището — скъсани на изпитите, нарушители, всякакви непасващи на устава.

Ама аз изтеглих късмет. Не ме оставиха в ротата, а се водех командирован от училището заедно с един старшина и още един войник.

Демек, хем сме там, хем не сме под пълната юрисдикция.

А старшината...

Ама той си заслужава отделен разказ...

22.

Старшината беше колоритен тип.

Казваше се Цонев.

Имаше и друг старшина важен в базата — на ротата. Генков по фамилия, ама беше лигав, гаден, подъл, следеше колегите си и войниците, докладваше...

Дафин му беше малкото име.

Но тоя, нашият старшина, не беше лош човек.

Завършил 30-те години нейде трето-четвърто отделение, отишъл войник, останал на свръхсрочна, взел участие във войната (имаше няколко ордена и медала), беше си своеобразно честен и почтен.

Е, гонеше го огромният комплекс на невежеството.

Аз бях завършил гимназия, приет да следвам, а той...

Но не показваше нещо външно, разпитваше, търсеше обяснения, учеше се...

Беше над 60-годишен, ама не го пенсионираха. Пък и не можех да си го представя без казармата.

Всяка събота ни разписваше книжките „гарнизон“. Тоест — скитахме до към девет часа, прибирахме се, влизахме в склада (там имаше стаичка) и спяхме в неделя до обяд.

Тайно!

Защото складовете в събота се запечатваха, ама ние си имахме свои тайни...

Например, като закъсвахме за ядене — войникът винаги иска да яде, да спи, да...

Хубаво де, двете неща!

Едно прозорче на склада за консерви, смъкваме стъклото, отваряме отвътре.

„Русенско варено“, в кашони. Вадим две кутии, после изправяме на ръба едната, отгоре ѝ слагаме друга... Все едно — непипано.

Тия консерви бяха за занятия.

Имаше въоръжение и всичко необходимо за една дивизия.

Два пъти в годината идваха запасняци, обличаха ги и — напред!
Само че преди това се правеше пълна проверка на имуществото.

Най-гадно беше с оръжието. Искаха от всеки сандък (10 автомата) един да се простреля на стрелбището. От оръдията и танковете не помня колко, ама ги откарваха до мястото с големите трейлери.

Та минават офицерите, казват от кой сандък кой автомат, вадиш, чистиш, прострелва се, пише се протокол, после се чисти, смазва и пак в сандъка, в насмолена хартия.

Какво чистене падаше...

Както пес дръгне кучка!

За оръдията не говоря — големия банник, после сипвахме с кофата топла смазка, избива се „тапата“...

Бе, мани, мани!

Май само с ракети не бях стрелял.

Но брат ми стреля. Беше в Самоков, та ги караха нейде в Средна Азия — да гърмят в пустините.

Всичките офицери се върнали с коли оттам. Нали военните ешелони (още повече тоя с ракетите) не се проверяваха, завили ги с брезент и толкова...

Ах, тия ешелони!

Случвало се е да придружаваме такива из страната.

А по-често разтоварвахме.

Консерви, оръжие, боеприпаси — какво ли не.

Като се сетя как подреждахме пирамидата сандъчета със запалки...

По чорапи — в него склад с цинтове не се влизаше! Една искра и...

Подаваме внимателно, бавно, до края...

Обаче, един изпусна сандъчето...

И то... туп... туп... туп...

Прехвърля се бавно, а пред очите ми... Абе, наистина целият живот — колкото и кратък да е — минава пред очите...

Но сандъчето падна върху крака на един от нас.

Пое удара той, нищо не стана, но кракът му...

Половин година ходи по военни болници, накрая го уволниха. Не инвалид, просто да се долекува.

Оня, дето изпусна сандъчето, не беше по-добре.

Вкараха го в ареста, а после...

Да, знам, че „мечката“ е неправилно решение, но...

Толкова се бяхме стреснали, така ни се беше набрало, че логично яде бой. Ама бой!

За занятията, за марш на скок — какво да говоря?

В доста от тях не участвах. Старшината ревниво пазеше никой да не товари войниците „му“. Което си беше от полза за нас.

А и много го уважавах, та да му газят хатъра.

Само пример. Пенсioniраха майора, началник на базата. Старшината стана ВРИД. Както разбрах от едно момче от новобранците — две години бил на длъжност за старши офицер.

Уважавах си го...

23.

Беше цесекар.

И какви дискусии развивахме... Докато побеснее — а аз мога и търпеливо магаре да докарам до нажежаване, развика се и се скрие нейде.

Пък в понеделник към 10 часа ми даваше пропуск за града. За „Спорт“.

В сряда за „Футбол“.

Уж по служба нещо. То всички знаеха, ама траеха. Уважавах го, ви казвам.

Та, викам ви, в събота подписваше гарнизонката.

Обаче, един петък го ядосахме нещо с другото момче и ни отрязва. Просто замина — без да ни се обади.

А ние — презоградска.

Зад големия войнишки клозет, който се беше разпрострял на пет метра пред оградата, имаше дупка в стената.

Срутване — почти на половин метър над земята. Прекрачваш и си на свобода.

Та и ние от там.

В събота ходехме обикновено на кино. Да можем спокойно да видим филма, защото после ротата ходеше (във вторник и сряда, за всеки караул), ама ставаше натрупване. И се гледаше филма по войнишки — просто нямаше как да се възприеме нормално.

Стигнахме до киното, излетях аз пред него, на площадката... и застинах.

Старшината там!

Някаква сватба, пълно с народ, нашичкият нещо кум ли, какво — изтъпанчен отпред...

Едва магнах на колегата да си трае зад ъгъла.

А старшината ме видя.

И аз — туп, туп, с маршова стъпка.

„Какво има?“ — вика ми. Явно мислеше, че нещо спешно е станало, та са ме пратили да го викна.

Другарю старшина, така и така, забравили сте да ни разпишете гарнизон, помолих дежурния и той ме прати до Вас, откъдето ми казаха, че сте тук...

„Хубаво!“ — вика, ама облекчен. „Къде са ви книжките?“. И подписа.

А после — както в добрите криминални романи, си направих алибито. Бегом в казармата (времето вече беше от значение), помолвам дежурния да ме пусне до дома на старшината. Дежурният добра душа, веднага ме пусна.

Бегом до тях (живееше до фабриката за ВиК изделията), питам за старшината, дъщеря му казва, че го няма, на сватба е. Поглеждам часовника — брей, то 11 станало (а беше към 12 часа!) и се понасям на бегом...

До ъгъла.

Алибито вече бетон.

Та така я карахме — де хей, живот, здравей, здравей, де замествахме някой болен на поста (имам над 80 караула, което е нищо. Някои момчета избичиха по над 350), де в ареста...

Първият път ме вкара Дафин Генков още при пристигането.

22 януари 1972 година.

Зима, сняг, студ.

От автогарата отивам към казармата — питам, казват ми где е.

Дежурният проверява документите, сочи в далечината бледа светлина.

Казармата е била на 6 конен полк. А после там, където е бил манежът, направили футболно игрище — 100 на 60 метра.

И севлиевският отбор тренираше там, че и гости пускаха.

На другата година идва „Динамо“ — Москва и тренира в базата, а после правиха спаринг с „Левски“.

Аз бях и на двете места. И даже щраках с фотоапарата. Макар по него време за подобни снимки в казармата...

Та, викам ви, в далечината се вижда мътна светлина.

Въървях, въървях, минах покрай редовния гипсов паметник на войник с автомат, стигнах сградата, дето беше поделението.

Останалите сгради — складове, гаражи, щаб.

Посрещнаха ме, имаше куп шегички за новобранеца, дето го лашнали чак в Севлиево, съчувстваха за ситуацията, ама...

Какво да се оплаквам? Там имаше всякакви образи.

И тъкмо тая вечер бяха докарали един дисципаджия.

Изкарал трите години, още една трябваше да дослужва, ама сбъркали и го върнали в базата.

А то трябвало да няма допир с довчерашното място на служба, нещо пообъркали и...

Пратили го там за убийство на дете.

Да, да — не се шегувам.

Много обичал да играе с децата — през оградата ритали футбол. Нещо като джитбола, ама през ограда с бодлива тел отгоре.

И един ден бил на пост в ГСМ-а. Вървял по полосата, щракал затвора на калашника, вкарвал патрон, изкарвал... Абе, скука!

Пък ГСМ-ът опираше в оградата към общежитието на фабрика „Петолъчка“.

И деца ритали топката.

Спрял да гледа, заприказвал се с тях и... Неволно натиснал спусъка...

Трагедия!

После дисцип.

Не знам каква му е била съдбата, но нея вечер изглеждаше нормален младеж, малко по-голям от нас, наистина мрачен и много, много пестелив в думите.

Така започна службата ми в Севлиево.

24.

Най-шантава история там беше с „нападението“ на Погребите.
Те се намираха извън града.

Какво ли нямаше в тях. Виждал съм дори немски пушки и патрони с пречупен кръст.

Та давахме караул там.

На пост, подчаси, почиващ...

Не е леко, особено, ако си втора мръсна смяна.

Него ден войниците бяхме на кино.

Аз в неделя заран гледах филма — италиански, „Черната овца“. За двама братя-близнаци. Единият депутат, другият дребен мошеник.

Който използва абсолютната прилика с брат си за всякакви далавери.

Между другото, накрая не се разбира кой брат остава в Рим и отива в парламента и кой заминава на юг — далеч от суетата.

Подобен финал има в „Двойникът“, но някак си... Нали е сниман по-късно, прекалено близки са идеите.

Гледахме филма. И тъкмо жената на депутата отиде на гости на брат му, а той ѝ беше казал, че осиновил едно сираче и мадам му купила кукла, пък от банята излиза образа на ръце с една сочна, напрацяла, напъпила... Абе, войнишки поглед...

И разпоредителката казва: „Войниците, по тревога в казармата!“.
Излетяхме.

Чуваха се далечни изстрели откъм погребите.

Бегом до казармата, раздават автоматите, патрони, пълнителите набързо заредени, тичаме към хълма...

И, колкото по приближаваме, толкова по-бавно се придвижваме.

Защото се стреля. Откоси... Че и единични... Някой вижда нещо и се цели...

Наближихме едно мостче над канала и взехме да спираме.

А беше есен. Локви.

Обаче, ние...

С две думи — залегнахме. И младши лейтенантът извади пистолета. Запука ритмично. Сигнал даваше.

Огънят лека-полека затихна.

Развикаха се: „Кои сте?“.

Ние се обаждаме.

„Станете и се осветете!“.

Да, бе...

Да се осветиш, та някой да те издрънчи в тъмното от нейде си...

Хеле, споразумяхме се, младшият отпълзя напред, от погребите се смъкна някой, заприказваха...

После ни викнаха.

Не влязохме горе, само ни обясниха какво е станало.

На пост бил новобранец.

Първи караул.

И, естествено, му се виждало какво ли не.

Включително зверове, змейове, таласъми...

Абе, ако не сте били на пост — няма да ме разберете.

И в тоя момент новобранецът чул човешки стъпки...

Викнал — стъпките не спират...

Пак...

После разбрали, че е свински таралеж. Те имат копитца и тропат като човек — за разлика от мишите, дето са с лапички.

Та отцепил нашият към караулното, бяга и стреля назад.

Ония заели позиция по разписанието, почнали да пукат.

Дето ви казах — един даже стрелял на единични. Какво е виждал — един дявол знае, ама се целел и стрелял...

Ние тръгнахме към казармата, те се прибраха.

И таман бяхме при мостчето пак... Тресна изстрел...

По корем — в локвите.

После втори...

И викове: „Ей, няма нищо, няма нищо...“

Прибрахме се, на другия ден дежурният отгоре дойде за закуската и ни разправя.

Влиза в караулното разярен стар войник... „Мамка ти, новобранец...“

И трясва с приклада по пода.

Изстрел.

Забравил да извади патрона от цевта.

Началник-караула се развикал: „Твоята мама, колко пъти ви казвам да проверявате автоматите!“.

И джаснал с приклада по стола.

Изстрел.

Две дупки в тавана.

Та на другия ден дежурният купи двадесетина пасти за зъби и пълниха дупките...

Другото го отчетоха по реда — идваха от Търново офицери, разпитваха ги, новобранеца бухнаха в ареста, началник-караула също...

Но с това им се размина, никому не се вдигаше шум, началникът на военното чакаше генералски пагони (умря преди това, нали ви казах), нашите спечелиха — минаха по ръба...

25.

В казармата нямаше време за големи занятия — от рода на марша на скок.

Всичко се провеждаше бързо, понякога само за отчитане на дейност.

Тъй като бяхме нарядна рота и режимът, както казах, беше строг — 24 часа наряд, 24 часа почивка. Което означава — работа.

А работа винаги има — включително пренасяне на камъни от тоя ъгъл до другия. Буквално това правихме един път. Нещо искал началникът на базата, ама май и той не знаеше какво.

Та струпахме купчина в единия край на огромния двор.

До нея — череша, наоколо трапища, обрасли с трева.

Там ме учиха да карам кола. Молотовка. С ударение на първото „о“.

Ама нещо не стана.

Тъй като шофирането е автоматична дейност, рефлексивна. Пък аз все търся на корена ряпа. И се заглеждам, замислям...

В една неделя беше, спокоен ден. Качихме се с приятелчето, дето щеше да ме обучава. Показа как се пали, тръгнахме, аз управлявам... и зяпам.

Та ха в една яма, ха в купчината камъни, ха накрая в черешата.

След което се отказах. И си останах с единственото добро, сторено за шофьори и пешеходци. Не се сдобих с разрешително за лов на хора, наричано шофьорска книжка.

Но камионите ги използвах. В края на двора имаше гаражи. А в тях маса камиони. Включително щабни, медицински и тем подобни.

Намерих ключове за щабния. А вътре — маса, столове, легло дори.

И много пъти в събота и неделя, а и привечер в нормалните дни, се укривах успешно там. Чета си и си свиркам.

Защото оня гад — старшина Генков, все намираше как да тормози войниците.

Хайде аз — иди доди, в базата бях почти постоянно. Но приятелчетата се приберат от наряд към пет и половина — шест, хапнем и...

Генков вика ротата да подрежда складовете му, да прехвърляме дърва, да... абе, да ни намира работа. И на себе си. Изглежда у тях го гонеха пък него като новобранец, та чак към осем вечерта се прибираше.

Още първата седмица ми вдигна мерника.

Значи, седнал съм аз след вечеря, неосъзнато гледам нанякъде си и...

Старшината ни строява — да се прехвърлели едни дърва.

Учтиво му обяснявам, че по устав няма право да ни ангажира с подобни неща в свободното за войниците време преди лягане.

А той ме прати в ареста.

Краят на януари, началото на февруари. Стууууууд...

Аз, с един шинел, без колан, в караулното. Там беше арестът.

То самото се състои от няколко помещения — стая за караула, за караулния началник, арест и още някаква врата имаше, не помня каква.

Бутнаха ме в ареста.

В другите стаи горят печки — зима, бе, хора!

В ареста — цък!

Замина старшината към портала, отвори се вратата, началник-караула — от старите войници, ме извика и заведе в стаята на почиващите. Печката бумти, хубаво...

Нямаше легло за мен — непредвиден „гост“. Ама легнах край вратичката на печката и захърках. Един войник спи навсякъде. Спал съм в камион от Търново до Севлиево, а като се прибрахме — гледам: бил съм с глава между две брадви. Ама кой ти гледа...

Войникът спи, службата си върви...

И други правила — не се навъртай около началството, ще ти намери работа. Навъртай се около кухнята. Вместо да питаш — лягай да спиш... И така нататък!

Но кому ги казвам?

Днешните млади казарма не знаят.

А едно време от нея освобождаваха само болните и педерастите. Младите днес не са болни...

Посред нощ ме сръгаха.

Генков се домъкнал (зима, студ, сняг!) от тях, идвал на проверка на караула...

Разбира се, нашият човек на портала издебнал, докато дежурният го изпровождал, и врътнал шайбата.

Преместиха ме в ареста. Дойде оня, надникна през прозорчето. А аз — сгушен на дървения одър, симулирам, че дзиндзиркам.

Та се накефи гадинката...

26.

А в ареста лежах още пет пъти. Можеше и повече, ама старшината Цонев нещо бръмчал на началника — командирован съм, само той ми е началник и т.н.

Поради което Генков гледеше, смърдеше (жаргон — мърмореше), но не смееше да се разпростира.

То и на сутринта след първия арест станал лек скандал. Макар че трябваше да карам 24 часа, освободиха ме — все едно нищо не е имало. Старшина Цонев, обаче, веднага разбрал, извика ме, разпита ме и каза: „Свободен си!“.

После чух, че имало триене на сол и оттогава Генков се опитваше само индиректно да прави гадости.

Аз пък се накефих, когато една вечер обяви „тревога“ и ни вдигна — с пълно бойно снаряжение, да отбиваме „атаки“ на врага.

От едната страна на поделението беше реката. Храсти, дървета, кал...

Та си представете — есен, ние сме заели позиции залегнали в тинята, държим автомати, чакаме конада „Огън!“.

И тя прозвучава.

Затракаха машинките. Ама аз се ослушвам. Не ми се гърмеше. Щото вече осем минава, пък после трябва да чистя и смазвам автомата... Кога ще спя?

Един новобранец ме гледа и пита: „Ама няма ли да гърмиш, другарю стар войник?“ (Неуставно обръщение, но...)

Викам му: „Искаш ли патроните?“

Заекът чак подскочи: „Да!“.

Разменихме двата пълнителя за 60 гилзи, запуца новобранецът, аз прибрах всичко под плащ-палатката.

Дадох отбой. Прибрахме се. Пооправих автомата. Старшината — ще, не ще, прие го. Нямахше за какво да се хване, само ме изгледа подозрително.

В това време новобранците търкат — както пес дръгне кучка, нали ви го описах.

Повечето набори също се бяха изтарикатили, та си легнахме.

И таман заспивам — а в казармата бързо се заспива, отваря се вратата, появява се един мокър, кален таласъм, изревава: „Ваш’та мама...“, след което почва да гърми в помещението...

За отрицателно време си чукнахме главите под креватите с колегата, дето спеше отдолу.

Шум, крясъци, псувни, дим — щото и печката бяха обърнали. Навсякъде задници се вирят, глави се завират дори под шкафчетата...

Абе...

Генков направо... да, ще си кажа — с кеф и злоба ще кажа... напика се!

Видяхме му мокрите гащи.

Може и от нас някой да се е напикал. Макар че ние не осъзнахме какво става, а после стресът ни крепеше до заранта.

Но тоя се напика.

А образът с автомата бил оставен отцепление. И го забравили.

Стоял си кротко под ромолящия дъжд, докато по едно време усетил, че са го изоставили. И побеснял...

Направихме му мечка, разбира се.

Но на другия ден само се смеехме с това. И тихичко — с напикания старшина.

Който, между другото, се домъкна пак рано заранта. Ама някак си парцаливен един... бая време мина, докато се напери...

Нали старшините бяха аристокрацията на Севлиево, трябваше да е на ниво.

Бе те историите там край нямат...

27.

Спалното беше огромно.

Някога в тая сграда е бил щабът на конния полк, а баш в стаята — някакъв салон.

С паркет!!!

Разгонваше ни фамилията.

Всяка сутрин го лъскахме — паркетол, после паркетин...

И — сваляхме одеялото от леглото на „патрона на ротата“. То легло беше в единия край. Нормално, единично (нашите бяха на два етажа), със сиво стандартно одеяло.

Което одеяло сваляхме, сядаха отгоре му петима стари кокали, а новобранците влачеха, та паркетът заблестяваше.

Стените бяха бели, макар един път да ги боядисахме. По-скоро...

Абе, подред.

Събота, отпуска, отиваме в „Бангладеш“. Така викахме на една кръчма в циганския квартал — по-скоро барака, ама скрита от патрули и военни.

Пийнахме коняче, две...

После ми тръгна глътката. Че още, че още...

С две думи — прибрах се към проверката.

Имам гарнизон, можех да не отивам в спалното. Ама пиян човек...

Кой знае защо, по пътя реших, че съм пристигнал и взех да се събличам.

Тогава въведоха парадна униформа и за войниците.

Та ходехме с фуражки, куртки, вратовръзки...

Тежкари!

Но що грижи отиваха за подготовка...

Помня, беше есен, огладняхме преди отпуската. И извадихме едни гъби, дето си бяхме набрали край реката.

Обърнахме една ютия. Опекохме ги. Ютията сложихме настрана.

Само дето един не разбрал. И, понеже другите усилено гладеха, взел свободната ютия...

Да ви разправам какво стана — няма смисъл...

Та да се върна на моя марш към спалното.

От портала до него са около 300 метра. А по тях — куртка, риза, вратовръзка, панталони...

В тоя момент реших да източа излишните течности. Спрях под една плачуца върба и вперих замислено поглед към звездното небе.

Обаче... усещам как земята тръгва нанякъде... а краката ми самостоятелно поемат по свой път... опитах да се задържа за клонките... не успях!

И като се издрънчах с тила върху плочите...

Ама Господ пази пианите...

Та станах, отказах да търся хвъркналата фуражка, прибрах се.

Че си и легнах.

Наборът под мен — и той пиан.

По едно време почва проверка. Водеше я един младши лейтенант — фазан.

Врачанската школа изкарал след висшето, натегач, веднага му лепнали офицерски чин.

И ми разправят момчетата после.

Проверка.

Имена.

„Аз“.

А от спалното се чува изригване на вулкан. Не, на два вулкана.

Стената — мозайка!

На другия ден новобранците търкаха, после минахме с постна боя и...

Младшият — за негова чест, премълча.

Щото и той си имаше дни...

Обичаше да стреля с пистолета в стаята си.

Голяма стая — сложил старо шкафче за мишена и дупчи вратичките, лежейки на кревата си.

Патрони при нас — бол, нали имаше АВ.

Но някакви хитряги — не твърдя, че съм бил, имам алиби! — му подметнали да изпука два пълнителя и да види как се групират дупките.

Оня запукал.

А после вратичката — разцепена, за нищо не ставаща, се отворила като във филм на ужасите.

Вътре била формената му риза. Или по-скоро спомените от нея...

Ами когато дежурният на КПП-то решил да прочисти комина с нафталин?

Пратил горе помощника си с една торба нафталин, запалил печката и оня отгоре сипал в комина...

Стърчаха греди, керемидите хвърчаха навсякъде, а най-отгоре стои вкаменен помощник-дежурният — с протегнати ръце. Застинал като статуя. Статуя на негър, щедро ръсещ неграмотност...

Абе, войнишки ми ти работи!

28.

Увлякох се по войнишки спомени...

Сладко нещо — хем е минало, хем е интересно днес, хем ти става мило като се сетиш какъв идиот си бил... Не, че нещо се е променило, де.

В училищна сграда бяхме настанени по времена бригада нейде 75-а година май. В Чепинци.

Софиянци ходеха там на риболов — в блатата.

А ние — един месец на картофи.

Не беше трудно.

Ставаме рано — нейде преди 5 часа, с автобуса на полето, тракторът вече минал и извадил дълги редици картофи, ние ги събираме в чували.

И после ги товарехме в ремаркетата — нейде към 9 часа.

Защото наистина си бяхме работни, знаехме си интереса — свършваме, после почивка. До другия ден.

Правехме нейде по норма и половина на ден.

А тая година страната яката беше закъсала за картофи. Имаше само в Софийско.

Но пък София гълташе картофите като гладен змей царкини.

Един ден се разигра страхотна сценка, която и досега ме кефи.

Някъде след 10 часа, таман съм се проснал в щаба и спя, дежурният ме вика. Дошли някакви коли и с тях бригадирски шефове.

Като надникнах през прозореца — те вече се качваха по стълбището. Лятно небе виждали ли сте? Звезда до звезда. И все големи. Че и с национален флаг под тях — демек, от Централния щаб.

Огито беше заминал за столицата — спешно съвещание, но явно оттам го водеха направо при нас.

Най-отзад на колоната се движеше — според субординацията.

Вчесах се с три пръста, метнах кепето, излязох и рапортувам.

А първият — най-баш-началникът, ме пита:

— Защо сте тук?

— Почивам — отговарям спокойно. Защото предвидих накъде отива разговорът, усетих и реакциите му, а много обичам подобни ситуации.

— Къде е бригадата?

— Спят — казвам още по-спокойно, с цялата си физиономия изразявайки пълното неразбиране на някогашна ученичка, попаднала в днешен стриптийз бар.

Че като почна... Ама как може... Какво е това... София се задъхва за картофи, всички бригади работят, само ние... И — заплахи с комсомол, университет, че и със съответните органи. За саботаж...

Огито ме гледа — той си знаеше каква гадина съм, ама все пак...

Пък аз... Кееееф!

Накрая тоя ревна:

— Вдигайте бригадата! И още довечера — въвн от тук! Да се явите в Централния щаб...

— Пак ли? — питам невинно, ококорил едни чисти детски очи... Малкият принц, тарикатеец се пред лошите възрастни.

— Какво „пак ли“? — подозрително ме погледна оня и се втренчи в погледа ми, който излъчваше благост и нежна светлина.

— Пак ли да излизаме? Защото ние преди малко се върнахме. Ето отчетите — за днес имаме над норма и половина на човек... — и му подадох документите, които посочваха, че десетки тонове картофи сме събрали и експедирали...

Е, наистина няма по-точна дума от „кеф“!

Накефих се!!!

Оня гледа хартийките, подаде ги на друг, той на трети, Оги отзад ми прави разни знаци като католик през Вартоломеевата нощ, нашият дежурен едва не се гъне от смях...

— Ама кога успяхте? — смъмри най-най-главният шеф.

Обясних му бавно и спокойно. За да работим добре — ставаме много рано, събираме картофите от още влажната (макар и лятна) пръст, после ги товарим и толкова.

Да работиш след 10 часа е просто безсмислено и инквизиторско. Земята бетонирана, картофите стегнати в буци, трябва да се чистят — време, прах, ядове...

То и другите затова закъсваха — караха по работно време. Нали си имаше режим, та...

А ние — волни казаци.

Големият началник взе да ми стиска ръката, да пита Оги защо не им е обяснил това, ами те се подвели по някаква информация, че бригадата се е разложила и само яде и спи, трябва да се разкаже и на другите как да преустроят работата си...

После пак се обърна към мен.

— Можете ли да вдигнете бригадата по тревога? Наистина, топло е, но поне още няколко тона? Нужно е...

Амииии...

Щеше ми се да оставим за утре — все пак приближаваше обяд, но разбирах, че наистина е зор с картофите, а милионният град си иска своето.

Викнахме — аз си имам едно хубаво, кънтящо, звучно гласче, занаизлизаха бригадирите. Кой псувайки, кой още спящ, кой не щящ и да погледне дори.

Другарят шеф дръпна една реч сред прозевки и мърморения, ние отидохме до трите автобуса, дето ни караха (Оги вече ги беше извикал), и — на полето.

Е, напичаше, яко бетонирани картофи, мръсотия... ама трупнахме нужните тонове за два часа нейде и си се върнахме към режима.

А ония шефове гледаха малко, втурнаха се да работят и те (факт, няма да лъжа!), като натоварихме — отидоха си по колите. Ама не бяха вече така лъскави.

После ни връчваха разни знамена, че ни и наградиха с две срещи.

Но за тях — след малко.

29.

Първата среща беше със самия другаря бай Тошо.

Една вечер дойде някакъв звезден брат и рече, че след час трябва да сме в едно село — нейде под Мургаш, където имало честване на бригадата.

И щяло да се проведе проверка-заря, с военни, пионери, нас.

Излъскахме се, стегнахме се. Звездният каза да си вземем дрехи, ама лято... Какви дрехи? И тръгнахме по бригадирски якета.

Проверката си беше класическа. Реч, „Ура, другари!“. После бай Тошо тръгна по редиците. И дойде при нас. Дадохме „Свободно!“, начоколиха го бригадирите (беше неудобно ние да се мяркаме там — като надзиратели), взе да ги пита шаблонни неща, те отговарят оригиналничейки, той с „Ха-ха-ха...“ широко се разлива...

После наредиха бригадирите да отидат в селския ресторант. Сложили едни неща... Но — пред българския войник Одрин пада, пред българския студент всяка трапеза се опразва.

Лапа народът...

На нас ни казаха, че ще ходим нейде в планината, да не бързаме.

Комендантът натовари бригадата и я отведе в селото — да спят, че утре пак на работа.

Ние се качихме в една джипка и заехме място в дългичка автоколона — имаше дори няколко камиона, а и два поне от типа на щабните.

И хайде на една поляна, под сами Мургаш.

Там вече маси, виждат се сенки под дърветата, обслужващ персонал в бели престилки сервира...

Тридесетина души. Сред тях — аз, Оги, ЗКПЧ-то Ваня.

Хубава мацка, сериозна, не се надуваше, не ставаше за гадже, вършеше си работата — осигуряваше билети, забавления, а политдейността ѝ беше много стегната и кратка.

Та на поляната — песни (имаше народни певци и свирачи), хоро, ръченица се тръшна...

Ама на нас ни е студено — планина!
Ония в якета, ние също. Но — нашите леки, летни.
Та се налагаше да се стоплим. Добре, че имаше с какво.
Е, натоплихме се хубаво — ама с мярка. Излагации никакви.
Някъде след полунощ Тодор Живков взе да се прощава, с нас
също си каза някоя дума (нали ви споменах, че познаваше добре на
Оги бащата), тръгна.

Една група си личеше, че смята да среща зората тук.
Ама ние помолихме да ни откарат — все пак, Анатоли
(комендантът) беше сам с 200 човека.

В една джипка пак, по завоите и — в Чепинци.

И познахме. В двора на училището трупната цяла клада. Ония
набарали някакви гредички. И си направили веселбата. Китарата
танцува в ръцете на Компанейрото, народът се весели...

До тях — тава с кебапчета. Дали им я от ресторанта.

И шишета. Ама тях сами си купили.

Беше някъде към два часа, викам им, че утре ще ставаме в
четири, а в пет почваме...

„Правилно! — вика един. — Не е хубаво да се спи само два-три
часа... Затова предлагам — никакво спане...“

Така и стана.

Направо в автобусите, работа, пак норма и кусур, а в десет
часа...

Над училището и двора се чува само бръмчене на мухи.

Но, ако се вслушаш — никакви мухи. Хъркане. И то юнашко.

До вечерта.

После си минахме на нормалния режим...

А имаше и друга среща. Но за нея — ей сега...

30.

След ден-два ЗКПЧ-то Ваня дойде и каза, че трябвало да отидем следобеда на среща със съветска младежка делегация.

В „Орбита“. Оная сграда, стил 60-те години, която беше символ на комсомолската младеж, както „изящно“ се изразяваха другарите.

Абееее...

Кой знае какви подбрани зубри щяха да доведат... Пък можеше да си дремнем... А и рускините извън страната си са едни бетонирани...

Но отидохме. Де няма да идеш — заповед!

Ние двеста човека, ония стотина.

Заехме голямата зала, тръснахме класическите слова по хартийка и се гледаме.

Да, имаше какво да се види, пък и сред нашите момичета имаше картинки.

Но душата не иска само да зяпа.

В смисъл че търсеше да се развее малко.

А как се развява душа на Изток? Правилно!

Обаче, в „Орбита“ — младежка зона.

Демек — не се сервира алкохол.

(Кой идиот беше внушил, че младежта не пие — нямам понятие. Сигурно е бил с цироза, но...

А младежта не пиеше. Много. Но в хубави дози, които карат погледа да изсветлее и жените да разцъфнат.)

Което бързо се разреши.

Аз винаги се движа с чанта през рамо. Хубава чанта, удобна, всичко има в предните джобове — от ножичка до кърпа за очилата.

Тоя път не знам как в нея бяха припълзели две бутилки ракия. Гроздова.

Не сегашните спиртосани и с есенция ментета, а истинска.

Пък на Оги в джоба се вмъкнала третата.

И вдигнахме за на здравица чашите с безалкохолно — май „Етър“ беше, освободихме място за съществената течност.

Направо като в морска нощ очите на съветските ръководители, дете седяха на масата ни, блеснаха. Същински фарове...

И първата чаша отиде по руски — гаврът.

Ама натам карахме по нашенски. Нали целта беше приятно и културно прекарване на времето, а не отрязване?

Обаче... Мезе? Щото ние си бяхме възпитани в националната традиция цокачи. И си карахме само с мезе.

Единият от руснаците усети, смигна, извика келнера, който се правеше, че не вижда нищо, и поръча.

След малко на масата кацнаха две тави с пасти.

Повтарям — две тави с пасти!

Ометохме ги — друго мезе няма как да вкараме. Пък и мазничкото — знае го всеки пияч, е отлично мезе. Покрива с филм карангията и задържа алкохола.

По другите маси също занаизлизаха от неизвестни места бутилки. И запрелитаха тави с пасти.

Като се отвори един лаф — на български, на руски...

По едно време се усещам, че разправям нещо на руснака до мен — на руски, а той пере на български.

Ей така се развива дружбата между народите и хората!

31.

Бая години по-късно, ме поканиха на екскурзия из СССР. Молдавия, после Одеса, сетне с „Тарас Шевченко“ до Сочи, Сухуми, Батуми, Ялта на връщане.

Отидох.

И, понеже говоря руски доста добре — абе, не казвам перфектно, ама подсказвам, скитосвах сам из градовете.

И ме вземаха за някой от Прибалтика — акцент имах, все пак.

Много удобно е така. Никой не те мисли за външен, не се крият реалностите, успяваш да видиш туй-онуй, дето не е за пред гостите.

На кораба се запознахме с едни поляци.

Млади момчета като нас.

Тръгнаха на бизнес пътуване.

Носеха за продан цели грамадни чанти с вещи.

На връщане също бяха с много багаж. Даже носеха (двамина с помощта на кол) абрихт.

Та се оказаха яростни католици, антикомунисти и веселяци.

Дискутирахме, обсъждахме, разправяхме си какво ли не...

Още първата вечер се сетих, че носехме някоя бутилка „Златни пясъци“ и „Слънчев бряг“. Та ги прибавихме към комуникацията. Изиграха ролята на здрави нитове в българо-полската дружба.

А те извадиха „Наполеон“ — черен етикет, аромат, вкус...

Но много харесаха нашите коняци (фактически брандита).

Най-яката връзка стана в Батуми.

Излизам аз сам от кораба, разхождам се.

Гледам — голям дом, врата-тунел, отпред стои грамадна жена с мустаци.

— Таварищ — вика с явен азиатски акцент — пойди сюда.

Що да не пойда?

А зад нея в тунела, на стената, се отваря врата. И ме кани по едни стъпала там.

Ха!

Не мяза на проститутка — възрастна си беше, пък аз младо момче. А и вътре се виждаха хора, гълчава...

Влизам. Грамадна стая, по средата маса, на нея бутилки, чинии с какво ли не...

Мадамата яко се хваща за бизнес.

— Що продайош?

Ясно! Чантата. Решили, че щом съм от кораба и с чанта...

— Ничево — викам.

А едно 14–15 годишно момиченце се хваща за чантата.

— Хочу сумочкууу...

Да, бе! Аз без чанта съм като камила без гърбици.

А това отваря и вади отвътре пуловера ми. Бях го сложил, ама ми се видя топло, та го сгънах и прибрах.

— Свитера хочууу... Сколко стоит?

Бе как ще „стоит“? Аз с какво ще ходя? Още бая пътуване имаше.

А мадамата вика:

— Тридцат рублей?

Бях го купил предната година за 28 лева.

— Сорок?

Хам, ама цяла година съм го носил? Що пък...

— Петдесять?

„И рекъл бях...“ Да, ама кимнах. И — 50 рубли в ръката.

Викам им, че аз съм само пробващ, ей сега ще дойдат големите търговци, да изчакат.

Таман стигам до кораба — поляците слизат по трапа.

Обяснявам им, те се захилиха, тръгнахме, посрещнаха ни, наляха стопките, отвориха ония ми ти чанти — дето във всяка се побираше един Дядо Мраз с чувала барабар, почна търговията...

И в тоя момент се отваря вратата и влиза милиционер. Капитан.

Оппа! Стана тя...

А мадамата ми шепне: „Спокойно! Ета наш чалавек!“ (с все акцента).

Отиде, пхна му нещо в джочето горе, оня махна с ръка и замина.

А аз предпочетох да се самоекстрадирам. Поляците останаха да бизнесират.

Вечерта дойдоха в каютата, поканиха ме при тях. Извадиха бутилка „Франклин“ и ми подават няколко банкноти — големички.

И на недоумяващия ми поглед отговориха: „Комисионна...“

Та после с тия пари взех куп неща на синовете.

В Ялта. „Детский мир“. Полупразен. А аз търся електронни игри — дето Зайчето пуска яйца, а Вълкът ги лови.

Няма!

Обаче, отпред седи един тип и си играе на такава.

„Сколько стоит?“. Абе, вика, не се продава, занимавка е.

„Сколько?“.

Десять рублей.

А в магазина пише „5“ ама няма.

Схванах номера.

Платих две игри, пробвах ги, отидох да ги прибера в каютата.

И като се юрнаха ония нашенци — да търсят стоката. Обясних им, предупредих ги да пипат внимателно, един по един, да не се бутат...

Ама нашенци, още не възприели челния капиталистически опит, цялата тълпа се изсипали пред магазина и уплашили продавача. Вдигнал си дърмите!

Ех, че се увлякох!

32.

А, походих по ония краища. И по море, и по суша.

Ядох плов — пилаф, де. Ама с пръсти — с все ориза (друг вид, не нашенския), със стафидите и другия пълнеж.

Пробвах грузинските лепешки — хачапури. Ама и как звучи, а!

Пих истински чай. Тоя, дето млади момичета и булки не берат — толкова е силен, че оставя бездетни жените.

Чифир ми направиха. Половин пачка черен чай в канче.

Леле, бие в главата — наркотик суций...

Арменски сармички пробвах. Там. Дребни, вкусниии... И едни малки сладки...

Абе, по арменски пестеливо, но хубаво.

Интересни неща чух от казахи едни. Претендираха, че са наследници на прабългарите. Просто, казват, едно от племената останало там и ето ги — рода.

Що не? Няма претенции към историята, а представят една версия.

То и един башкир ми говори за връзката между тях и Волжка България...

Но това са други теми. Големи, сложни, а сега разказвам простички неща за станалото с мен...

Да се върна в Чепинци.

Като дойдохме в училището, оказа се, че медицинска сила ще ни бъде местният фелдшер.

Който взе да се изживява като фактор, едва ли не главнокомандващ на бригадата.

Заобяснява какво да правим, кое къде да сложим, кой какъв е в стопанството...

Нежно и достатъчно грубо го върнахме на земята.

Та се пообиди и взе да не се вясва.

Слава Богу, нямаше нужда от него.

Но поне се сети да ни остави ключовете от лекарския кабинет — там имаше и шкаф с лекарства.

Ние, обаче, го ползвахме за друго.

Няма-няма... и някой иде при коменданта. „Анатоле, дай ключа от кабинета, че да взема едно аспириноче... Ще ти го върна след половин час...“ И се втурва към стаята, влачейки за ръка някое девойче. Сигурно, за да му подава водата.

А колко пъти съм виждал как двойка стои пред вратата, тропа и момчето вика: „Айде, бе Пешо! Цял час си вътре...“

Но това си бяха авантюри на несериозните.

Аз — примерен! Огито също. Ваня споменах, Анатоли — после известен фолклорист, хептен.

Изобщо — щаб за пример.

Не бяхме женени, но това не пречеше на морала ни.

Лично моя милост хлътна още на първата бригада (ей, деца, деца — що ваши наченки бяха заложени по тия бригади! Вие сте били светли искрици в бащините ви очи, когато те се спрели на едно момиче... Но това е още по-сложна тема!).

Бяхме в Плевен, както споменах веднъж.

Имаше една група девойчета от един град. Едната мощна, сочна, другата се залюби с някакъв южноамериканец — море беше си жив индианец, роди, омъжи се, разведе се...

Другата ни така, ни иначе — фър-фър.

И едно дребно момиченце.

Седим привечер, опознаваме се.

Лагерът, на едната му страна телена ограда, зад нея дворът на някакво учреждение. Свързваше ги врата. До нея — пейка, с покрив отгоре.

Момичетата седнали на пейката, ние кавалерски се разположили насреща им.

И една котка, която се разположила край мен и ме облизва.

Та после...

После си е личен живот. Не се разказва. Само ще спомена как веднъж ходихме да си купя нови сандали. Много ги носех. И старите се засилвам да хвърля в един кош.

Защо? Ще послужат...

И за какво? Имам още два чифта стари...

Ако ги хвърлиш — няма да ме видиш!!!
Я! (Още бях курназ!)
Мятам ги, тръгвам...
Тишина...
И — цок, цок, цок... Стъпки!
Победих?
Да, бе! И Наполеон си е мислел така, когато Кутузов се оттеглял
на изток...

33.

Та пак Чепинци.

Работим, печелим пари, награждават ни.

Но и трудът не е лек.

Един ден момиче от нашите падна.

Слънцето.

Макар да почвахме рано, към десет си напичаше.

А и момичето беше едно прозрачно-слабо.

Както и да е, заляхме я с вода, не щя да се прибира, полежа под дърветата.

И свършихме за този ден.

Отиваме да се качим на градския автобус. Бригадирите пътуваха тогава без билети. А и не ни се чакаха нашите автобуси.

То повечето тръгнаха пеша — два километра до селото, какво му е?

Пристига автобусът, Оги подкрепя болната, отива при предната врата, прави знаци на шофьора.

А и онзи вижда мократа кърпа на главата ѝ.

Но — не отваря.

Оги почуква.

Шофьорът става, отваря и... му нанася бърз удар, след което затваря вратата и полита...

Само че още на другия курс го задържаха.

Защото Оги беше в пълна униформа, водеше болна — нападение при изпълнение на служебните задължения.

Почна да става една...

Та вечерта идва шофьорът, кара тава с агне и каса бира, седнахме, изяснихме се, оттеглихме заявлението.

И от него ден, като ни видеше — веднага отваряше и ни прибираше. Дори когато се видехме из София.

Обаче, проблеми имахме с ТРЗ-то.

Мноооого ги мразех тия!

Като куче на сено — не яде, ама и на другите не дава.
Само знаят да вдигат нормите и снижават разценките.
Пробва при нас, но след грамаден скандал и крясъци, поукротих се.

Последен ден.

Ще си тръгваме.

И го чакаме да подпише документите.

„Да, да — казва — идвам“.

След което минава край нас и тръгва с мотора нанейде си.

Час, два... Няма го.

Викам на един тракторист — да отидем да го търсим.

Пък то никой не обичаше гадината, затова трактористът веднага се съгласи.

Перем през полето, видяхме оня отдалече.

Но и той ни видя, метна се на стъпенката на един камион, запресна направо през нивата.

Обаче, тракторът го засече, камионът спря, викам му: „Абе... (тук малко цензура)... Чакаме те цялата бригада!“.

Дойде, подписа, а хората наоколо се превиваха от смях.

ТРЗ!

И, все пак — интересно беше!

34.

Разказвах ви как другият Огнян, плевенският, се ожени за Анелия от Русе.

И ще правят сватбата.

Естествено, в „Ростов“.

Ние се стягаме. Събрахме пари, купихме им студентски подарък — класическа саксия във вид на амфора. Голяма и тежка.

Ще я носим ние със Златко. Поради което спяхме на „Орлица“
18.

Влакът в 6 и 15 заранта.

Ние се събуждаме в 5,30 часа...

Летим...

Събота заран.

Ни такси, ни нещо.

А от там няма пряк транспорт за гарата. Отказахме се от Централна — абсурд е да стигнем. Ще бягаме на гара Север. Там имаше спирка за минута.

Хванахме такси, летим...

Пристигаме... И като в добър класически филм гледаме опашката на заминаващия влак.

А пари нямаме.

Тоест — имаме, но само за връщане. Всичко под брой.

Е, взехме си нови билети, влачим саксията, качваме се...

На обяд сме в Плевен.

Пропуснахме в гражданското.

Обясняваме се, поднасяме подаръка, влизаме в ресторанта.

Нашите събраха малко пари. Колкото да отидем до Бяла Слатина, пък от там ще се спасяваме.

Зарадвахме се. И яката се наквасихме.

До степен, че... Внимание! Аз съм играл ръченица!!!

Невероятно, но го видях заснето.

А майката на Оги даже питала в някой ансамбъл ли играя...

Добре, че намалих пиенето, иначе щеше да мисли, че и пея...
Късно вечерта тръгнахме към Бяла Слатина.
През Червен бряг, после по теснолинейката.
Имаше малък инцидент с един, но той слезе в Чомаковци, макар да пътуваше до Мизия.
Пристигаме, баща ми вика: „Аз казах ли ти, че ще дойде?“ .
Казвам им: „Свършихме парите. Дайте до София, иначе оставаме тук...“
Явно предпочетоха по-малката беда и на заранта потеглихме към столицата. Свежи, бодри, с малко спомени и много усещания за нещо, което се мерзелее в мъглата из главите ни.
Златковата сватба я правихме в Кърджали.
Голяма рода, тежка сватба, весела Мария, ликуващ Златан.
Пазя още една негова бележка: „Мария се съгласи да стане моя жена! Ура!“ .
За историята...

35.

И, тъй като пиша всичко това около 24 май, ще разкажа за най-хубавия си празник.

Не, не този, когато минах с табелата на училището.

Не и тези, когато се снимах с ленти „Отличник“.

Не и дните, когато всички се събирахме на село.

А 24 май 1976 година.

Тогава трябваше да тръгнем от Театъра на армията, да заобиколим и се включим в колоната на определеното място.

В 9 часа бяхме пред театъра. След половин час заваля. Порой.

Към 10 се обадиха, че манифестацията се отменя.

В 10 часа дъждът спря. Минута по-късно слънцето изгря — златно, бодро, весело.

Но — манифестацията е отменена...

Тръгнахме да се прибираме и гледаме — народът се излива като порой на площада. Минават по пътя, махат на околните с цветя, пеят „Върви, народе възродени“.

На трибуната — никой. Пък и не поглеждахме натам.

Истинска народна манифестация.

В чест на Светите братя Кирил и Методий, а не на някакви си човечета, турили се на всеобщо обозрение.

И след толкова години си мисля със светло чувство за този ден. За него, за хората, за нас...

Абе, не си падахме по идеологиите. Особено, когато ни натоварваха.

Помня как Пламен трябваше да се явява на изпит за прием в Художествената академия. Политически изпит!

А оня — не помни разшифровката на БКП какво е, изпит ще държи.

Аз бях вече втора година студент. И се включих в доброволния отряд на СУ.

Компания си бяхме — имахме щаба в новото крило, под ГГФ-то, събирахме се, пушехме, лафехме си, пийвахме...

Цялата работа беше да се дава дежурство до 23 часа — два пъти в месеца.

Но компанията...

Та обясних на Пламен разстановката, взех в щаба учебниците и зачаках.

Изпитът им беше в голямата аудитория над щаба.

В десет нашият излиза да пусне една вода, отива до вратата, влиза. Но технически влиза в асансьора, който го смъква един етаж надолу.

Аз съм там, четете той, запомня...

И обратно. Излиза от вратата на асансьора артистично закопчавайки панталона.

За дежурещия пред вратата на залата кандидатът излиза от тоалетната — асансьор и тоалетна са едно до друго, почти слети при малко криви ъгъл.

Влезе, де.

Успешно запомнил колкото да се зачете изпита.

И веднъж ни взеха да бъдем външен кръг на охраната на някакъв конгрес. Зала „Фестивална“, ние сме на спирката преди нея, посочваме на ватмана на трамвая да не спира пред залата. Нещо, което той си знаеше.

Впрочем, месец по-късно, тичам след един трамвай и той спира. Шашнат се качвам, а ватманът вика: „Заповядайте, другарю...“

И от дума на дума се разбра, че ме помнел от оная спирка, смятал, че съм от „нашите“. Аз не го разубеждавах...

А тогава ни държах по четири часа, давах кафе, сандвичи. Правехме видимата охрана.

Иначе си имаше сериозни хора — но нейде си.

Тогава се смяхме много с едно маце.

Абе, как се разнасят слуховете...

Слиза едно девойче от трамвая и пита: „Извинете, къде е кафенето, дето раздават безплатно кафе?“

Да се смееш ли...

И последното ми деяние в ДО беше на една среща с другаря бай Тошо.

За 8 декември. Тогава си хареса Станка Шопова, та взе да я лансира.

Ние бяхме натоварени с черната работа. Разпределяхме кувертите по факултети. Ресторант „София“ не е малък, ама и Университета си го бива.

Та комсомолските секретари носеха пари и вземаха картончетата за сериозните другари.

Един ден идва младеж, представя се — първи курс руска филология.

Нашите, обаче, гледат — кувертите дадени?!

Не може да бъде!

Кому?

Леле, стана една...

И се разбра — зайци някакви искали да видят Тодор Живков. И се представили за други, нашият човек им дал ей така — на доверие, кувертите...

Абе, щеше да стане дебела...

И вечерта ние сме в ресторанта.

Имаше някаква стилна решетка — пред нея масата на „другарите“. Един от тях, една хубава студентка.

Първият ред маси — на проверени комсомолци. Втори, трети.

Гледаме към входа — няма го.

Изведнъж се разнасят ръкопляскания. Той се появява нейде от вътрешната страна. От друг вход явно.

Станка Шопова ми бутна чантичката си и се втурна да го посреща.

Ала-бала, приветствия, скандирания — абе, по формата.

После насядахме.

И тук възникнаха два проблема.

Първият — Станка прави знаци за чантичката.

Как да отида до нея, като тя седи до Тодор Живков, а трябва да мина зад гърба му?

Станах леко, един добре облечен другар застана до мен и ме пита — що тъй, бе пиле? Казвам му, той махва неопределено с ръка и ми сочи да мина, но... По пътя и после точно обратното. Без отклонения...

Малей, все едно бях движеща се мишена...

Или поне така се чувствах.

Другарят бай ме погледна въпросително, аз носех чантичката, той се усети и нещо каза на Станка. Подадох ѝ я — и обратно през минното поле.

Уф!

А после взеха да сервират.

На нашите по другите редове им лесно — сложили им прибори и те перат като косачи през полето.

Ама нас — нали ни снимат, заредили ни като маркизи с вилици, лъжици, ножове... С кое да почнеш?

Гледаме — момичетата на официалната маса също се озъртат в недоумение. Пък се сетиха, видяха гостите какво ползват, взеха и те така.

Ние видяхме от тях, станахме също културни.

Ами как иначе — комсомолски секретар бях, отговорник на групата, бригадирски ръководител... Тежкар! От дребните...

36.

Стигнах 34-а глава и си рекох — те, до тука съм!

Казах, каквото имах да кажа и...

И се сетих за още куп неща, които не споменах даже.

Така в девети клас прочетох „Илиада“ (ама цялата, едно старо издание с чудесни илюстрации), „Хамлет“, „Фауст“...

Което ми изигра лоша шега по-сетне.

Втори курс, изпит по антична и западноевропейска литература.

Въпроси — Омир и Гьоте.

Ухааа...

Картечница!

Преподавателката — професор Людмила Стефанова (после се разбра за служба в ДС и други неща), асистент Симеон Хаджикосев, готвещите се за изпита — във възторг.

И ме пита за личното мнение относно „Фауст“.

Като почнах — „Остаряла класика... да, има много неща в нея, но няма интересни... не е съвременно...“

Намръщи се, взе книжката, каза да изчакам.

Паля фас в малката отбивка до асансьора — пред тоалетната. Старото крило, централното. Тогавя се пушеше навред.

Иде Симеон и вика: „Що й каза това за «Фауст»? Знаеш ли, че тя докторската си дисертация е правила върху него?“...

Дава ми книжката — мн. добър (5).

Ядосах се. Тя ще ми каже...

Прибрах се, седнах над „Фауст“ и пак я прочетох.

Ама това — на 21 години. Шест години след оня прочит. И след казармата, след самостоятелния живот... Абе, малко пооблъскан и втасал...

Даааа...

Изключителна книга!

Но не бива да се чете рано. Какво ще разбере един 15–16 годишен хлапак? Освен сюжета?

А книгата е много, много дълбоко интелектуална. Не е за Сульо и Пульо, не е и за началника им.

Сега само се споменава и малко така — отгоре, отгоре...

Но каква е ползата на слепец да описваш колорита на картината...

37.

Разправях ви за субективизма при изпитите.

Видях го още на първия. 10 януари 1974 година. История на БКП.

А първият изпит е задължителен за студента. Както при момичетата... Оппа! Увлякох се...

Трябва да го вземеш! Изгърмиш ли... Някаква психологическа неувереност ли, какво...

А тая история... Конгреси, програми, числа... Бе, туй идеологията се изразявала математически, а не с думи.

Чета аз предния ден, та пушек се вдига. За ден трябваше да усвоя всичко. Кое то не беше трудно — по-късно се изпедепцах.

Но него ден закъсвах.

И на вратата се позвъни. Златко.

„Какво правиш?“ Обяснявам му. Той подметна конспектите и записките, пък рече: „Дай да идем на едно място. Имат страхотни тезиси — кратко и ясно...“

Що не?

Така я бях закъсал...

Тръгнахме. Пеша. Щото в студент пари... От „Баталова воденица“ — официално „Сердика“ до „Възраждане“.

И каза: „Я да видим там — да не е моят човек вътре...“

Винарна „Братислава“. Наполовина пълна. От една маса ни махат — известни вече футболисти. Начко Михайлов, Павел Панов и компания.

Отидохме. Златко ги познаваше. Запознал ги някой, пък го харесали. Златко беше като Атос — сериозен, с чувство за хумор, целенасочен, малко сух.

И той ми казва: „Дай да пийнем по едно, после ще продължим...“

А на мен — като моряк пред цунами. Няма де да бягаш, става ти все тая — фаталистично и дори интересно.

Та пийнахме по едно вино. После по още едно. Някой имаше рожден ден — хайде и от него...

А Златко ми обяснява — не бива да се учи в деня преди изпита. В главата става пълна шашма (усетил го бях!), объркваш и това, дето го знаеш.

И на другия ден — на изпит. Като Исус пред кръста.

Нашият преподавател се беше разболял и изпитваше някаква негова колежка. Отидохме пред кабинета ѝ, влиза един, втори...

Дойде моят ред.

Тегля билетче — осми конгрес... Знаех го. Колкото седмия и деветия. Демек — бъркоч и паника.

Сядам да се подготвя. В това време едно маце почна да говори. За култа към личността.

Почна да го разнищва — ма. Колко лошо било, ма, такива ми ти работи... Тоя Вълко Червенков — Лошият вълк по-добър от него...

Пък преподавателката едва не рипна със стола барабар.

„Вие, колежке, четохте ли статистиката? Колко пъти са сваляни цените? Как са живели хората?...“ — и взе да ѝ цитира.

Аз не губя време — отворих пищовите и преписвам. Успях!

„Двойка!“ — казва изпитващата.

И седна друг.

Моят ред дойде, когато тя вече беше изпушила и имаше почти нормален вид.

Хакна ми една четворка (берекет версин!), излизам.

А в пушалнята оная ревеeeeeeeee...

Като ме видя: „Жороооо, нали всичко си казах? Ти чу? Защото ми писа двойка?“

Таман да почна с народното „Ама, патко...“, но рекох да съм кавалер.

„Ти, викам ѝ, видя ли табелката на вратата?“

„Какво да я гледам?“

„Има, има... Пише «доцент Червенкова». Ти на дъщеря му критики за него ли ще правиш?“...

Дааа...

Като в она виц. Излиза един от изпит по БКП и се хили. „Какво стана?“ — „Скъсаха ме!“ — „Ми що се радваш?“ — „Пешо направо го арестуваха...“

38.

А в трети курс май — пак се разболя преподавател по идеологическите. Май научен комунизъм беше. Колкото научен, толкова и комунизъм.

И дойдоха от Шумен да ни изпитват двама. Та се налагаше да избираме при кого ще влезем — при Куртев или Манафов.

С тоя, дете ме изпитваше, влязохме в спор — в Куба революция ли е било или преврат.

А Куба ми беше интересна и любима страна. И му цитирам историята — Батиста бяга, военните вземат властта, после е предават на Кастро — чак на 8 януари...

Де е революцията?

Ама той си знае написаното и ми говори за социалистическа революция. Когато Кастро чак няколко години по-късно — след заплахите от САЩ, обявява, че тръгвали по социалистически път.

Както и да е, остави ми петица.

Но шестица имах при един млад асистент. Николай Василев се казваше и казва.

Обявиха, че студентите, получили шестици на писмените работи, могат да се явят по-рано на изпит.

Аз нямах, ама трябваше да бързам за Бяла Слатина — не помня защо, но се налагаше.

Та помолих и мен да изпитат, той се съгласи.

Професорът го беше оставил да оформи тия ученолюбиви звезди. И се бяха събрали двадесетина зубрачи.

Мен остави за последно.

Към обяд ги прекара всичките. И влязох. Теглих билет, показах празната тетрадка, дете ще си водя записките, седнах.

Някаква очиларка пееше нещо си за диамата и истмата.

А аз чаках...

В тоя момент се отвори вратата, показа се някой, каза: „Извинете...“ и замина. Без да притвори вратата.

Станах, затворих, седнах. Като пътем вдигнах от пода тетрадката, която бях съборил в бързината.

Вратата отвори Златко.

А трябваше — за да стана и взема тетрадката, да я обърна и да преписвам от пищовите там.

Преписах де.

Заминаха зубърките. Седнах.

„Първи въпрос“, вика Николай Василев.

„Масовата култура“ — казвам примерно.

„Има ли у нас масова култура?“ — пита той.

В учебника нищо не пише, даже се намеква, че само вгнилия Запад има подобно нещо.

„Има — отговарям. — Лили Иванова, Ст. Ц. Даскалов...“

„Шшшт“ — казва той.

И като почнахме...

От масовата култура до черните дупки във вселената, възможни извънземни и невъзможен комунизъм...

По едно време гледа часовника.

„Малей, аз имах часове при задочниците! Дай книжката!“

Пише, подписва, заминаваме.

Поглеждам — шестак!

Което означава, че съм правилно подкован идеологически — само високи оценки по съответните така нужни предмети...

39.

Както споменах — водехме правилен организационен живот.

Още в гимназията членувахме в дружество „Фас“. Устав, знаме, председател...

В Университета си направихме дружество за свободен живот.

Идеята — няма да съм скромен, беше моя. То и кой беше толкова шантав...

Направих устава, членски книжки — подвързани с кожа, със снимки, грамоти...

Кръстихме го Национална Асоциация на Студентите-Цокачи „Свети Трифон Зарезан“.

Създадена, както пише в Устава (пазя си го!), за да развива певческите способности на членовете си. И да ги подкрепя морално и най-вече физически след събирания-концертите.

Имаше титулуване — кандидат-цокач, цокач, майстор...

Трудно достижими титли. За четири години завърших едва „майстор цокач“. Само Огито от Плевен (оня, черния) стана „Народно пиянде“.

Важното беше, че се събирахме — най-често на тавана, черпехме се, пеехме (Висоцки! и народни трапезни песни).

Слушахме музика. Като споменах Висоцки, нека кажа, че имаше един лентов магнетофон с над 600 негови песни.

Събирахме се, викам, на тавана.

Там си беше дом Аврамов. Кой ли не знаеше де е ключът...

Често се е случвало да се прибираме, а на вратата сложена бележка, в нея пише „Витоша“ и два билета за филмотечното.

Пък като изгледаме филма — на масата стои бутилка или парлак салам, или други сладки неща.

Веднъж ни писна и рекохме, че затваряме хана.

Заклучихме и взехме ключа с нас.

Връщаме се от лекции — вратата разбита, вътре едни седнали, пет с съпровод на китара и викат: „Айде, бе! Къде сте сложили тоя

ключ?“.

После направо не затваряхме...

Компанията беше основно от седем човека — Златан, Оги, Анкълъ, Коцето К. от Момчиловци, Компанейрото... Плюс две момичета.

Е, условно казано. Омъжени бяха, едната с едно, другата с две деца.

Ама си бяха наши хора — никакви мъжко-женски истории, събирахме се за лаф. Има приятелство между мъж и жена, има.

Едната после стана главен редактор на „Отечествен фронт“, почина и вестникът залезе. Но това е друга история.

Често идваха и мъжете им — свестни момчета, наши хора.

А ние бяхме в по-особено положение.

Разпределяхме съБИранията. Ако ще си приказваме, обсъждаме, спорим — каним мацките.

Ако ще прием...

Жените нямат работа там!

Че как така? Или ще се освинваме, или... А не бива да сме в див вид пред момичетата.

Та затова...

Тук скромно ще премълча куп истории...

Какво ли не знае това таванче...

Сградата на „Васил Коларов“ 64 май беше, се издигаше на три етажа. После таван. С яки трегери. Единият минаваше през стаята и го използвахме за стол.

Когато на 4 март 77 се разтръска всичко — ние таман седяхме на него трегер и си лафехме.

Рекохме, че някой бута отвън, погледнахме и видяхме тичащите по стълбите.

Изнесохме се.

Дворът на кооперацията голям, квадратен, с дървета — стар софийски двор. И се пълни с бягаци.

По едно време тича една баба. Изглежда, от банята излетяла.

Гола...

След нея куцука дядо с хавлия в ръка и крещи да спре и се облече.

Смях... И страх...

Човецини...

40.

Но — пак ще повторя, учехме здравата.

И четяхме.

Библиотеката на Университета я иззобахме избирателно. Избирателно, защото цялата няма как да прочетем.

И в Народната ходехме.

Веднъж академик Динеков (а ми преподаваха петима академици!) ни заведе на стаж там.

Работихме по вестниците от Възраждането.

Картотекирахме ги. Бавна, пипкава работа, но...

Но да държиш в ръце хартията, която са държали Ботев, Каравелов, после Боян Пенев...

Тия вестници бяха от негова сбирка. И Боян Пенев често си е водил бележки върху им.

Стихове на Ботев — коментар на Боян Пенев...

Колцина ще разберат какво означава да си в съприкосновение с историята...

Да, и Тодор Живков е история, и бригадите са история, и Университетът е история...

Но Ботев, Каравелов, Славейков, Чинтулов...

Тук не описвам — просто думите наистина не стигат...

А друг път преливаха.

Например, когато на едно упражнение млад наперен асистент се опита да ни обяснява, че Елисавета Багряна е била едва ли не с комунистически прогресивни възгледи...

Молля???

Ами да, вика — ей го стихотворение, дето пише, че чака пролетта да дойде от изток, това е символ на Съветския съюз, пък стихотворението е писано през 1943 година, значи тя е прозряла бъдещето...

Малей, като рипнахме...

Извадихме Вапцаров с неговата „Пролет бяла...“, направихме сравнение, показахме (абе, и той го знаеше, ама нали...) гигантската разлика между стихотворението с революционен смисъл и природната картинка...

Изобщо — групата ни, пета група, беше интелигентна, бойка, весела, шашкънийска.

Хареса ни и Сендов — тогава ректор.

Идва веднъж една жена и казва на преподавателя, че академик Сендов вика пета група на разговор.

Той така правеше — кани студентите, пита за всичко, води си бележки, често помагаше...

Та отидохме ние, разприказвахме се — свободно, ама като волни птички, натопили човки в джибрите...

И после често ни викаше.

Веднъж беше на среща с правнук ли, нещо такова, на Пушкин.

Ние бяхме интелигентни хора, знаехме, че синът на Пушкин е участвал в Освободителната война, разговорихме се с човека, разказа ни и за себе си... Абе, нормален човек си беше — никакви фукльовщини.

И по едно време като каза: „Да, ние сме ви освободили от турско, дали сме ви християнството и писмеността...“

Е, тогава като рипнахме... Метафорично, де!

Почнахме го — кога е покръстена Киевска Рус? А България? Как така век и половина след нас са приели християнството, пък са го донесли тук? Тогава е донесена и азбуката в Киев — сто и петдесет години след Преславската школа...

Човекът се смути, рече само — „Ами то в учебниците пише така...“, но взе да разпитва, още повече се разприказвахме, после заедно със Сендов отидохме в „Грозд“ и...

Пак тогава един приятел ми каза, че може да ме заведе на представлението на „Таганка“. Уха!

А после ми каза, че някои артисти отивали заедно с Иван Славков в телевизията, но ако искам...

Я, няма да искам!

Наредихме се — тридесетина души, в малка заличка. От артистите помня Висоцки — център на компанията, и още един. Беше до мен. Каза, че се нарича Сева и бая си приказвахме.

По едно време Славков и Висоцки излязоха — сетне разбрах, че тогава са правени фамозните записи, първите записи на Висоцки. Дори в СССР не бяха го записвали.

А към сутринта Славков обяви, че отиват на посещение — тук не съм сигурен, май беше Търново, който иска да дойде, колко коли да поръча...

Не тръгнах. Бях лепнат към компанията, ясно ми беше. И моят приятел се оттегли.

Ама как да забравиш...

Пък веднъж...

Не, хайде да спра за малко...

Толкова истории, толкова хора, толкова научено, толкова разбрано...

И толкова забравени неща, които подават глави от дупките в паметта...

Хайде до тук...

Някой път...

Може би...

Евентуално...

Повече.

ПОСЛЕПИС

И, знайте — разказвах само истината.

Понякога фризирана, често украсена, случвало се е и с някои ремонти.

Ама няма как да е иначе...

Лъжите правят живота по-красив и интересен.

Всички жени го знаят...

Ако някой тук се познае... Значи е трябвало да измислям повече.

Но истината е по-привлекателна и интересна...

После имаше още доста важни моменти в живота ми. Например, женитбата.

На 8 януари 1977 година.

Но свършвам до нея.

Защото това е краят на съзнателния ми живот.

Другото е в легендите...

РЕПОРТАЖИ ОТ ДНЕШНИЯ ДЕН ПИСАНО 2010 ГОДИНА

Като червена нишка — роден съм в Бяла Слатина и казвам това, което виждам и мисля за града в момента. Не съм политик, за да замазвам. Нито чуждоземец — та да се гавря.

Обаче, истината е, че видях един замиращ град. Това, което е построено нейде преди десетина години (най-вече гараж-магазин-кафене-бирхалета и други производни) е потънало в трева.

А построеното преди това вече е погълцано от храсти.

За зелените диви гори тук и там — да не говоря.

Кембъла (лека му пръст!) описа в книгите си и знаменития Филип — тогавашен клошар.

Който живееше в една полуизоставена къща, почти в центъра.

Входът към убежището му видях. Самата къща или е рухнала, или е погълната от големите зелени храсти и дървета.

Излизайки от дома ми (по-скоро този на майка ми и брат ми), внимателно заобикалям историческите останки от грамадна яма наред улицата.

Няма шега — в началото на ХХІ век доста улици са без канализация. И стопаните сами си копаят отходни ями, а „златарката“, наричано другаде лайновозка, идва да обръмчи и усмърди района.

Та сега прокарват канализация там. Все е файда!

Тръгвам по „Любен Каравелов“ към центъра. Стар асфалт, издържал толкова време просто, защото няма какво да минава отгоре му. Тротоари, полузаети от автомобили. Кой, кога, къде е казал на шофьорите, че ако двете им гуми са на платното, могат да паркират на тротоара?

Аз, обаче, по стар навик, минавам и плюя яката по колите. Къде огледало, къде предно стъкло, къде отстриани.

Просташко? Разбира се, че е просташко! Но какво друго му остава на притиснатия пешеходец? Те да се благодарят, че не минавам с ключ в ръка.

Читалището. Триетажна голяма сграда. Едно време имаше театрална сцена, възможности за кино (плюс „Дако Даковски“ и лятното). Сега вътре е Бюрото по труда. Колко ли чиновници са нахакани в старата сграда?

Затова пък знам за общината. Тя сега е в бившия хотел „Скът“. Откри го навремето баба Кака Цола.

Шест хотелски етажа, ресторант, дискотека, механа, кафене...

Сега там е общината. Шест етажа? Ами да, казват ми, 120 (с букви — сто и двадесет!) човека къде да се настанят?

Даааа, така се решават проблемите с безработицата. И с шефовете. Защото какъв шеф си, ако нямаш подчинени? Пък и мястото в йерархията се определя от броя подгъзурковци (както викаше баба ми).

На центъра е съдебната палата. Съд, прокуратура, следствие — в бившата сграда на ГПК. Отпред — полицай.

Около тридесетинагодишен, а с шкембе като Килиманджаро. Да, затова не ловят полицаите бандити — трябва да ги гонят. А с тия кореми — как?

Хайде, аз съм на... така де, производство съм от средата на миналия чак век. И мога (макар да не е красиво — ама коя ще ме гледа?) да пусна шкембе. Но този младеж?

А наоколо е главната улица. Гезмето. Центърът, както обикновено се отбелязва в провинцията точката на разстояние петстотин метра, около която се простира селището.

Но за него — друг път.

Важното е, че Бяла Слатина е замиращ град. Но още не умиращ. Жизнената му сила е жизнената сила на хората в него. Ще ги видим и тях.

* * *

Викам на комшията, че може да идем за риба. „Да, бе — отговаря ми — къде?“.

И наистина — малката, но красива навремето река Скът я има май само на картата.

Да де, тече нещо през града. Но дали е река? Обрасла с храсти, потънала в тиня, стеснила коритото си до половин метър... Това не е оная Скът.

Кембъла е описвал риболова по нея. Аз само ще спомена за вировете, където ходехме да се къпем.

И на първо място — Овчия. Малко водопадче, бистра вода, дълбочина нейде около три метра (знам я — веднъж се давих!).

Чисто, романтично, приятно.

Беше!

Сега имало рибарник. И съсипана околна среда. Така е по цялата река — водата се използва за рибарници, риба в реката няма.

Пазарна икономика — каква екология, какви деца, каква красота?

Страх ме е да отида до Агиното бранище, да видя Китката (над двадесет дъба, сплетени в едно), да се изкача до Перката, да се разходя до бившето ни лозе.

То първо падна жертва на криворазбраната демокрация. Циганите обраха всичко в района и повечето хора решиха да зарежат тая работа.

Хълмът беше покрит с малки къщички, че и с големи вили — направо си живееха хората в тях зиме и лете. Сега се виждат руини. И някои остатъчни сенки от ония трудолюбиви хора.

За гарата не говоря. Обявиха връзката Червен бряг — Оряхово за нерентабилна. Че и релсите прибраха. А може и циганите да довършиха касаплъка на държавата.

Стадионът. Отборът игра в Б група, после във В, сега пак в Б (бел. моя — фалира и е пак във В). Може и за добро да е. Но стадионът си е същата поляна с малко пейки. Игрищата наоколо му — едно очертано и маса нелегални — просто ги няма. Няма и играещи деца.

Срещам преди две години тогавашния секретар на кметството и му викам: „Иво, бях на гробищата. Цял ден рязахме храсти около гроба на баща ми. Наоколо е джунгла. И баща ти е там, треволяци са го покрили. Нали си секретар — пуснете циганите на помощи дето са, да поизчистят! Срам пред мъртвите!“.

А той спокойно ми обясни — отборът влязъл в Б група. Най-важното е да се оправи стадиона, да се намерят още играчи и по-добър треньор...

Пък мъртвите — после.

Така е — то за живите никой не се грижи, та...

А живите са сенки. Не, живеят хората. Раждат се, растат, женят се, деца отглеждат. И къщи вдигат (някои), и бизнес (дребен, провинциален) се опитват да въртят.

Но — липсва културата! Няма го самодейният градски театър. Ех, като се сетя за Васил Станчев — моят учител, за Илия Маринов, за цялата трупа...

Има грамаден културен дом. Казват, че архитектурният план са заели от някаква американска свинеферма. Та затова е толкова особено нефункционален.

Но — няма култура.

Преди години имаше конкурси — художествена гимнастика, изкуствата... Останали са спомените.

Е, има си куп чиновници в тоя дом. Ама нали и те трябва да ядат?

Паркът е модернизиран. Бетониран. На дърво е оставена бетонна клетка и жегата потиска отгоре. Няма ги розовите храсти, няма я лятната читалня, няма фонтанът (има го — но като фигура).

И — гола площ няколко декара. Площад било.

По който понякога се мерне — пресичайки го бързичко — нечия фигура.

Повечето хора предпочитат централната улица и пазара. За тях — натам, в следващите репортажи.

* * *

Както обикновено (за тия пет дни, откакто съм тук) градът е като след неутронна бомба. Имоти, къщи, кооперации са на мястото си. Хора почти не се мяркат.

А тези хора сега са много по-заети от преди 20 години. Налага се да полагат неистови усилия, за да оцеляват.

Така излиза, че капитализмът (или нашенската битпазарна демокрация!) принуждава човека на куп доброволни изяви.

Най-вече към търсене на още работа.

Само че — каква работа в един замиращ град?

И затова белослатинчани се трудят усърдно в градинките. Понякога и по лозя нейде. Ако циганите не са ги унищожили.

Какво лозята? Онзи ден в гробището млада жена — 30-годишна, плачеше разтърсващо над пресен гроб.

Насадила цветя, посадила две борчета — всичко изтръгнато. И унищожено на място. Защо?

Това явно не са възрастни хора (макар че клетва не давам). Възрастните знаят какво е смъртта, чакат я и надали ще поругаят нечий гроб. Както не биха искали техният бъдещ дом да е пометен от вихрушката на простотията.

А виж за младите хора в Бяла Слатина ме е страх.

Много!

Не зная дали съм прекалено субективен, не съм сигурен дали скептичното отношение на старите хора към младите не надделява — но се стреснах от нещо, на пръв поглед прекалено лично като оценка.

Интелигентността на младите хора!

Ей, и аз се уплаших, щом осъзнах, че лицата на децата (10 — 18-годишни) са много, много по-неинтелигентни от лицата на предните поколения.

Не, не нашето — в показните спомени всички сме умни, трудолюбиви, честни, борбени.

А като ги сравних с лицата на връстниците на племенника и племенничката отпреди десетина години.

Просто ми се иска да кажа — затъпяват!

И как няма да е?

Ваканция. В осем и половина пред една баничарница няколко момчета — 16-17-годишни — пият бира. Първа за деня? Или последна от вчера?

Други са в кафенетата.

Централната улица, направена още по наше време пешеходна част, е почти изцяло покрита с изкуствени постилки. А върху им — кафене до кафене.

В 8 и нещо седят млади и малки момчета и момичета.

Градът е селскостопански, всеки двор има животни. И сутрин, когато родителите са заминали — де на работа, де на градината — на децата се налага да хранят стоката (както викат в нашия край).

После — в кафенето. В ранния следобед е пълно. Вечерта вече трудно се минава. Към полунощ центърът живее. Ако това е живот.

Какво им се предлага като възможност на децата?

Културен живот?

Спорт? Контрол от възрастните — дори полиция?

Родителите, както всички техни „колеги“ в България, се оправдават — заети са с оцеляването.

И нямат време за децата. Като че тези деца не са именно бъдещето, за чието оцеляване трябва да се борят родителите.

Деградацията започва от децата. И не свършва с тях.

А като контра на казаното — видях и друго. Една сутрин минах край старата гимназия, сега прогимназия.

В двора ѝ има игрище с изкуствено затревяване.

На него петнадесет-двадесет момичета и тук-там момчета играеха волейбол.

По-скоро тренираха. Момичешки отбор и някои момчета на тяхна възраст, допуснати от треньора.

Защото човекът явно разбира — няма място за формалности, когато става дума за децата. За бъдещето.

Предполагам, че има и други — които четат книги вкъщи, нейде по туристически маршрути са, обикалят големия свят на интернета.

Тях не видях. Но вярвам, че са тук — в Бяла Слатина.

Тази година не видях трениращи. Но пък една лелка всяка сутрин метеше покритието.

А за кафенетата... Така си е.

Плюс двадесетината цигани, дето към 8,30 тръгват да вдигат пепел по пешеходната зона. До час време. После изчезват.

Пешеходната зона... Която самите търговци поддържат чиста и преметена.

Но — нали трябва да се отчитат едни помощи по едни програми за едни хора.

Тия, дето утре ще „работят“ пак като електорат и ще гласуват правилно.

* * *

Понеделник — пазарен ден.

Така си е в провинцията отдавна. Макар някъде да е вторник, другаде сряда.

В Бяла Слатина е понеделник.

Покрай реката, върху затревените брегове, са издигнати гаражи.

Над двеста метра само между двата моста.

Пред тях има блокове. Панел — типичната соцглупост, унищожаваша оригиналността на малките селища.

(Видях поне десетина новостроящи се къщи. Но някак си сивички, стандартни. Липсва истинската архитектура — оная, от началото на миналия век. Че и от средата му.

Функционални и безлични — това е новата архитектура.)

Между блоковете и гаражите се е опънал пазарът. А при бившия висящ мост завива наляво към центъра. Доста разстояние — над триста метра сергии.

Сергииите са мобилни. Стойки, прътове — от метал, дървени летви за основа.

Стоварват ги от багажниците, сглобяват и следобед ги прибират.

Е, има и класически пазар. Пазарче. С барачки, за постоянно ползване.

А старият пазар вече е нещо като търговска уличка. Олющените бараки, които се смятаха още преди 20–30 години за мизерия, са превърнати в магазини.

То магазини има и в града навред. Като върхът е „Аксесоари за гъзари“. Така пише! (И още си е така. Има и „No name“ — претенции за оригиналничене в глупостта.)

И май е познал човекът, защото има мющерии — иначе да е затворил.

На пазара действително има всичко. Кое то трябва или може да потрябва. Някога.

Оставяме настрана плодовете и зеленчуците.

За тях в повечето случаи е ясно, че са лично производство. Макар отдавна никой не може да обясни как така производителите по цял ден са на пазара и произвеждат стока, когато дойде колата от борсата.

Както и да е — факт е, че в малкия селскостопански град, тук, дето клечка да боднеш и листа пуска, мнозина си купуват плодове и

зеленчуци от пазара.

А на пазара има стоки от преди половин век — гуменки, джапанки, найлонови покривки, щампосани картинки, коси, амуниция за коне и говеда, шлосерски инструменти, газови пищови и въздушни пушки...

И, разбира се, класическите огледалца с мадами, детски часовници с найлонови каишки, захарни петлета и памуци (какви санитарни власти?), тапешници дори.

Има и „маркови“ стоки — дрехи, маратонки, питиета.

От типа „Оригинално е уискито, бате — сам си го пра’им!“.

И много хора — купувачи и зяпачи. От толкова стока човеку се приисква да купува — сега му викат шопинг мания.

Срещат се познати, комшии се спират да почешат езици — нали чак отзарана са се виждали, женските клюкарски пунктове работят в изнесен статус.

Разминават се, бутат се, спират се, купуват дори.

Има и цигани. Голяма част от „бизмесмените“ със сглобяеми сергии.

И неканени гости — майстори или обучаващи се за джебчилък.

Та човек хем зяпа, хем държи ръка на портфейла.

Не, че има какво много да се ограби на днешния белослатинчанин. Ама за всеки случай.

Слънцето напича, наша милост се оттегля.

Обаче пазарът живее. Бурно, шумно.

Чак до ранния следобед. Когато започва да се задъхва.

А привечер вече е празно. Последните оптимисти, очакващи да спечелят нещо, набързо събират такъмите и заминават.

До следващата седмица.

До понеделник. Пазарен ден.

* * *

Пак е понеделник. Пак е пазарен ден. (Ходих миналия понеделник. Този падна дъжд и... Само един продавач на рибарски принадлежности стоя до следобеда. Но рибари — свикнали са. А, имаше и един купувач. От същата порода.)

Обаче, вече съм му свикнал. Първият път е изненада, вторият — навик. Поне жените така казват.

На десетия ден взех да свиквам с много неща, които бяха неприемливи в първите.

Махваш с ръка и казваш: „Карай! Може пък да е по-добре — щом им харесва. А им харесва — иначе ще го променят!“

Например, външния вид на града. Който се съставя от обществените части и домовете ни.

Е, тук става интересно. Дори по централната част се рони мазилка. Или се е ронила — не е падала пред мен, но надали някой с шпатула е обирал големите бяло-сиви петна по фасадите.

(Долни етажи — излъскани, някакви магазини в тях. Горните — циганска фуста.)

Трева покрай оградите, трева и по тротоара.

(Има промяна — тази година тревата е нова — под грижите на майката природа.)

Има някакви комунални работници, вярно, обаче... Абе, слагаха тръби за канализация по улицата, както ви казах. И, разбира се, разбиха тротоара. После минаха работници и сложиха плочки. На купчина. После дойдоха други и ги подредиха. Накрая (дали накрая?) трети ги циментираха. Без легло, ей така — намацаха отгоре и помежду им със смес.

И как работеха... Петима са в бригадата. Двама редят плочките (най-много 15 пред вход), трима пушат и си лафят. Така се води борба с безработицата. Макар да казват, че белослатинските чиновници и фиктивни работници са само една пета от безработните в града.

До ДСК стои трап, очакващ да се превърне в основа на голяма сграда. Чака — от 1987 година. 22 години!

(Трапът си е там — само по-обрасъл.)

Виж, другият трап — до детските ясли — е по-пресен. Но и по-жизнен. Змии са се завъдили. Както казва един от охраната на яслите — „Змии, ама малко!“. Черен хумор? Ами — реализъм!

(Реалистично — познайте какво е станало с него? Да!)

Най-неприятното е да видиш нова уж къща — но оселяндурчена. На „Сладница“ — хубав дом, с мозаечна пътека, веранда, даже мозаечно пано на фасадата. На половината. Другата е в пукнатини (над три метра е едната), лющи се.

Ах, да — и на красивата мозаечна веранда — чувалче с картофи. И какво му се чудя? На Попишкото шосе, до стария мост, има панелен блок. На партера има балкон, разбира се. И на него — нацепени дърва. За по-лесно — отваря човекът вратата и взема топливо. Пък и лесно за охраняване. Градски вид? Ха!

(На Попишкото шосе — надстройват къща. Долният етаж — от единички. Горният — четворки. И — НИКАКВА КОЛОНА!

Нито на долния етаж, нито някаква странична, допълнителна. Кой е разрешил този строеж — като от детски кубчета?)

До сами моста е стара хубава къща. Купена от някакъв циганин. И обрасла с трева и храсти. Змиярник също.

Вече не се вижда от храстите.

На номер 18 — малка, хубава, чиста къщичка. С подстригана трева отпред. Няма нужда да питам какви хора живеят там — личи си.

Интересното е, че в стари и нови къщи — навред на партера има балкон. Ей така — на 30–50 сантиметра над земята е терасата. Най-често остъклена.

Не, опитват се хората нещо да направят, ама пуста селяндурщина, кръстосана с пазарната демокрация!

От Китката — ония двадесетина дъба, за които споменах, една китка грамадни дървета — нищо не е останало. Разубедиха ме да ходя — тъжно. Изсекли ги. Бизнес — нищо лично, нищо човешко!

(Отидох сега. По-добре да не бях.)

Над града има паметник — Перката. Навремето два съветски самолета, управлявани от кьоркютук пияни пилоти, се сблъскали. И нали всеки град трябваше да има нещо за братята — направиха паметника. Името му Перката го описва.

Само че и там ми казаха да си спестя ходенето. Покрит е с надписи. Пролетта група младежи ходили, чистили... Сега е пак така.

Е, има идеи за подобряване на фасона на града. Например, най-после да се пусне фонтанът на площада. Хубаво ще е.

(Стои си там фонтанът. И цигани го обезтревяват. Толкова!)

Иначе — случки бол. Но за тях — отделно.

* * *

Утре пътувам. И, може би, това са последните ми бележки за града. Поне както аз го видях. И изживях.

Няколко случки. Срецнах Васил Станчев. Остарял, но свеж. Малко като кисела краставичка, обаче бодър и жизнен. Коего показва, че ако учителят е решил да живее — и учениците не могат го умори. Освен шефовете, но това е друга тема.

Минах покрай детската градина „Радост“. Ама че радост — при това детска — без едно място за игра! Никакви люлки, никакви пързалки. Гледам внука си на изпращаните филми. Канадска детска площадка. С играчки (!) — никой не ги краде, с големи устройства за забавление. Играй и възприемай света!

(Минах пак. Все тая.)

Е, навремето имаше детска градина в центъра, сред хората. Там, дете сега е бетонираният парк. Играеха си децата, минаваха родители и близки, сядаха в сянката на дърветата, в събота и неделя никой не затваряше входа.

Променят се нещата. Едно време (а съм чувал, че в ония страни, дете ги наричаме кой знае защо „бели“ и днес е така), тротоарите бяха само за пешеходци. Ама сега...

Изброявам какво видях само по „Любен Каравелов“ за две пресечки. От „Цар Асен“ до ДСК.

На тротоара, запречили всякакъв път за нормалните хора, са паркирани нагло и безочливо пак няколко коли. Пука им на простаците за закон, правила и морал.

Питам единия — ами къде, вика, да паркирал? Щях да му кажа в кой гараж да си завре колата, ама нали съм възпитан...

На ДСК има банкомат. Викам си — абе, пенсии дават днес, ама трябва да дръпна някой лев, утре пътувам.

Чакат две жени и мъж. Едната тегли две карти. Хубаво, да речем, комшийката болна, човешко е.

Тегли две мъжът. Идват двама. Първият спира до мен, другият отива до банкомата: „Оооо, наборе, нали ще изтеглиш и мойте?“

„Ще изтегли, викам, но след нас“. Гледа ме възмутено. Ама какви сме ние, отде да знае, че чакаме, само едно теглене...

Цялата поредица приказки на тариката, знаещ, че тоя път няма да мине селският номер, но пробващ.

Обясняваме му, че не се диша във врата на теглеция, че надали сме застанали тук да зяпаме бабите на опашката и изобщо — споменаваме майка му и други роднини от женски род.

Тарикатът разбира, че тоя път — тц, та може и бой да отнесе. Изтегля се мълчаливо.

Ще кажете — еее, айде сега, не може да почакате! Може! Ама подобни типчета възприемат възпитанието на другите като слабост и най-нагло се хият как за пореден път са извозили баламите. Що се отнася до псуването и евентуалния пердах — ама той от друго не разбира! Думите просто не стигат до мозъчната му клетка.

(Този път нямаше хора. Но — веднага се появиха. И останаха възмутени от наглостта ми — поисках да се отдръпнат, а не да дишат във врата ми. Ма как бе, няма да ми откраднат парите! Но се дръпнаха...)

Например, какво да обясняват хората на един бивш партиен кадър, оттогава нагъл и възприемащ се като властимащ.

Закачили деца люлка на едно дърво. И се люлеят. Лято — вечер стоят до късно. Да, ама пречели на партайгеносето.

Искал да ходи в полицията — да разгонват децата (???)

Тъпо? Да! Но точно според манталитета на човек, воюващ с децата. Интересно, ако някой татко го сбара на тихо и тъмно?

(Люлка нямаше и сега. Децата предпочитат да ходят по другите улици — по-опасни, но подсигурени срещу навлеци като тоя.)

Абе, тих град е Бяла Слатина, но всеки ден, всеки миг става нещо. Типично нашенско.

Това са част от спомените ми. Допълнени с бележки от днешния ден.

Останалото, както казва колегата, е мълчание...

МИНАЛО БЕШЕЛО

1.

Рекох да се пенсионирам. Някак си... Не ме удовлетворяваше вече работата. Средата, целите и задачите, натискът отвред, усещането за мръсни игри и корупция в директори, инспектори, всякакви просветни чиновници, съпруги на важни мутри и „бизнесмени“, отличаващи се с некадърността си и нежеланието да работят за превръщането на децата от света на бъдещето в знаещи, можещи, търсещи, побеждаващи личности...

Реален свят, в който прозира бъдещето. Бъдещето на децата ни...

Но — по реда.

Директорът едно време ми беше приятел. Беше... После стана администратор и се зае да администрира. Добре го вършеше — разбирах. Но... Но беше в училище! Не познаваше и 10% от учениците. Не се срещаше с тях, не разговаряше, беше много далеч от проблемите им. И се опираше на абсолютно некадърни „педагози“ — но негови комшийки, семейни приятелки, съпруги на местни богаташи и политикани...

Просто отказваше да бъде учител, доволен беше от мениджърството си. Училището ремонтирано, появяват се нови мебели (зли езици намекваха, че не само в училище), във фойетата се плъоснаха големи дивани — като във фойета на хотел, абсолютно излишни и неуместни за училището...

То и аз нося известна вина за туй. Бивш ученик ми направи връзка с фондация. Да изградят кабинет по журналистика. До този момент сам, с помощта и финансирането на бивши ученици, бях направил три кабинета. Просто вземам стара стая — в която даже бели мечки не стояха, и я превръщам в кабинет. Като дори моето място беше специално — огромно кресло, каквото нямаше и в директорския кабинет, специално докарано за мен.

Идваха колеги, звереха се, а аз им разправях, че директорът го е сложил като награда. Та някои дори ходиха да искат също кресло, заслужили били...

Както и да е, поводът за пенсионирането беше елементарен. Програмата. Шеста ли, седма ли година я карах на две смени. А едната дори на три — сутрин часове, следобед с осми клас, после чакам вечерниците.

Нали сме старички, знаем — интересите на работата на първо място, ами налага си — ще търпим...

Само дето така работих и след сърдечната операция, с четирите байпаса и диабета. Затрудняваше ме ходенето — далечко си беше. И често използвах такси. С моята заплата...

Гледам — неговата семейната приятелка (не сърдечна, той не беше сляп!) няколко години поред е само в една смяна, при групирани часове за удобството ѝ. Викам му — е, защо така? Обяснява ми — ами трябвало да се грижи за свекървата си. Изненадах се — в КТ за свекърви не пише, ама за някои привилегии на инвалидите — а бях признат за такъв — има доста. И аз не исках ни особени условия, ни специално работно време, при това намалено...

Обеща — ще го има предвид...

А есента гледам — пак на две смени, госпожата на една. Отидох с гръм и трясък. Взе да мънка, че втория срок, ама да проявя разбиране...

Заявих директно — няма ли промяна, вземам си шапката...

И, като видях, че и втория срок пак ме сложил да търча два пъти на ден... Подадох заявление, напуснах. Най-напред отидох за справка в профсъюзите. По кой член да е, щото директорът правеше мръсни номера. Една напускаща колежка се оказа не пенсионирана, а заминала по взаимно съгласие. Което ѝ донесе доста административни проблеми...

Профсъюзните, които не го обичаха, взеха да потриват ръце. Сега ще им кажа компромати, ще се заядат с него...

Отказах. Бяхме приятели, сега не сме. Но — имам някакви мои разбирания за чест...

И така — в един петък изкарах часовете и заминах. Дойдоха бивши ученици, разбрали за напускането ми. Изпратиха ме и малките — осми и единадесети клас.

Не оставих нищо в кабинета. Табла, шкафове — раздадох на колеги. Имаше отзад грамадна, хубава, лакирана закачалка — подарих я на едно момче, таман ваправили нова къща. Креслото си прибрах. И

оставих кабинета, за който доста очи се точеха, в познатото сиво състояние...

Сега всяка седмица имам поне две срещи с бивши ученици — от 1966 набор насам. Обаждат се, пишат по електронната поща, някои от по-младите все още търсят помощ. Например, няколкочасово обсъждане на сценарий правихме с едно момче, решило да се втурне в тая област и учещо това. А колко съм помагал на следващи журналистика, филология, история — не броя...

Частни уроци не давам — само помагам. Не замествам никъде, не си търся работа...

Чета, гледам филми, разтоварвам се...

Време и за мен...

2.

За пенсията трябва документи. Обаче... Училищата намаляха, доста бяха закрити, документите — преместени нейде си.

Та се обадох в Бърдарски геран за справка. Вдига слушалката жена. Обяснявам ѝ, тя казва: „Няма проблем, кажете името и адреса, ще ви го изпратим“.

Казах...

Отсреща: „Ооо, аз съм слушала за Вас! Вие сте преподавал на свекъра ми...“.

Малей, добре, че не каза „на дядо ми“...

Толкова ли съм одъртял?

От друга страна — радвам се. Помнят ме. А бях там 1977/78 година. Само за една учебна година. При това — приходящ даскал...

Странно за мен тогава село. Католици. Изселници от Банат, получили земя през 1878 година, построили село в познатия им стил. Там снимаха „Тримата от запаса“ и „Зарево над Драва“. Външните снимки — като в Унгарската пуста...

В центъра на селото — общината, църквата, училището. Като едно време...

Децата — възпитани по селски, с малко западен привкус. Чистички, трудолюбиви, изпълнителни, захващащи се с ученето като с всяка работа — внимателно и последователно.

Там имаше и дом „Майка и дете“. Макар майки да не виждах, освен в събота — ако някоя дойдеше на свиждане.

Имаше братче и сестриче, баща им ги посещаваше редовно. Сваляха го от автобуса, след него — дъска с четири колелца. Нямахте крака.

Веднъж се разбра, че улучил от тотото две шестици. И ги внесъл на децата. Още през нощта от съседно село долетял ерген с трактор, през нивите, грабнал момата — в осми клас беше...

Но иначе времето беше равномерно-спокойно.

Сутрин отивах с автобуса на работа, на обяд се връщах, когато бях дежурен по занималня — обядвах в селския ресторант. Обикновено следобед ходехме на стадиона. Селски, ама пригладен, в ред. И футбол играехме, и момичетата нещо си бърбеха на пейките... Спокойствие...

Трудолюбиви ученици бяха. 1963 набор. Помня ги — Иван, Рици Кукова, Красимир Йохан Енглер, Виолета, Лилия, Надя...

Даже бал им правиха. Малко село, децата отиват да учат в Бяла Слатина и Враца, абитуриентски балове няма, а всеки родител иска да види детето си изкласило. Та затова и правеха балове след осми клас...

То баш тогава беше световното в Аржентина. Отидох в ресторанта, туй-онуй... Изчезнах, гледах първия мач в един колега, върнах се...

След полунощ всичко утихна — хората на другия ден имат работа, децата също са включени в нея...

Много чисто, подредено, хубаво село. Пред къщите лехи с цветя, в дворовете животни. Гледаха прасета и зимата... Големи празници! В някои къщи мятаха по три, че и четири прасета. После ги опушваха по специален начин, в специални сградички. И напролет месото си беше прясно...

А правеха колбаси. С ударение на последната гласна. Салами по немски рецепти. Страхотни!

Отчето им беше завършил във Ватикана. Млад, интелигентен, съвсем не консерватор. Може да е бил йезуитски хитър, не разбрах. Но беше приятен човек.

Директорът на училището беше типичен интелигент с каскет. Завършил някакво полувисше като физкултурник и не помня какво. От началото беше наострен — ами единствен висшист идва, СУ завършил... След две години най-много — заемам му мястото. После разбра, че в края на учебната година заминавам и стана от любезен полюбезен. Особено, когато — подучен от един местен колега — отидох следобеда до кабинета му и го заварих да разопакова едната възпитателка. Даже не бяха се заключили, толкова самоуверен беше.

Там работих с какви ли не хора. Всеки ден пътувах с колега, циганин по произход. Преподавател по физика и химия. Жена му пътуваше до Враца — в инспектората. Дъщеря му спечели окръжната

олимпиада по математика. Майка му и баща му — черни като антрацит. У тях чисто, светло, трудят се...

Има цигани и цигани, старо правило...

А в края на юни напуснах и заминах.

Наскоро ходих да видя... Да видя спомените си. Промени доста. Училището зее отворено. Закрито през 2002 година. Пустоооо...

Децата ходят в града, пуснали и цигани в селото да живеят, автобуса го чакаха много хора — работа в селото няма, пътуват...

Иначе си е все още чистичко и подредено. Но — само като сравнение с околните села. Не като едно време.

Накрая — примери от банашкия говор, особен диалект: „Ма, де си й крейнала въз пътьо?“, „Па ля Бърдаре“...

Бърдаре...

3.

В новия град ме пратиха — по член 64 — в ТМСС. Да преподавам на първи курс от СПТУ-то и на четвърти от техникума. Вече 19-годишни, узрели, та презрели...

Но — близки ли бяхме по възраст, по лек акъл и лесно мислене ли, оправях се. Още тогава набарах правилната, според мен и сега, линия на поведение.

Строго и леко. Когато трябва — морков, когато — тоягата.

Но — ВИНАГИ принципно!

Предварително обясних вижданията си. И уточних правилата. Натам е лесно. Два-три примера и нещата тръгват по линията. Няма как да се криволичи — работим, все пак.

И в работата въведох свои правила. Пет-шест минути напрегнат труд, после лафче, смях, след двайсетина секунди сериозно, пак труд. Товарене, разтоварване...

Плюс самостоятелно мислене. Мнооооооого мразех популярното учителско: „Какво е искал да каже авторът?“. Абе, дебил, той каквото е искал да каже — казал го е. А ти какво си разбрал? Към какво те е подтикнало, какво свързано с производението ти е хрумнало?

Те това кажи, а не повтаряй учебниците. Те са хубаво нещо — но само като подтик за мислене. Като някаква основа...

Първи курс бяха зайци. И — СПТУ. Както викахме: Е Се Пак Училище...

Образи страхотни. Момчета (имаше и няколко момичета) от село, дошли да вземат книжка и да станат трактористи. Без повече претенции...

Радвам се, че ги пораздрусих, прочетоха някои неща, взеха да говорят по-свободно, че и автори да цитират.

Макар да имаше... Абе, Иванчо беше добро момче. Висок, слаб, послушен, много изпълнителен... И направи казано — невежа! Прост като... Като рало сред трактори...

Викам на курсовия му: „Как да му пиша тройка?“. Щото тогава имаше и тройки, и двойки. Нямахме задължително завършване, нямахме „Ама той носи пари на училището, пък учителят само ги харчи“...

Оня ми обяснява: „Тракторист ще стане, даже звеновод няма да е...“

„Остави, бе човек! Ще тръгне с трактора, ще изгази народа...“

Но му оставих тройка... Защото много се трудеше. Ама много... Е, трудно влизаше в главата, пък докато намери мозъка, пък в него свободна клетка...

Един ден им дадох да учат наизуст монолога на Хамлет. На Иванчо казах: „Наполовина!“.

В училището имаше пансион. Там спяха момчетата от село. Дежуреше възпитател — нощен. На сутринта ми казва: „Мани, мани... Какво си направил...“.

Учудих се. Бях си спал спокойно.

Оказа се, че колегата отпратил учениците на спане и се зачел. По едно време чува някакво бръмчене в коридора. Излиза. Иванчо върви с христоматията в ръка и боботи: „Да бъдеш или не...“.

Спрял го. Оня обяснил — трябва да научи откъса и вече час как се трудел, даже почти запомнил първото изречение. Колегата го пратил да спи...

След известно време — пак. Иванчо върви по коридора и дудне...

Отново го отпратил...

След малко...

С две думи — Иванчо беше научил няколко стиха. И му писах тройката. Дето се вика — тъп и упорит...

А иначе — свястно момче беше. И, предполагам — станал е добър тракторист, съпруг и баща.

То акълът няма нищо общо с характера на човека...

4.

Оперираха един колега от автотранспорта — те заемаха същите сгради, но в другата смяна. И ме поканиха да го заместя. Два месеца... Ама добри пари плащаха...

Разгони ми се фамилията. Направо не се прибирах. Но — млад, енергичен, с дете...

Учениците от автотранспорта бяха... Бе, няма да кажа по-неинтелигентни. Защото интелигентността не се мери с акъл, а с възможността за съобразяване със средата и оцеляване. Мисленето е друго нещо...

Но бяха свестни момчета. Знаеха вече правилата ми, спазваха ги, нямаше бягства (то, тогава бягствата изобщо бяха nonsens), нямаше препирни или претенции за незаслужена оценка.

Дето им казвах — те са най-лошите ученици. Щото три години учат за едната книжка. Пък други за няколко месеца я вземат.

Шегувах се, разбира се. Мъжката — грубичко и прямо. Разбирахме се...

Имаше едно турче. Повтарач. И то при колегата — отрязал го предната година. Сега беше трупнал три или четири двойки и направо чакаше края на срока. Да се отпише и тръгне по свой си път. На тютюна...

Дадох му индивидуални задачи, изпитах го върху специално посочени книги (Йовков, Елин Пелин — близки до душата селска)...

И — му писах тройка. Премина във втори курс, после завършил и трети успешно...

Преди двайсетина години вървя си аз из града и изведнъж някакъв се втурва към мен. Преди да реагирам, хвана ми ръката и взе да я целува. А зад него мощна туркиня и две момчета. Нещо им рече, ония също се юрнаха към ръката ми.

Шашнах се. Бе, какво става?

А той ми припомни кой е. И обясни — завършил автотранспорта, станал шофьор, оженил се, дечурлига завъдил... Според него —

благодарение на мен. Дето съм му бил дал път в живота, не съм го отрязал, подкрепил съм го и съм му внушил, че не е безнадежден...

Нещо такова каза — объркано, омотано, ама аз ви превеждам...

После пихме кафе, приказвахме си.

Не съм го виждал от тогава — да е жив и здрав, дечурлигата му да са донесли радост за баща си...

И такива истории се случваха... Има и още, но тази беше първата. По време...

5.

Следващата година отидох в — Бог да го прости! — училище „Отец Паисий“. Щото сградата и сега си е там, но училището го няма. Закриха го, а отвън все още виси огромен плакат в чест на 110 години от създаването му.

Сега ще бъде турско читалище... Кога турците са имали читалище? И за тях ли отец Паисий е казал „О, неразумни и юроде...“.

Всъщност, дали сте се замисляли защо народът го нарича така? Отец... Друг наш възрожденец с подобно име няма — освен отец Матей Преображенски — Миткалото. Оня, дето е създавал комитети с Левски, изобретил картечница (митральоза) и селектирал чорбаджийските чушки...

Уважение към Софроний Врачански, Неофит Рилски и други църковни дейци, но — без това галовно и признателно „отец“...

Сложиха ме класен на четвърти клас. 41 ученика! Последният по списък ходеше със столче, защото в кабинетите имаше по 40 места.

Там спечелихме преглед на художествената самодейност. На мен не мечка, слон ми е стъпил на ухото. Но пък акълът шава бързичко. Поискаха да излезем на прегледа с някакви изпълнения. И — ето ги! Пя нашият Алексей. Българче с родители руснаци, дядо му от емигриралите навремето белогвардейци. Страхотен глас, после заминаха за Холандия и изгубих дирите му...

После малък хор — хорче, изпълни детска песничка, играха ръченица — без костюми, в панталони и поли, с червени връзки. Та я нарекохме „Пионерска ръченица“. Накрая малка сценка с автор... Няма да кажа, скромен съм си...

Разбира се, станахме училищни, а после и градски първенци. Натам не зная — завърши годината...

Наскоро гледам — двама с опърпани погледи нещо се разправят на тротоара. Тръгнах, както винаги напред — ако ще и белята да си намеря. А те млъкнаха и единият вика: „Махни се да мине господинът, той ме научи да мисля...“.

Заинтригувах се. Оказа се, че и двамата били в този четвърти клас и запомнили как се намират препинателните знаци. С мислене! На глас четеш и усещаш къде е паузата...

Е, по външния им вид не личеше много да са мислили, ама помнят...

Все е файда...

6.

И пак по член 64 — в големия град трудно се намира работа, местата са заети от хора с полувисше, вписали се в системата, познати на шефовете, удобни...

Аз пък отивам в СПТУ по туризъм.

Кабинетът ми е на втория етаж, но се налага да слизам за дневника до първия. А до учителската стая е голямата зала за практика. Казано направо — за готвене...

Продуктите осигурява държавата. Учениците се учат с тях. И са просто преяли. Приготвят туй или онуй и чакат някой да го опита. Защото повече не могат. Дори без да пазят диета.

Затова всеки минаващ учител или ученик е канен вътре. Ама то веднъж, дважд... Накрая само махваш с ръка.

Под прозорците — първи етаж — редовно висят техни познати. И си хапват.

Никой не пречи — нали вече всичко е отчетено, работата е свършена...

Иначе... Нормални ученици. Е, имаше и...

Абе, викаха ме веднъж да присъствам на разпит на една ученичка. Имаше изнасилване — вечер, на таван. Приятелката ѝ пострадала. Бащата беснял, пък казал — ако ѝ купят „Москвич“, няма да ги съди. Да, обаче законът не е на това мнение. И почнаха процедурите.

Аз, както казах, бях извикан като педагог на разпита на момичето, завело жертвата. Питат я: „Защо?“ — „Ами те искаха някое момиче...“ Следователят я гледа: „А защо ти не се предложи?“. Отговорът... „Ами те си ме знаят от осми клас, искаха нещо ново, различно...“.

Съдиха ги, де...

В училището се водеха и занятия с вечерници. Караха ги с автобусите от Албена, привечер, след 17 часа. Лелките почнали деня

рано — още в 7 заминаваха, прибират се капнали и... На училище! Някои направо заспиваха по чиновете.

Но — сериозно казано — учеха. Вече разбрали, че им трябва образование. Поне като ценз. И, свикнали на постоянен и последователен труд, вземаха тройките.

Веднъж един от тях ме гледа, гледа, пък накрая остана и пита отде съм. Казвам му, смее се...

Оказа се познат. Семействата бяха приятелски, аз даже виках на баща му „Гол кокал в празна тенджера“, когато ме ядосаше. След осми клас се преместиха в София и изчезнаха. Пък той избягал от дома си, почнал работа тук и там, накрая в Албена. Готвеха го за някакъв дребен шеф — разтропан беше, обаче нужно образование. И — ето го...

Така че съм преподавал и на набор 1953 — най-старите ми ученици...

Три пъти седмично ходех до месокомбината. И там имаше паралелка. Заделили една барака в двора, вътре създали обстановката, учеше се.

Пристигат нейде след 17,30, уморени... И вадят от джобовете какво ли не — филета, суджуци, шунки. Най-напред хапването, а, докато ядем, аз ги въвеждам в новата тема. Хапнали, освежени — говорим, говорим и... Почват да задрямват. Как са учили после математика и физика — не знам...

Изкарах така един срок. Титулярката се върна след раждане и ме запратиха в Батово.

7.

Беше голямо село, по пътя към Албена и Балчик. С редовен транспорт.

Изкарах само един срок там, но беше интересно.

Класовете — като на село. В пети клас десет ученика, в осми — седем. Не часове, а приятна беседа. Всеки си знаеше — изпитването не е веднъж или дори три пъти в месеца, а редовно. Пишихме, четяхме, говорехме. Доста работа се налагаше с писане и говорене — турчета. Но имаше много умни там. Едно Фатме направо ме шашкаше с жаждата си за знания. А беше само в шести клас. Чете, пита, търси... Не ми се мисли каква е съдбата му. Със сигурност не е учила след осми клас...

Директорът често устройваше излети — пролет, хубаво време, цъфтящи дървета. Имаше красиви местности, така че някак си съчетавахме приятното с полезното.

Запомних го...

8.

Есента ме поканиха — именно поканиха! — в Езиковата гимназия. Пак по 64 член, но директорът специално ме потърси и ми предложи мястото. Нещо ме бил харесал...

За Езиковата... Сега там приемат всеки, минал случайно покрай вратата. И с тройки, и с двойки — след специален изпит за горкото дете.

Навремето имаше четири паралелки, страхотна конкуренция и — най-важното! — разбиране, че със знания далеч се стига. Имал съм случаи — пиша петица. А ученикът... Не, не хленчи за повече. Просто моли да му дам допълнителни задачи, та „да оправи“ петицата...

И двамата ми сина учеха там. Малкият ми каза, че преподавателката по немски искала да му дава частни уроци, щото... Аз ѝ изпратих послание по обща позната и изведнъж се оказа, че нямало нужда от частни уроци. Известни бяха тя, и мъжът ѝ, с рекета над родителите. Извиниха се — не знаели, че е дете на „колега“. Абе, какъв колега съм аз на подобни...

На 15 септември в единадесети клас пък дойде синът при мен и каза: „Свърши предпоследният учебен ден. Последният е 24 май...“ И наистина — всеки ден идваше — ту той ги освободил, ту оная не дошла... Реномето на училището...

Аз започнах там с бригада. Млад учител, но ме изпратиха старши на бригадата. Имах зад гърба си към двадесетина трудови бригади — и като бригадир, и командир на отряд, и ЗКТЧ. Най-трудното — отговаряш за работата. Та опит имах, прилагах го още малко след това...

Бяхме в Кардам. Лозя. Работим, после по къщите — хората с радост приемаха бригадирите. Вечер забави. А и учениците си бяха навзели книги — четяха.

Интересно беше. Отиваме на работа, извикват ме в ТКЗС-то — някакви документи, минавам през селския магазин да си взема две вафли... А там — само фенери и гас. Празно!

Минали полски туристи и всичко изкупили...

Отидох в читалището — гледам: стая, пълна с книги, нейде над метър височина. Щели да ги бракуват, ако искам... Искам, разбира се... Катерих се, рових... Ама бях почтен — взех си само десетина, макар че очите ме сърбяха да грабя...

Заваля дъжд. Тича едно момиче. Какво да правят? Викам ѝ — иди при колегата, да извади мушамите от колата. Тича и се връща: той пита дали червените или белите?

Ей така я изкарахме...

После почна ученето...

9.

Сериозно учене. И обсъждания, и писмени работи — всеки ден проверявах поне петдесетина. От четири класа. Но проверявах в училище — имам правило: у дома си е наше, никаква външна работа! Каквото трябва — където трябва. Да мъкна мрежички с тетрадки? Да, бе...

Учениците интересни, мислещи, оригинални, амбициозни в добрия смисъл на думата. Едно момиченце беше метър и педя. Гаджето му — към два метра. Разделиха се сетне, тя стана известна журналистка. Та и досега...

Бях класен. Комсомолският секретар — да не сгреша! — се казваше Светозар. Отличник. Футболист. С гадже в осми клас (след подготвителен). Кога успяваше...

Но невинаги. Обсъждаме „Евгений Онегин“. Усещам — манкира, крие се, не участва като друг път активно. Питам го — защо Онегин застрелва Ленски? Класически отговор — заради страха от обществото, да не го определи като страхливец...

Светльо казва: „Ами защото му е приятел и го обича...“.

Ха сега, де?

Обича и убива?

Аргументира се: „Разликата в годините им е десет. Онегин е изживял разочарованията, станал е циничен и безразличен към красивото, не иска Ленски да преживее това разочарование. И затова го застрелва — да умре млад...“.

Брех! Такива работи в дебелите книги няма... Обаче, е логичен и точно в духа на Пушкин и Онегин...

Завъртях му шестицата и го предупредих, че следващия час ще го препитам ПО текста на романа. Прочете го...

10.

Тогава обявиха конкурс за място в града. Кандидатстваш, минаваш изпитанията, класират и назначават.

Явих се...

Естествено, бях пръв.

На писмения — Ботев. А вечерта, преди изпита, за почивка си четох писмата на Ботев. И цитирам изказване за народа: „О, говеда, о, волове...“. Натам развивам за любовта към народа — не безогледна и сляпа, а любов изискваща. Не желае само да рони сълзи, а очаква, настоява този народ да е достоен за любовта към него, да не е аморфна маса, а деятелна общност...

Извикаха ме при журито — професори от Търново. Питат отде съм го взел това, цитирах им веднага. И...

Естествено!

После имаше практически изпит. Урок в непознат клас. Теглихме жребия, падна ми се български език, шести клас в едно училище. Веднага отидох там и помолих директорката да вляза в класа по български. Да, ама той минал... А изпитът е на другия ден. Затова помолих математичката. Правейки си сметка, че има доста близост в работата.

Влязох, седнах отзад, извадих тефтера и — като суций Наполеон или Александър, почнах да правя схеми и записвам. Кой знае, кой само си мисли, че знае кой е добре, но не вдига ръка...

Абе, изградих тактиката за утрешното сражение...

Отивам на сутринта. Следобед щеше да има мач. „Левски“ — ЦСКА... Влизам в междучасието, викам: „Хайде, напред! Пък следобед — на мач...“.

И, като обсъдихме предстоящата среща — бяха мои...

Поканих ги да седнат както по математика предния ден. Отидох на катедрата, пред мен гениалния план на сражението и детските очи, показващи, че класът е мой...

Изобщо не е за чудене, че спечелих конкурса...

Тактика, практика и сто грама акъл — както викахме още в първи клас...

То пък месец след това почина една учителка, а друга изтеглиха в ОК на БКП. И трябваше да избирам. Избрах училище „П. Р. Славейков“...

11.

Да започна с важното. Това, с което се гордея. В училището бях 34 години. След една година станахме национален първенец. После още два пъти. И получихме звание „Образцово училище“. Не намеквам, ама стана след идването ми...

А истината е, че имаше сваятна директорка и добри учители. Жена, ама ръководител. Македонка. Разтропана, знаеща. Бакалова...

Някои се стряскаха. Помня, веднъж в голямото междучасие заспорихме с нея за някакво тържество. Отхвърлих сценария, предложих друг подход. Усилихме тона и... Гледам — останали сме двамата, другите изчезнали.

Стана по моето предложение. Защото беше жена, инат, но с разум. И умееше да отдели сухото от суровото.

За съжаление, разболя се след 90-та година, пенсионира се. А после няколко години живя в свой свят — никого не познаваше. Почина. Лека й пръст! Свестен човек беше...

Имахме и орден „Кирил и Методий“. След 90-та година разгромиха — ама буквално! — пионерската стая, където беше изложен. Аз го взех и пазих петнадесетина години. После го дадох на директора. И му напомних — никой не е отнемал званието „Образцово училище“. Но той си е хамелеон и не посмя нито поне надпис да сложи, нито ордена да изложи. Ще речеш, че сме го откраднали...

Преди пет-шест години правиха основен ремонт на училището. Свалиха старата ламперия. А тя — някъде поиздрасната, но цяла. Запазена. Защото учениците обичаха и пазеха училището си. И вандалщини нямаше...

През класната ми стая минаха много ученици. Наистина много. И бях известен. Един колега разправяше как влязъл в такси, казал адреса, а шофьорът веднага: „А, «Славейков» ли? Дето преподава К...!“.

„Бе, вика колегата, колко души сме тук, а само теб свързват направо с училището...“

Е, не е прав. Имаше кадърни учители. Като се сетя за Йолова... Дребна, трудолюбива. До такава степен одаскалена, че веднъж простирала прането, взела легена под мишница и каза: „Свободни сте, ученици!“...

Или физиците Христо Петров и Георгиев. Направиха страхотна база в кабинета. Едва ли не сами сътворяваха уреди и пособия. Сега всичко е затворено в хранилище, но тогава... Да спомена химичката Орешарова, биолога Крачунов, художника Тошев, математичката Чочкова...

Имаше и издънки, какво да се прави...

Помня — една химичка имаше. Стара мома. Директорката казваше — „Да ще някой да я отведе, аз ще ѝ взема чеиз!“ . Обаче — уви...

И веднъж поискаха химик за курсове във Видин. Орешарова не искаше да ходи чак там, другата сваятна химичка — Коконян, беше родила, та пратиха тая. Пристигна писмо, че удължавали курса на месец. Директорката се зарадва...

А оная се върна с документ за присъден квалификационен клас. „Боже, вайкаше се Бакалова, вместо да изпиша вежди — извадих очи...“

Накрая я омъжиха. За морски капитан, който имаше късмета да пътува много. И изглежда е бил смел човек, защото и момиченце се роди.

В първи клас идва колежката и ми носи тетрадка със стихчета. Нормални детски стихчета — римушки, забавнички. Казвам ѝ добри думи и предупреждавам: „Почти всички деца стихоплетстват. Не го товари с очаквания, не го тормози!“ . „Не, вика ми тя, ще стане поетеса. И край на игрите — ще пише“. Даже плати едни пари, та издаде тънка брошурка със стихчетата, че и представяне прави...

Горкото дете...

Но повечето учители бяха други — свестни...

12.

За учителите ще споменавам и натам. По-важни са учениците. Защото учителите са скелета на едно училище. Основата. Здрава, права — имаш база за силна и красива фигура. Но силата и красотата идват от мускулите. А това са учениците...

Няма да разказвам натам по години и випуски. Ще обобщавам — и ще споменавам имена. Не мога всички да включа тук, ясно е. Но ги помня. По едно време ме викаха за справки в дирекцията — кой ученик кога е бил при нас, в коя паралелка, кой класен. Главата ми беше като компютър...

Харесвах всички випуски и почти всички ученици. Различни, интересни — някои дори със сивотата си.

Но най харесвах три випуска — 1966 набор, 1969 набор и първата журналистическа паралелка. Естествено, и другите ми харесваха — например, 1972 набор. Или останалите журналистически паралелки. Обаче — класация... А при нея все има някой напред. На старта всички са равни, на финала винаги има пръв...

Поех девети клас. Първият клас от горен курс в училището. Класната им беше млада, хубава, прилична жена. Различна от мен. И се постарях да я изместя в съзнанието на учениците. Да я помнят — заслужаваше си, но мен да знаят като Класния. С голяма буква...

Бях и строг, и либерален. По правилата! Помня, давахме дежурства на входа. Гимнастика, външен вид... Знаеха си — при мен трябва да са в естествен вид. Никакви гримове и глупости!

Очаквах го, затова не се изненадах, когато един ден ме попитаха: „Вие сте толкова свободомислещ, такива неща научихме, пък не разрешавате гримове...“. Пратих едно момче да донесе роза от цветята навън, а аз извадих сувенирно мускалче, което отдавна бях приготвил. Подадох им розата: „Ухае ли?“. Разбира се, ухаеше. Сипах отгоре ѝ от парфюмчето. „А сега?“...

И обясних — сега са като цветенца. С естествена красота. Защо трябва да се правят на друго? Ще дойде време, ще има фасадата нужда

от ремонт... Но — тогава...

Учехме, четяхме, обсъждахме. Пълна свобода на мнението — колкото и различно да е от учебника.

Не можах да се развихря с тях така, както ми се искаше. Още се сражавах за място в училището и системата. Но мисля, че доста неща постигнах.

Наскоро имахме сбирка. Посъбраха се — прокурорка, адвокатка, готвачка, детска инспекторка, учителки, бизнесмени... Илиян в Англия, Слави и Найден в Германия, двама вече починали...

Разказвахме си спомени. Например, за оная славна бригада в Шабла. Настаниха ни в лагер, до който ДЗС-то имаше няколко сгради. В тях настанили цигани, работещи на полето. Оградата беше фиктивна, врата нямаше. Обаче — циганин не мина в нашата територия. Молеха да поритат с нас, пускахме ги, после се прибираха. Знаеха — ред!!! И го спазваха...

Направихме си един ден водна война. Обстрел с какво ли не — водни пищовчета, помпички, бутилки, цели легени. Страхотна веселба...

Посред нощ засвири тръбата. Изхвърчах, спрях тръбача... Две момичета рекли да се пошегуват и го излъгали, че аз съм наредил. До сутринта двете тоалетни бяха излъскани — мъжката от него, защото не проверява подобни нелепици, женската от тях...

Бяхме пръснати по обекти. Над нас — ТРЗ-то на АПК. ТРЗ е „Труд и работна заплата“, нещо като куче — не яде от сеното, ама и на другите не дава. Тая беше типична представителка на паразитите — дебела и свирепа. Искан да разбера — какво точно ще работим, колко ще плащат... „Не! Аз ще казвам какво ще правите и после ще определям заплащането!“ — ми изскърца първия ден.

Обадих се на баща ми — работеше в нашето АПК, имаше познати. И на другата сутрин вече имах пълната документация на разценките в страната. Та ѝ посочех — това, това, това... Избесня: „Как така? Това е секретен документ! Нямате право...“.

Отрязях я с цялата си ирония: „Нима? И ние сме роби — бачкаме, пък каквото отпусне господарката? Да отидем в градския комитет, да им обясните как комсомолците, трудещи се доброволно за родината, трябва да са роби на една дребна чминовничка...“.

Изстина...

И до края ме заобикаляше. Правилна постъпка, де...

Завърши бригадата, хубави пари взеха децата, доволни бяха от бригадата...

И в училище се видя разкрепостяването им. Георги и Живко — мърлячиини... Обаче, се оказаха разтропани, стенвестници правиха, че и научиха някои неща, книги даже четяха. Дори написаха поемка за опита им да обяздят едно полудиво магаре. Така и с другите — разкрепостиха се, взеха да се проявяват като свободни личности. Валя, Павлина, Павлета, Тошко, Станмир, Виолета...

Направихме голяма екскурзия из България. В Стара Загора ме викаха да ходя сом да ядем, но бях уморен. Те се върнаха, донесоха ми сом. И, когато си легнахме, тайно се събрали в една стая. Правели помен за бащата на Найден. Ивелина се напила, те я сложили на леглото, скръстили й ръцете, цветя в тях, и една червена панделка за украса на косата...

Хем смях на заранта, хем отнесоха едно дране от мен, хем чегъртаха и миха мокета и банята. По обясними причини...

Различни оценки имаха в училище и извън него, но все свестни хора станаха...

Между другото, когато правих втория си кабинет, Илиян и Тошко помогнаха със специалните маси и модернизираната обстановка...

А после се дипломираха и тръгнаха по своя път. Надявам се, че все нещо съм спомогнал за избора на посоката...

13.

Междувременно преподавах и на другите. Така се случи, че почти всички ученици, влезли в нашето училище, минаваха през кабинета ми. А тези, на които не преподавах, имаха постоянни срещи с мен. Или заместване, или просто по коридорите. Така беше едно време — учителите не спираха на едно място, дежурства, постоянна заетост. И познаваха учениците, както и учениците тях. Кое то пък беше улеснение. Идващите отдолу ученици вече знаеха дори неписаните правила, както и някои характерологични особености на бъдещите си учители. Нямаше изненадани. Идващите от другаде пък бързо се запознаваха с нас — учениците разменят постоянно информация.

Пенсионирах се и един ден срещам две момиченца. Подминавам ги, а едното казва: „Добър ден, господине!“. Разбира се, отговорих. И питам — отде ме знае? „Ами Вие, казва ми, сте преподавал на мама и татко...“ Каза ми кои са, сетих се. Били се запознали в мой час, когато имало болна колежка и съм събрал два класа...

То само това да беше...

Аз не обичам да ходя на сватби и погребения. Е, на моята отидох — нямаше как, на погребението ще трябва да съм. Макар една колежка да ми разправяше, че трябвало да се обадят на хората, да ги поканят (предполагам за празника?). Пък аз ѝ викам: „Никой не ща! И да дойдеш — ни ще те посрещна, ни даже ще те погледна!“...

А на сватби съм ходил. На ученици. Макар да избягвам и търся поводи да се срещна с тях отделно. Така — ние да си се видим и отпразнуваме, не в тарапаната...

Обаче имаше и други ситуации. От 69 набор имаше едно момче — Светослав, с нелегално име Брадата. При по-малките един ден се появи нова. Сестра на Валя от 66 набор. Защо ми хрумна — не знам. Но пратих да извикат Брадата. И му казвам: „Запознай се с това момиче, подхождате си“. Подскочи, направи „кръгом“ във въздуха и изчезна... Синът им се казва Георги — мойто име, но и името на

бащите им. Така се случи. А е кеф да мисля, че е на мен кръстен, задето ги събрах...

Какви ли не истории са се случвали... Просто не е възможно да се разкаже всичко. Ще се опитам, все пак.

14.

1969 набор беше страхотен. Когато завършиха и бяха студенти, събирахме се на един таван. Канеха ме, сядахме, обсъждахме текущите събития. Тъкмо след 1989 година беше.

До 2–3 часа след полунощ, после се прибирах. Те оставаха. Ергенчета, какво ги спира...

Тошо, Мариан, Милен — Мечо, Диан, Пламен, Калин...

Пръснахме се после, но все се срещаме. Когато почина внезапно братът на Мечо, всички отидохме да го подкрепим. И момичетата дойдоха — Албена, Данчето, Стоянка, Милка, Веса...

По забавленията ги биваше. Те измислиха туристическите излети до гара Ботево. В местността Ефеклията има чешма. Опъвахме палатки и на поляната играехме футбол. А поляната наклонена, та едното крило бяга по високото, другото чака отдолу.

Правихме рождени дни там. На единия народът изпозаспал и оставил тортата за закуска. То закуската се проведе — при това масово. Колони мравки отнасяха на заранта тортата...

На две зимувания бях с тях. И след това се отказах. Който си мисли, че за ръководителя зимуването е почивка — много се лъже. Отговарящ за хората. А те — смятат, че са волни мустанги из прерията...

В Пещера стана произшествие. През деня някакъв ученик от ТМСС-а изпил на бас бутилка коняк и заспал на пързалката. Завили го с яке, наспал се, станал и се прибрал. Опит!

Обаче, Албена — секретар на учкома! — заспорила с момчетата, изпила глътка водка. За да им покаже, че не се цепи от колектива. А после глътнала бира...

Беше ужасна нощ. Момичето припадна, намерих управителя на хотела, викнах „Бърза помощ“ от Пещера. Таман обикалям и се чудя защо се бавят, чувам гласа му: „Ама не пращайте линейка...“ Блъснах вратата — убеждава ги да не идват. Изтръгнах слушалката, викнах им

да бързат, озверих му се. А той ми мънка — ама как така ще се знае за подобен случай, как ще докладва...

На сутринта Албена и учителката с нея се завърнаха. Промивка и — оправила се. До сега ѝ напомняме за оранжевия маркуч, а тя се потърсва от ужаса...

Когато се върнахме, веднага докладвах на директорката. Тя познаваше Албена и отсече: „Нещастен случай!“. С това си и остана.

В Широка лъка надзорът беше по-строг. Не ги изпусках от поглед. Настаниха ни в туристическа спалня — вдясно при влизане в селото откъм Пампорово. Бях със сина ми в малка стая — печка и две легла. Но бързо затопляща се. И другите бяха на дърва. То всяка къща беше заобиколена от втори зид — от нацепени дърва. В селото имаше един паркет — в училището. Обаче, паркетинът се харчеше много. За разпалване...

Хранехме се в стола на училището. Грамадни картофи, наденици по педя... И лелките загрижени защо момичетата не ги дояждат, да не са болни...

Катерихме върховете, безумни маршрути, които днес ми се струват много опасни. Тогава — страхотно удоволствие.

Добре отидохме до хижата при една пещера. Наши градски имаше там. Те се шашнаха — как сме минали тоя път зиме... Седяха си по стаите и блъскаха карти. А ние почти границата стигнахме, добре, че попаднахме на една къшла, та овчарят ни упъти...

Изобщо — диви и интересни времена...

15.

Както заразказвах, някой ще рече, че сме я карали само на веселба и безгрижие...

О, какви грижи само бяха...

В час — труд, труд, труд... Умствен — най-тежкия труд. Защото някой казват, че трябвало от умствен труд да се почива с физически, ама никой не е толкова идиот и предложи с умствен труд да се почива от физически. Прибира се някой шофьор или копач и за отдих решава интегралите или пише стихове...

Всяка седмица домашна работа. Най-вече разсъждения по дадена творба. Даже тема не давах. Насочва някак си. Нека прочете човекът, помисли и усети накъде го води прочетеното. Не написаното, а прочетеното, възприетото от него.

Лесно улавях тарикатите, решили от нейде да чопнат туй или онуй. Първо — не бяха чак толкова много разработките него време. Второ — нали си знам човека?

А после, с появата на компютрите, беше още по-лесно. Просто маркирам някои изречения, пускам в гуглето и ето ти го материала, отдето е преписвано.

Така, впрочем, хванах крадци на мои разработки. Имам над сто литературни — от осми до единадесети клас. И чета веднъж нещо, усещам — абе, познат стил.

После включвам — ми, то мое това... Веднага направих справка в „Гимназиста“ (моите работи съм запазил). И пратих писмо в смисъл — барем името ми сложете, не държа на хонорар. Сложиха го, но не се извиниха...

Имаше интересни случки с тия разработки. Две станаха при едно пътуване до Мездра. На Повеляново намирам купето и мястото си, седи една жена само. Тя се представя — преподавателка била в Шуменския. Аз се представям, тя подскача: „Как? Аз препоръчвам на студентите Вашите работи. Ясни, точни, без преливане от пусто в празно...“.

Е, кеф...

Слезе в Шумен, качиха се майка и дъщеря. Майката зяпа през прозореца, дъщерята чете „Гимназист“ и то баш моя разработка. Подмятам невинно: „За кандидатстудентски ли?“.

Майката ми разправя — отивали на курсове (април беше), щерката се готвела. Питам — защо точно това вестниче? Момичето обяснява — преподавателката го препоръчала, казала им да четат специално този автор, много точен и разбран бил. Пък и на нея й харесвало да е така написано — не като в учебника, дето се мъчат да покажат колко са умни, а учениците са кретени...

На гарата в Мездра слизам и казвам от вратата: „Не се представих“. И връчих визитката. Изражението на майката и дъщерята беше страхотна награда...

Та пак към моите хора.

През голямото междучасие учениците бяха длъжни да излизат, а ние дежурехме по коридорите. Аз бързо очиствах терена и сядах да чета на масата до вратата.

Един ден трима или четирима ми викат: „Не ни се излиза...“.

Казвам им: „Има правилник, трябва...“.

„А Вие какво четете?“

Показвам — беше нещо на руски. „Може ли да ни четете, ще слушаме, никъде няма да ходим...“

Почнах аз — превод в движение, мъча се да е художествен...

На другия ден дойдоха десетина. На третия вече седяха по двама на стол, подпрели глави, слушат, даже леко зяпнали...

И като почна... Всяко междучасие — аншлаг. Непревеждани у нас книги. Джером Клапка Джером, Алистър Маклейн, Лец, Саймък... Изобщо — книги за четене и отдих, не долнопробна забава, не и сложни. Просто за възприемане и трасиране на пътя към прекрасното...

Разбира се, „добри“ колеги информирали директорката. И един ден я зървам отвън, почти скрита до вратата. Продължих си, тя влезе, всички скочиха, махна им с ръка, каза само: „И да е тихо“, после излезе...

След десетина години не само четяхме, ами и филми им пусках. Но при други условия. И с други ученици...

16.

Цитат от днешни медии: „Едва 2% от българските деветокласници разбират дълги и сложни текстове“.

2% разбират дълги и сложни текстове???

Ами така е — клипово мислене. Вече не се набляга на възприемане, анализ, синтез и създаване на собствено мнение. Наизустяване и бързо забравяне.

Клипче — не могат да издържат цял смислен филм, радват се на минутни клипчета. Кратко, елементарно и ясно...

Което е много, много далеч от лично моите разбирания.

Първо — какво „четене“? То се учи в първи клас, във втори децата вече четат свързано. С това едновременно се работи върху разбирането. Както казах — класическото: възприемане, анализ, синтез, собствено мнение...

Затова държах на две неща — четенето и мисленето.

А четяха, ох как четяха...

Една от стимулиращите ми акции започна случайно. Имах свободен час в сряда, после последен при моите хора. Не стоях с цигара, не дремех, а отивах до една книжарница — на някакви си 500 — 600 метра. Точно тогава моята позната там получаваше новите книги. И, както си беше обичай с дефицита, ги разделяше: за тоя, за оня...

Отваряше ми, показваше откъде мога да си избира. И избирах. Само дето него ден видях много интересна книга с по-голям тираж. „Крайцерът «Юлисис»“ на Маклейн. Не е криминална, за войната, трагедията на английски моряци в Северно море. Нямах понятие каква е, видях само анонса. И си я взех.

После ми щукна нещо, попитах, каза ми, че имало доста, платих още две книги.

И отидох в час. Книгите бяха на бюрото, учениците взеха да ги разглеждат, попитаха защо са три, казах, че двете ще бъдат за някой

приятел. Те зачетоха анонсите. И неколцина веднага предложиха да платят двете книги. Съгласих се...

На другия ден споделиха възхищението си — чели цяла нощ. То книгата е такава — завладяваща. Почнеш и не знаеш как да спреш.

Един колега — физик, Христо Петров, беше в командировка до столицата веднъж. Връща се и ме пита — чел ли съм „Четвъртият протокол“ на Форсайт. Харесвам автора — западняк, но с великолепен стил и последователно мислене. А тази книга е много интересна. Казах му. Сподели, че си взел спално място насам, обаче отворил книгата за приспиване... И не мигнал до сутринта. Докато не я погълнал...

Та така с някои книги...

От следващата сряда — след като обясних на книжарката ситуацията, вземах по две, че и по три книги от някои. Плащах ги, занасях ги в училище, момчетата и момичетата се юрваха към бюрото ми, грабежа, плащаха... Кога веднага, кога на другия ден.

Та станах — освен читалищен деец, и книгоразпространител. Четяха, четяха, четяха...

Точно тогава старият телевизор „Темп-6“ се скапа. Сложихме нов, а него префасонирах. Извадих чарковете, кутията огладих хубаво и занесох в кабинета. Сложих я до прозореца и напълних с книги. Втори екземпляри от хубави книги, дарения от завършили ученици и други придобивки. Започнах с малки сборници с афоризми и мъдри мисли, после разширих диапазона. Често за моя сметка. Нарекох артинсталацията „Книгата побеждава телевизията“.

Вземаха си книги, четяха... Една не се изгуби!

А с четящ човек по-лесно се работи върху мисленето... Много по-леко...

И много по-трудно. Защото вече е срещнал талантиливи, често и гениални мислители — писателите. Така че от мен се иска поне нивото да поддържам, ако не и да съм по-оригинален. Ха състезавай се с класиците...

Но пробвах. Е, невинаги, обаче успях да привлека вниманието...

Тогава ремонтирах кабинета отново.

Задната стена беше заета от грамаден черен шкаф — от пода до тавана, дълбочина около 80 сантиметра. Барем пет квадрата заемаше...

Дойде бивш ученик, разглоби шкафа, прибра домакинката дъските. Дойде друг — шпаклова стената, боядиса я. Дойде трети — оформи шкафове. Леки, почти въздушни. Използва горните малки шкафове, пребоядиса ги, сложи върху тях леки рафтове. Два шкафа — за ученически вещи и чанти, както и за книги.

На стената монтирахме табла — използвах пак стария шкаф, плотове боядисани. Боядисаха учениците. След училище, само по желание.

И накрая Илиян и Тошко докараха нови маси. За четири човека, не квадратни, а с овали, оформени хем да са удобни за писане — овалът се издаваше откъм дясната ръка, за подпиране, хем за разполагане на столовете. А друго момче дари столове. По мое желание — леки, бели, летни. Както обяснявах — да се чувстват учениците като в кафене, да не се депресират.

Директорът мърмореше, че не му харесвало, ама от математик какво да искаш? Той си знае само $2 \times 2 = 4$. Пък в живота то е и 3, и 5, понякога даже е 4...

Но това ремонтиране стана по-късно, при журналистическите паралелки...

17.

Всяка година имах нови ученици — в замяна на завършилите. И нови удоволствия в работата, нови проблеми — все старите, но с нови представители, нови истории...

Основата в психиатрията на пуберите е самочувствието им на страхотни тарикати и неверието в собствените си сили. Неверие във възможността да преборят себе си. Която е винаги победна битка — сражаваш се срещу себе си, винаги побеждаваш. Единият път с поглед напред и нагоре, другия в угода на комплексарщината си...

А тарикатеенето...

Винаги съм се чудел — нима не се сецат пуберите, че учителите им имат повече години от тях в училище? И като ученици, и зад катедрата. Тоест — повече опит именно в тая среда, в тая дейност.

Зная всички възможни номера, измислял съм много по-хитри, още в началото на разговора усещам накъде отиваме. Понякога ми е било скучно даже...

Дойде в класа ново момиче. Антония. Пристигна един ден накъдрена. Не се сдържах: „Леле, че мериносче!“ — рекох.

Това — първи час сутрин.

Нормален ден, без проблеми.

Вечерта към 22 часа звъни телефонът. Представя се. Бащата на Антония. Имало проблем, била много разстроена, обидил съм я... Излетях. Живееха на стотина метра от нас. Отивам. Тя полулегнала във фотьойл, закрила лице с ръце. Бащата разказва. Свикнала била на режим (той офицер). В 20 часа — у дома. Обаче, в уречения час я няма. Няма я в 21 часа, към 22 часа пристига. Ревала. Била много обидена, че съм я нарекъл „меринос“ и не знаела как да се прибере...

„Аз подметнах това преди първия час сутринта — казвам. — После имахме два слети часа, ти нищо не каза...“ Извиних се, но продължих. „И досега плака?“ Кима, дума не казва. „А на рождения ден на Даниела плака ли?“. Свали смаяна ръце, бащата се втренчи в

мен. Усети се. „Ама Вие откъде знаете?“ — тарикатчето си е хлапе, не усеща как се дъни.

„Та, значи, изкара рождения ден — разплакана, разстроена...“ — бия аз наковалнята...

Всичко стана ясно. Харесало ѝ, забравила, че има вечерен час, после хукнала и първото, дете ѝ хрумнало — я да изкара мен виновен...

Таман беше се преместила — отде да знае, че магарето в калта не оставям, дълбая, докато стигна дъното...

Баща ѝ искаше да я шамари, майката се извинява, че ме притеснили... Поукротих го, сбогувахме се...

Проблеми натам с нея нямах, но си остана горчилката от тарикатеенето, за което даже не беше помислила, че може да ми навреди...

Пробва и един... Абе, малко не наред беше. Поклонник на Хитлер и всички се правеха, че не знаят, защото просто няма средства срещу млади идиоти. Замествах веднъж по история в класа му. И, както ми върви — точно за Втората световна имаха. Доста работи им разказах и обясних, сринах кумира му в пепелта. Само с факти — без коментари...

Седмица след това се качвам по стълбите внимателно. Тъкмо е бил звънецът от последния час. Сутрешната смяна излиза, следобедните се качват... Наистина — хаос. Та се опитвах да регулирам движението някак си. Гледам — оня блъска едни хлапета. „Я ги остави!“ — викам му. Аз — на последното стъпало той в ъгъла на площадката, на осем-десет метра от мен. Помежду ни — поне петдесет човека. И като се сви, ревна, закрещя, замята се...

После майката — учителка била! — писала изложение, според нея съм го набил (?), та идва комисия от инспектората. Отказах да пиша обяснения, казах им да разпитат свидетелите. А те — много...

Само ме попитаха — да съм имал някакви отношения с майката? После ми обясниха — шавърклива била, като я напусне някой любовник, почвала да пише доноси срещу него.

Но това бързо мина и замина...

Още по-лесно беше с една сектантка. На втория ден дойдоха майката и бащата — да поговорим. Взеха да ми разтягат локуми за единствено правилната им секта, да ме канят там...

Прекъснах ги. В училище религията не присъства! И за религия не говорим. Така че — предупредих ги, дъщерята да не прави опити да вербува съученици тук...

Усетих, че ще има проблеми. И се подготвих. Така и стана. На края на срока писах тройка с клизма на момичето. Дойде майката. Искала най-малко петица?!

Чудех ѝ се на акъла. Но ѝ обяснявах бавно — аз съм специалистът (тя някаква лелка в детска градина беше), аз оценявам.

Не! Тя си познавала дъщерята — най-малко пет! Иначе ще се оплачат...

И тръгнаха...

Няма да казвам по какви служби, но навсякъде им се изсмели. Просто се оказа, че мои ученици има навред, познаваха ме, изобщо не повярвали на приказките за невежеството и злобата ми, отпратили я.

Накрая се появиха от инспектората. И те бяха добили представа какво става, но... Има жалба, трябва да отговорят...

Казах им — да направят комисия и изпитат момичето. Пък ако искат да си спестят излишния труд... И им дадох писмените ѝ работи, които предвидливо събирах. С дати, почерка, оценките.

По три до четири изречения най-много при разсъжденията.

И върху една „работа“ с червен химикал грамадно 2...

Защото още в темата написала — извинете! — „балгариъ“...

С малка буква, подчертавам! За което директно винаги съм писал двойка! Комуто и да е...

Преместиха я в друго училище. Обаче, две момичета от класа я набили преди това. Скарах им се, ама нали в моя защита...

Та — те така те...

18.

Иначе хубавите моменти са много, много повече. Олимпиади, състезания, срещи след завършването...

Колко пъти се е случвало да идват бивши ученици и често ме намираха в час. Канех ги, сядаха, слушаха, накрая им давах думата. Да разкажат какво учат или работят, да им препоръчат нещо на учениците...

Като един — ей, да слушате какво ви казва! Ние не вярвахме, но се оказа, че е точно така! Не литература учим — за живота...

И го казваха хора, следващи математика, икономика, агрономство, какво ли не. Несвързано с предмета. Но ценността на литературата е, че отразява живота и показва бъдещето. Не е наука — изкуство на мисленето е...

Така смятах като ученик, така смятах като учител, така смятам и сега. И все повече се убеждавам колко съм прав.

Поради което предпочитях работата с ума и езика, отколкото фалшивите театри на „откритите уроци“. Имах познати — сред тях и една почти роднина, които се подготвяха за подобно мероприятие отдалеч. Много отдалеч! Поне месец. Сценарий, разпределяне на ролите, тренировки и репетиции... Докато се стигне до автоматизъм. И се изгуби всякаква естественост и нормалност.

Отначало зяха с очакване да се случи нещо човешко, после дремех, накрая изобщо не ходех при подобни покани.

Идвали са при мен, вярно. Имало е случай да се провежда „урок“ в салона — над 50 посетители. Обаче... Обаче — никога по сценарий.

Е, предупреждавах каква е темата, насочвах вниманието, настоявах за сериозно отношение.

И после — като в час. С всичките му плюсове и минуси, изригвания, издънки, дискусии, отклонения, търсения, открития...

Веднъж трябваше да обсъждаме „Железният светилник“. И тогава направих едно от малкото си открития в литературната теория, да речем. Имената на героите! Внезапно осъзнах, че те са съзнателно

кодирани. Стоян — стои, стожер. Султана — господарката. Лазар — възкръсналия. Климент — Климент Охридски — просветителят. Ния — Евгения — благородна. Аврам Немтур — на еврейски баща на народа, а той с едно дете, подигравателно звучи. Катерина — катеричка, игрива и чиста, непорочна. Рафе — Рафаело? Или архангел Рафаил, отнесъл душата на Катерина?

В този момент ги поведох по темата, разсъждавахме, развивахме теории и тези, обсъждахме образите... И то звънецът взе, че би...

Какъв сценарий? Какво театро?

Между другото, гостите ръкопляскаха...

Друг път леко открявахме вратата към нашия си свят — в часа. Дойдоха едно поне 30 — 40 души, нагъчкаха се отзад, учениците предупредени и не закъсняват, бие звънецът... И влиза една госпожица. Умна, амбициозна, много разтропана. Викам:

— Хайде, бе Докторе!

Извини се и седна. Часът мина като бомба с механизъм — тиктака, от време на време бумва, после пак...

Накрая заминаха учениците, водещата инспектриса даде думата за въпроси. И първият:

— Защо я нарекохте „докторе“?

Абе, то си наша работа, ама... И обясних. Партизанското ѝ име е доктор Злобюл. Не помня кой я кръсти, но така си остана. И сега така я знаем — когато си дойде, защото се омъжи в Германия, има две деца и понякога ги води да видят отде се е пръкнала майка им...

Така че тия „уроци“ са нещо интересно, но... Но рядко. Показва някой някакви системи. Обаче — тия системи са си негови, действат при него, при учениците му.

Аз не помня клас с клас да си приличат. Камо ли да съм прилагал еднакви подходи. Не говоря, че дори разположението в клас променях често — според хората.

А за техники и технологии...

Директорът получил някакви компютри. От старите, с тумбестите екрани. И предлага да монтират по стаите. Гръмко мълчание.

Аз поисках четири. Един при мен и три отделно. На специални маси, в специален ъгъл. Свързах ги с интернета — имам доста знаещи и можещи момчета. Едно, че могат да тренират създаване на текст по

модерен начин — компютър (напомням, в началото на века беше), второ — аз ги контролирам и регулирам, трето — на екрана до дъската всичко се вижда. И останалите се учат от видяното.

А междучасията къде ровеха — не знам. Само мятах по някой поглед за съдържанието. Обаче, не посмя никой да се пише тарикат и да ходи по... Абе, всякакви сайтове.

Щото при мен има последователност: Макаренко, Шамаренко, Дървоненко...

Първото предупреждение е, когато мина от „Иване“ на „Иванов“. Второто е щом сме на номер: „Номер 15 да каже...“.

Заговоря ли някому „Иванов, кажи...“ — следва въпрос: „Извинете, ако нещо... Ама защо на фамилия?“...

И се връща към правилата.

Просто знаеха — Бог прощава, аз не. Тъй като Бог има цяла вечност напреде си, аз време нямам. Затуй — спазваме правилата и работата върви...

Взаимоотношенията с учениците са основата на работата.

В последните години имах правило — влизат, телефоните на масата до вратата и толкова! После разреших да се ползват — с текстовете, върху които работим, на екрана. Някои пробваха да сърфират, но...

Убедително ги убедих да са убедени в спазването на правилата.

И проблеми натам нямаше.

Сега... Да кажа ли?

Имало е разни истории. Пердашил съм единадесетокласник, два метра висок, сто кила. И — кротува. Защото беше направил страхотна бея. Разбираше го, отнесе си наказанието, размина му се.

Веднъж — на 15 септември, отивам към училището. И гледам — непознат младеж седнал на бордюра, надига бира. „Леле, викам си, тоя откога я почнал“. Не беше наш — познавах ги всички.

В училището идва един колега и казва: „Имаме нов ученик“ — и ми го представя. Същият.

Изключен, със самочувствие, че и тук ще кара влака. Намери си дружка — пак Валентин.

Е, не беше за дълго. Веднъж така ме ядосаха — не само не работеха, ами и пречеха, че отворих вратата с двамата наедно. Излетяха в коридора и...

Просто разбраха, че силата винаги може да бъде сломена от друга сила. И че правилата са по-въздействащи, когато зад тях стои неотвратимостта от наказанието при нарушение.

Напуснаха училище, после записаха вечерно. Пак при мен. Завършиха, дипломираха се. Срещаме се, поздравяваме се, разменяме някоя дума.

И не се сещаме за миналото...

19.

Любовните истории бяха като в латиноамерикански сериал. Все пак — пубери, напъпили и търсеци време и начин да изригнат.

О, какви ли не съм видял...

Някои — като при Светльо и Ивелина, завършиха с брак. Други...

Когато поех девети клас с 66 набор, поиска да се премести при нас едно момиче. Мариана изглеждаше добре — наскоро я видях, същата кльоца си е, бързорека, отракана. Както викахме като млади в първи клас — като резервното колело на джипа. Нали знаете — четирите гуми с грайфери са на колелата, петата е най-изтърканата, виси отзад. За зор заман.

Мариана си беше и е пъргава, бързодействаща, откровена до немай-къде. И си харесала Живко. Той — хубав, строен, но бавен, мудар, мързеливичък...

Обаче, любов...

И поиска да се премести. Да смени езика — в нейния клас учеха английски, с немски. Частни уроци, скандали с класната, ходене при директорката, докара родителите си...

И нейната стана...

Не беше голяма промяната — едни учители им преподаваха, в едно училище. Но — тя е до Живко...

Освен в моя час. Веднага ги разделих. Зор — две седмици. После подписахме споразумение — тя го подготвя и контролира в час, аз им разрешавам да са на един чин.

Имаше полза...

После се разделиха. Живко почина. Млад още. Мариана си цъфти...

При 69 набор имаше даже битки за момчета. Биха се Мирослава и Донка. За Станислав. Биха се в междучасието, яростно — по женски. Скубане, писъци, размахване на ръце... Не могат толкова шоО да ти изкелеферчат професионални артистки...

Те се биха, а отстрани ги гледаше Катя. И, когато завършиха, се омъжи за Станислав.

Истории много, много...

Помня Димо и Мариана. Живи и здрави са си, имат двама сина. Само дето единият беше в единадесети клас, когато се роди другият. И Мариана ми се вайка: „Ама, господине, какво ще кажат хората? На 38 години съм вече...“ Пък аз ѝ внушавам — не ти пука! Дете иде! Радост! На колкото ще да си — ликувай и се готви. Ще го отгледате и него...

С Димо е свързана друга история. Не любовна, макар така да звучи. Час. Последен. Навън е тъмно. И изведнъж в стаята също става тъмно. Токът. Викове. И един момичешки: „Их, че кееееф!“. Обажда се едно момче: „Димо, какво ѝ правиш, бе...“.

То беше режимът на тока. Ние навремето правехме разни шашкънии, ама сегашните не се сецат. Например, отвиваме крушката, слагаме мокра попивателна и завиваме обратно. Светва лампата, гори и... По едно време попивателната изсъхва, става изолатор. Лампата угасва...

Сега не се сецат за подобни работи. За които трябват и знания, и умения, и шантав акъл...

Много любовни истории имаше. И немалко завършиха с брак. Кой да ти мисли, че хубавият и умен Живко ще бъде бързо уловен от Ваня? Три години разлика, а в характерите разминаванията — такива, че явно са паснали идеално. Тя — бърза, действена, активна, понякога дори агресивна... Гледат си дъщерите, Живко е главата на семейството, Ваня е шията, която върти главата...

Неочаквано се взеха Албена и Мариан. За нея разказах — оранжевото маркуче. Комсомолски секретар, примерна, ученолюбива. Сега е учителка по литература. Мариан въртеше бизнес с баща си. Показвал ми е официални рецепти за кренвирши и салами. Само от четенето ставаш вегетарианец.

Живеят си, разбират се, всички грижи им отиват за сина. Да е жив и здрав...

До тях живее Мечо. Милен. Много трудолюбив. И обичан от класа си. Когато внезапно брат му — двайсетинагодишен, почина — на погребението бяхме много хора от випуска. Да го уважим, да го подкрепим в мъката...

Мечо е кръстник на Иван — сина на Албена и Мариан. И помага в грижите за него.

Учител стана и Диан. Тих, скромен, с изграждано постеренно и здраво мнение. Завърши история, беше в разни учреждения за закрила на детето. Нямам понятие какво точно е правил, но няколко пъти непознати го поздравяват, когато си пием кафето. И само споменава — на тия помогнал да осиновят дете, ония подкрепил при някакви проблеми с поколението. Сега преподава и при всяка среща основен въпрос е — какво още да измисли, за да привлече вниманието на учениците...

Да се върна на любовните истории. Които бяха много, много.

И да призная — доста от тях премълчах. Защото немалоко завършиха с абитуриентския бал. Или малко по-късно.

Веско, например, си беше любовчия. Всеки срок — ново гадже. И по-малки, че и таки. Харесвах си го. А на бала се закачил яката за Станка, както виках на Станислава. Другото ѝ име беше Кобрата. По характера. Звънкам ѝ веднъж на стационарния, чувам глас и почвам: „Кобре...“. Отсреща: „Не е тя, баба ѝ е“. Смутих се: „Извинявайте...“... „Ама нищо, нищо — тя си е такава...“.

Та тръгнаха на екскурзия след бала. В Одрин и Истанбул. Три дни и нощи. И, както разказва легендата — тия двамата три дни и нощи не излезли от стаята...

После тя замина да учи в Търново. Веско беше изгърмял на матурата — въпреки съветите ни (на родителите, на кака му, мои, на математика) беше избрал математика за втора матура.

Но и той замина за Търново. Заживели в една квартира. Обаче... Правилно, знаете го... Тя — цял ден на лекции, нови приятели... И не само... Той скучал, скучал...

И се разделиха...

По-късно идва на гости в училище. Предупредих учениците, че ще дойде един батко, разказах им тая история. Появи се той в средата на голямото междучасие и поздравява едно момче. Питам го после — комшии ли са? Не. Момчето било брат на Станислава?! А аз им разправам за „подвизите“...

Но и Димитър — братът, си беше любовчия.

Имам едно свойство — особено. Попадам все където не трябва. И когато не трябва.

Та си пия кафето и гледам през витрината — спира такси, наш Митьо отваря галантно вратата и... В таксито влиза Данчето от горния клас??? Качва се и той, прегръща я и потеглят...

Дето викаха едно време: хвани си така — да те отрака...

После заминаха за Варна да учат. И се оказа, че Данчето била — чрез баща си — собственичка на апартаменти. А бащата морски капитан, все на път...

Викам му: „Мите, те това се вика прицелна любов!“

Но — това в рамките на шегата, де...

Като те удари хормонът...

Пак ще цитирам — тук червена точка, моля — едновременна мъдрост: когато работи едната глава, другата спи...

20.

Увлякох се по тия любовни истории...

При това не съм споменал даже процент от тях...

А имаше и други — все с училището, групата, колектива, ученето и мързела, истории...

Да речем — взаимоотношенията между ученици и учители.

Сложни. Меко казано...

Моята винаги е била лесна. Имах няколко правила. Първо и основно — директна откровеност! Никакви лъжи и заблуди, никакви измами. Каквото и да ми струва — директно!

Което изяснява нещата. И позволява открито да се видят проблемите и решат.

Второто — имал съм работа с деца. На вид големи, понякога демонстриращи знания и мислене на възрастни, но винаги — ама винаги! — с преобладаващото детско.

Не е обидно, просто е реалистично.

Третото — поето задължение трябва да се изпълнява. С всякакъв риск. И на всяка цена.

По едно време бяха измислили учениците да ходят на трудово обучение в база някаква. На десетина минути път. По улиците, но...

И една вечер пристигат за последен час — програмите винаги са били каша. Един го няма. Пиша отсъствие, започваме...

И пристига директорката, с нея някакви. Вземат дневника за проверка...

Оказа се, че пуснали учениците да идват за час, но един решил да види какво има в новострояща се сграда. Където паднал в някаква шахта. И си счупил крака.

Проверката показва, че вината е в освободилите ги — трябвало да ги заведат до училището ни. А кой през това време ще посреща другите им ученици — ни дума.

Аз, написвайки отсъствието, съм си осигурил абсолютна невинност. Не е дошъл, официално е отбелязано, не нося

отговорност...

Поради което натам ми беше лесно. Моли някой да го освободя. „Защо?“. И — „А нима това е толкова важно, та трябва да изпуснеш част от часа?“.

Ако не го пусна и изчезне — отсъствие. Да се оправя, аз съм предупредил...

Ако е важно — а преценявам аз — поемам отговорността...

Колко нерви съм опънал, колко съм изпокъсал за това...

Поета отговорност... За пубер, дете е неуправляем и сам не знае какво ще направи след малко. Нито пък защо...

Слава Богу, не са ставали произшествия...

Обаче, принципът се знаеше и караше учениците да се замислят — а има ли смисъл?

Междучасията уж 10 минути, но... Докато пусне една вода, пийне една такава, докато чуе какво станало, кого и за какво изпитвали в другия клас...

И се е случвало да пристигат със закъснение. Малко — две, три минути. След това слагах отсъствията...

Пристигат — цяла тълпа — пет, шест, че и десет човека.

Натам — съвсем не по законите, но по моите правила.

Всяко удоволствие се заплаща (както казал оня, дете му умряла тъщата и му поискали пари за погребението, както гласи старият виц).

Събират стотинки и едно момиче — обикновено — отива, купува кутия с бонбони и ги носи в първи клас. Карахме по азбучен ред.

Малките знаеха и се радваха. Между другото — и мен ме познаваха. „Чичкото, дете праща бонбоните“. А големите си спазваха правилото — всяко удоволствие...

Ще речете — незаконно?

Разбира се!

Но — малките доволни, големите и те. Виновни, платили си. И аз — внушавах им определени правила. Индиректно...

Кое не мога да кажа за куп колеги...

До кабинета ми на последния етаж беше кабинетът на една историчка. Интересна жена — уж специалистка... Веднъж водих екскурзия и бяхме в София. Разведох ги къде ли не, пътем им показах мавзолея на Батенберг. Тогава заключен, че и с бодлива тел по

оградата. Но отвън го видяха, разказах им за княза, добиха някаква представа.

Когато се върнахме, колежката ги разпитвала и дойде възмутена в учителската стая. Какво съм ги лъгал? Няма такъв мавзолей!!! Няма, бе! Има само един — на Георги Димитров...

Бавно, като на хлапе аутистче ѝ заобяснявах — има мавзолеи немалко у нас. Например, до Ново село, на отец Матей Преображенски — Миткалото. Или Пантеонът в Русе — също може да се определи като мавзолей. Или в Котел...

Женичката беше смаяна. В учебниците подобни неща нямаше...

Но иначе добре работеше. Цял час от кабинета ѝ се носеха крясъци. Крещеше им — Стимфалските птици биха замълчали засрамено. А сирените биха се скрили под вълните от ужас...

След часа излизаме в коридора. Повечето учители — уморени, повехнали, вкиснати. Тя — свежа като кисела краставичка. Разтоварила се, натоварила ония нещастници учениците, доволна от себе си...

21.

Тук малко отклонение.

Споменах за отишлите си ученици. А онзи ден научих още лоши новини.

Срещнах Силвана. Пенсионерка, макар да е около 40-те. Подпираща се на патерица, трудно подвижен крак, паднали предни зъби... Получила удар преди години и... 86% инвалидност. Без семейство...

Та тя ми каза — Цецко от класа ни е починал. И оставил дъщеричка...

А после видях Красето. От малко по-големите. И Стамен починал.

Беше влюбен в дъщерята на една колежка. Пухкава, жива, дива ученичка. Не зная натам как е било. Не се ожениха. Но — починал. Млад, силен, здрав, симпатичен, умен...

Отиват си момчетата и момичетата.

За съжаление — млади...

22.

Да се върна към училището.

Бях единствен българик. И — като кавалер, върху мен всички тежести. Обединението, профпредседател, после водещ партийната учебна година. За което съм разказвал. Но ще напомня. На който не е чел.

Сложиха ме да чета лекциите на другаря бай Тошо пред началния курс. Не беше трудно — имаше всичко печатано, не бива да се отклоняваш, затова вървеше кратко и бързо.

Пък и учителките бетер зубрачки. Начални учителки, нали ви казах. Зазубрят, подготвят записки, питам — и веднага няколко ръце. Говорят/четат и... Свършвахме всяка сряда за 45 минути.

Присъстваше — като наблюдател контрольор — и партийната секретарка. Която си имаше също домашна работа, та не претендираше да удължаваме времето.

Което не мога да кажа за директорката. Тя водеше при горния курс. Ние си тръгваме към 8 маса, те ни изпращат с жалостив поглед. И продължават да се развиват политически и интелектуално — понякога до 11 вечерта...

Директорката разпитваше партийната, но жената беше твърда — всичко е по план, обсъдено има протоколи. И самите учителки бяха стоманени — караме както трябва, много знаят хората, та затова не се бавим...

Впрочем, легенда е, че не можеше да се отсъства. Имаше една Александрина Стоянова. Тя отказа и упорито нито веднъж не стъпи на обучение. И — нищо! Никой не я натопи...

Та нейде през 1990 година, при големите политически спорове и кавга — направо казано, се случих в учителската стая. Две — вече госпожи! — учителки бяха много агресивни. И двете партийни членки, едната дори в бюрото. Но сега — първи седесарки.

Викаха, крякаха... Не издържах. Извадих от шкафа все още пазещия се дневник на политпросветата и зачетох. Откъси от

протоколите. Където се цитираха постоянно двете бивши партийки, сега яростни седесарки — с все възпяванията им за Партията и другаря бай Тошо...

Млъкнаха.

И после, при всяка моя поява в учителската, се изнизваха, както викат в наше село (извинете, няма да се цензурирам!) като пръдня из гащи...

А дневника прибрах. Интересно четиво е...

Впрочем, винаги съм питал — защо вадят архиви от МВР, а не тия от партийните комитети? Да видите що днешни другари са клепали колегите си по партийна линия. Най-най-активно.

Имаше един — аз му викам Духов (разбираемо защо). Беше важна журналистическа клечка, после седесар, в момента гейбераст. Чел съм негови отчети и докладни до ОК на БКП (не питайте как попаднах на тях). Гадно!

23.

Българичките ме товареха безмилостно. Ама и аз съм си тарикат. Преписвах стари отчети — най-много с леки редакции. Знаех, че никой няма да чете, отбелязва се само наличието и външния вид.

Виж, мразех ходенето на открити уроци. И клинчех, и си четях там, и дори дремех.

А какви колежки имаше...

Месец преди такъв урок почваха режисьорската работа. Сценарий, разпределението на ролите, издялване на всеки щрих...

И репетиции, репетиции...

Обиждаха ми се, когато казвах, че така хем бих си губил времето, хем и на мен ще ми е скучно. Че къде е интригата, ако всичко е оглаждано до степен колосване...

Но — репетираха, за да се представят добре. Обаче, кой знае защо родителите търсеха други учители...

Имах една колежка — Владка. Наперена, била нещо в партийните структури и напуснала ги, защото искала да работи, а не да представлява.

Тя живееше на квартира, половината ѝ стая беше в книги. Купуваше, четеше... И не даваше почти никому.

„Аз си купувам книга, той луканка — казваше тя. — После я изяжда и иска книгата. Не е честно!“.

Беше справедлива — доколкото една жена може да е. Уважаваха я, умееше да обяснява и привличаше с това.

А имаше и колежки, които отбиваха часа. Всичко им е в ред — по минути, свършено по план, обаче... Скучаещи деца...

Имах колега по физика. Оригинал. Правехме си номера. Срещнал едни момчета, връщат се от закуска и носят минерална газирана вода. Разбрал, че е за мен, изпил я, напълнил шишето с обикновена вода.

Усетих аз, разбира се, веднага. Момчетата си признаха.

Замълчах. На другия ден му викам: „Гошо, дай ми 20 лева, че забравих парите...“. А на следващия ги върнах. Изпратих му ги — на банкноти по 1 лев, по двадесет момчета. Едно след друго...

Отивам веднъж при класа ми. Имаха физика. Спешно беше, трябваше. Чукам учтиво, изчаквам покана, влизам и...

До прозореца стойка за уреди. Като масичка. Отдолу напъхани трима — като в консерва. Над тях двама едва се побрали в другото отделение. А отгоре четирима почти висят, хванати за ръце в невъобразима акробатична стойка върху плота...

Оказа се, че били все закъсали. И той им предложил — колкото успеят да се хванат на стойката, толкова ще имат тройки...

Можеше и още двама да се хванат — нали не става дума за позата...

Имаше страхотно чувство за хумор. Харесвах го, учеха я пустата физика — в рамките на възможното, разбира се. Защото любовта към физиката не е естествено чувство в човека...

24.

Колеги по работа — бол. Колеги по мислене и разбиране — малко.

Не твърдя, че мисленето ми е правилно и разбиранията ми единствено верни. Обаче — имам аргументи защо мисля по този начин и какво смятам за логично и хубаво.

Насреща ми обикновено са излизали все с един аргумент: така пише в... И изброяват — правилата, закона, дебелите книги...

Само дете и правилата, и законът, и дебелите книги обикновено ги създават хора, никога не занимавали се с учителството. Не преподаване, а учителство.

Тъй като едно е да четеш лекции пред студенти — понякога една лекция години наред, друго е да си учител. Кое то обхваща наедно куп дейности. И преподаването обикновено е основата. В най-добрия случай.

Смешно ми е, когато по разпределенията са слагали печат: „Одобрил. Специалист...“.

Специалист...

Специалист, защото са сложили на вратата му табелка с тоя надпис. Обикновено е човек, уреден на длъжността — или като „наш човек“, или...

Как да ви кажа... Директор никога няма да назначи за свой помощник по-умен. Тъй като усеща — оня ще го измести. Или поне ще трябва да се пази от този риск.

Затова назначава по-глупав и некадърен. А после, когато директорът си замине, заменилият го некадърник назначава за помощник... Правилно — по-некадърен...

И нивото логично и нормално спада ли, спада...

Учителят няма как да бъде заменен от ученика. И затова умният — повтарям: умният! — учител подпомага умния ученик. Открива го, подкрепя го, понякога дори го тласка напред. Хем няма риск да бъде

заменен — абе, кой ще се заеме с тая трудна даскалска работа... Хем се радва като градинар на създаденото.

Разбира се, ако умее да създава. Което е много, много трудно.

Най-напред трябва да го е създал в себе си. Няма как да четеш — а съм го виждал и в буквалния смисъл! — учебника на учениците и да смяташ, че те уважават знанията ти...

По този случай. Обикновено забранявах учебници в клас. „Те ви трябват у дома — казвах. — Каквото искате да видите, тогава го гледайте. Тук ви трябва книгата и акъла. Да мислите върху написаното...“

Книги исках. И често — няма какво да се лъжем — учениците ги носеха. Последните години — в телефони и таблети. Удобно...

А това дразнеше и колеги, и редките „гости“. Не можаха и не можаха да схванат, че учениците се улесняват, а учителят затруднява. Да следиш под око кой къде зяпа... Не е лесно... Но е хубаво — за да им е удобно, за да могат да работят. Твое натоварване — за тяхна полка работа...

Иначе — да изпее някой учебника... Имало е такива случай, разбира се. При което действах твърдо. Бях предупредил — без зазубряне. В такъв случай следваше наказание. Правене за смях. А един учител винаги може да направи за смях зубрача. Винаги!

Жестоко, но ефективно. Просто спираш погрешно развитие.

Което, между другото е много полезно днес. Повтарянето на чужди мисли, де... Слушаш шефа, началниците, премиера, партийния лидер... И повтаряш — понякога, за разнообразие, вариативно.

Полезно...

А при мисленето е вредно, изключително вредно.

Та затова се мъчех да развивам мисленето. Нали учим за живота, не за оценката?

Съчетание — книгата и мисленето. Авторът дава идеята и старта, ти тръгваш напред. Пък... Където стигнеш. От теб зависи...

25.

Че казах — началници. В инспекторатите има назначени служители. За контрол и методическа помощ на учителите. Тоест — трябва да са най-най-добрите в района, за да насочват и ръководят учебната дейност.

На теория...

На практика... Споменах какви са. Последен случай преди пенсионирането. „Експертка“, назначена заради мъжа си — спонсор на управляващите. Не, не е лоша жената. Комшийка да ти е — сол да помолиш, клюка да чуеш...

Но — специалистка?

Разфасоваха ме докторите преди години. И, докато ме няма, назначили я да замества в журналистическите паралелки. Уредила някаква среща с бизнесмен, учениците заснели всичко и искали да пишат текста за информацията. Тя не им дала — сама щяла да пише. И написала. Позвъниха ми, прочетоха го и питат: „С това ли да се излагаме?“...

Абсолютно некадърно, не даващо никаква представа какво е било реално. И пълно с бисери: „човек с ляво сърце и десен мозък“...

Казах на Добринка — момичето, което щеше да прави информацията — лично да я напише. И да ѝ поднесе лъжата — в телевизията сами направили текста.

Та се наложи на 40-ия ден след сърдечната операция да се върна на работа. Ми тя щеше да съсипе всичко, което съм градил...

После стана „експертка“. Чула, разбира се, за изказванията ми — а аз и не ги криех, поиска разпределенията ми. И едното не одобрила.

Лошото за нея беше, че мен просто ме мързеше да пиша тия формалности. Обадих се на един приятел в министерството, той ми лашна по електронната поща разпределение от видно училище. С одобрителния подпис на министъра.

Та избелих подписа и печата, махнах емблемата на училището, ксерокопирах и — отбих номера.

И без това разпределението за мен винаги е било нещо като указател на кръстопът. Много посоки, но аз си знам накъде ще тръгна.

Впрочем, преди години попаднах на архива на мой чичо — фактически чичо на баща ми, брат на дядо ми. Бил учител в Македония през 1942 година. И останали разпределения от него време.

Пазя ги, често ги показвах на колеги и директори. Две тънки — военно време — странички. Номер, тема... И — толкова!

Няма даже предполагаема дата.

Вижда се, че с молив е добавял или задрасквал.

Отдолу неговият подпис, отгоре печат и някакъв шеф парафирал...

Толкоз!

Насоки! Останалото е работа...

Само че чиновникът не може да види и разбере работата — нему дай графици и планове.

Та госпожата ме извикала. Отидох. Пътем срещнах началничката на инспектората, поговорихме си за наши работи. Оная надникна в коридора: „Господине, чакам Ви!“. Махнах с ръка: „Почакай, ще дойда!“. Тя на „Ви“, аз на „ти“. Познавахме се, все пак, пък и не е официално. Уж...

В кабинета беше с един приятел от инспектората. Той уж чете нещо, но внимава — познава си ме, чака шоОто.

Тя започна да обяснява колко е лошо разпределението, как трябва да се прави наново, че и зададе въпрос: „Ама отде го измислихте това...“.

Аз небрежно казвам: „А, просто не ми се пишеше, та помолих един приятел. И той ми го изпрати от министерството. Ей го оригинала“ — подадох ѝ го. И добавям: „Ще му кажа на тоя, дето го е одобрил, че е некадърен...“.

Пребледня...

Гледа — печат, подпис на министъра...

И като почна да се вайка — ама искала само да помогне, то си е хубаво разпределението, но да добавя отдолу предполагаема използвана литература...

Приятелчето зад бюрото направо се тресеше, закрил се с някакви документи...

Заминах си...

А дамата... Ами още е „експертка“. Поне в тоя момент. И правилно. Не бива да я пускат сред децата — какви поражения ще донесе...

Пък не е лош човек, казвам ви... Но — некадърна. Къде да отиде? И — в училището...

Така беше...

Много свестни учители, много некадърници. И море от сивота — толкова сива, че даже не можеха да са отличаемо некадърни.

Запомнят се свестните и лошите. Факт...

През главата ми минават моите ученически години. Помня тоя и оня. Помня и че имахме някаква по география, някакъв по рисуване, някакъв по биология... Ама как се казваха, как изглеждаха, какво съм научил от тях...

Ей Богу — как да запомниш нищото...

26.

В началото на поредната учебна година ме извикаха и ми възложиха да ръководя новия девети клас, езиково обучение. Малко странна паралелка — винаги сме имали там около 30 ученика (кандидати много!), но тая година бяха само 14 (!?) и паралелката беше специално утвърждавана чак от София.

Хубави деца бяха — спор няма. Но изкарах с тях само една година. На следващата ги предадох на друг класен.

Просто се появи страхотна възможност...

Не знам дали на директора или на заместничката (по-скоро на нея) хрумнала идея за разнообразяване на учебната програма. Да направим паралелка по ЖУРНАЛИСТИКА!

Веднага извикаха мен. Знаят кой ще свърши работата. И бяха прави — този път.

Обмислих, говорих с жена ми — завършила журналистика в СУ, обадих се тук и там, после на собствени средства заминах за София.

Където се срещнах с Веселин Димитров — декан на факултета по журналистика. Познавахме се, лека му пръст! Поговорихме, даде ми доста съвети, намери ми интересни програми, подари ми куп учебници.

И цяло лято работих върху бъдещето. Защото ми трябваше не програма за една година, а за четири. Постъпателно образование, степенувано, леко натоварващо, на нивото на възрастта...

Подготвих наведнъж всичките програми — разделих обучението по осем профила. Направих разпределенията дори.

И тогава ме вика директорът. Видиш ли, една учителка искала също да се включи. Знаех коя — негова семейна приятелка. Стандартна женичка, с манталитет на селска даскалица, а със знания на ниво полувисше образование. И никакви учения!

Да ѝ отстъпя готовото?

Ма, не — тя е дама и...

Ами да ѝ купя цветя, да я почерпя един локум и — фъс?!

Бях кратък, ясен и достатъчно груб с него. Отрязвах мераците с чужда пита помен да правят. Заявих му — добре, ще се оттегля. И да започва дамата да прави програми. Защото аз няма нищо да ѝ дам. Все пак, аз съм полагал труда, а сега да го даря на... дамата...

Отказа се той, а оная оттогава ме гледаше като... Абе, няма да ви казвам, трябва да спите спокойно, без кошмари.

Когато се пенсионирах, след мен замина още една българичка. И тогава директорът уреди приятелката си — не мислете нищо лошо, от пръв поглед се вижда, че няма как да му е любовница, той не е толкова сляп — та я уреди да получи грамота от Общинския съвет.

Разправяха ми колеги какво шоО е било...

Връчили ѝ грамотата и, като се втурнали ученици от пети клас... С цветя... С прегръдки...

Никога не е имало подобна глупост. Аз имам май девет или десет подобни грамоти, не помня никога кой да си е водил ученици за парламата... Но, пак добре, че тя купила цветята, както ми казаха. Не е натоварила децата...

Бе, да е жива и здрава, природата на подобни калинки се крепи — дейни участници в кръговрата на веществата в природата, активни междинни станции между хладилника и тоалетната...

Та есента посрещнах първия си клас. Дванадесет години съществуваха тия паралелки. Спряхме ги, когато се забеляза явния стремеж на учениците да се водят журналисти, но... ако може... така... по тъча... на баницата мекото...

Е, не става!

Освен специализираните часове — ЗИП и СИП, най-добрите изпращах в местни медии, заслужилите във варненските, а проявилите се — в централните. Имах стажанти в „24 часа“, „Сега“, „Труд“, „Нова телевизия“, БНТ...

По едно време ми се обади шефът на МСАТ (тогава). Във вестник „Черно море“ имах редовна рубрика три пъти седмично, пишех за „Сега“, „Стандарт“, „24 часа“, „Дума“, „Пардон“, „Луд труд“, „Тримата глупаци“, бях направил над сто разработки за „Гимназист“ — та ме познаваше.

Покани ме да водя предаване. После един колега го оперираха и се наложи да го замествам месец, всяка вечер. И за мен пращаха кола — 100 километра насам и натам, после още 100 да ме върнат и се

прибере колата. Бях горд — Варна пълна с журналисти, но мен предпочитаха...

Та използвах този месец и всяка вечер вземах двама или трима ученици, гледаха подготовката, предаването, после обсъждахме. С разрешение на родителите, които ги чакаха на уговореното място и прибираха.

Месец — но страхотна практика...

И в София като бяха — аз ходех с тях, отдалеч наблюдавах. Самостоятелност, под чужди грижи и под окото ми...

Така че 12 години нямах лятна почивка — постоянно зает.

Но не се оплаквам. Доволен съм. Целта беше не да ги направя журналисти — макар че доста поеха по тоя или близък път, целта беше да навлизат в живота, да видят, да избират, да се представят сами.

И май успех...

27.

Та за първата паралелка. Която се оказа последната, на която съм бил класен. Просто поех грижата за четири класа едновременно — журналистите, и нямаше как на практика да се товаря и с отделен.

А първите си бяха първи.

Както всички хлапета — оригинални, интересни, с много възможности.

Ще спомена само няколко имена, макар почти всички да заслужават. Даниела, Диан, Женья, Калоян — 2 броя, Неджо, Стоян, Михаела, Калина, Десислава — 3 броя, Илияна...

Всеки по-отделно е цял свят. Накуп... Зоопарк...

Михаела — Мишката, типична блондинка. Що вечери ми е звъняла баба й, че нещо пак изчезнала... И се е оказвала на лафче с някое момче до сами блока им, ама забравяла да се обади...

Диан — мързеше го да гледа, пък по едно време като го удари на четене и самообразование... Бях им дал тест — с въпроси за съобразителност, не за знания. Например — какъв език говорят в Латинска Америка. Сред възможните — латински. Или — какъв говорят в Бразилия: английски, бразилски, испански, португалски. Само той беше точен. Както и на друг — кой е президент на Великобритания?

Калоян... Сваляч! Най-хубавото момиче в класа свали класически. Бяхме на урок нейде из града, седнахме да се разхладим пред едно заведение. И той пристига. С грамаден букет цветя, които поднесе на момичето. Шашна и нас, и нея.

Е, после пътищата им се разминаха. Такъв е животът...

Истории много, не всички за разказване. Наши си работи, ви казвам...

Учехме, работихме, стана клас като монолит. Хем различни, хем в едно...

И, както ви казах — за всеки се намери място. Ей го Стоян... Малей, такъв мърляч... На третия месец извиках родителите му и им

предложих да го преместят. Никакъв интерес, никаква активност. Помолиха да продължи.

Започнахме стажовете. И тогава се откри този така търсен интерес.

Към техниката...

Майстор с фотоапарата, майстор с камерата. Подобен майсторлък прояви само още едно момче — Николай от по-следващия випуск. Могат да заснемат всичко — при това намирайки своя гледна точка, показателно и въздействащо.

Стоян завърши, зае се с фотография, има си студио, ожени се, дете гледа. Намери си мястото и е добре там...

Неджатин пък дойде от махалата. Не мога да кажа, че беше неграмотен, но доста неща му липсваха. Обаче се оказа трудолюбив. И се насочи към организирането на работата, може да се каже — продуцент. Сега е в бизнессредите, чак в София го изтегли фирмата, където работи — нужен кадър...

И така нататък — млади хора, достатъчно шантави според възрастта и средата, достатъчно разумни, за да се намерят в тоя свят.

Започнахме предаване в местната телевизия. 45 минути. Научиха се да си правят сценарии, да заснемат самото предаване, да са водещи в него.

Най-доволен бях, когато ме издрънча инфаркт. Бе, вървя си аз нормално и като ме хвана някой за сърдечния мускул...

Ама аз съм инат. Не спрях, отидох на работа — трябваше да заснемем предаване. Да, но...

Именно! Лежа си на дивана в учителската стая, те снимат в кабинета горе, по телефона се допитват за някои неща.

После отидох в болницата, та сетне ме и разфасоваха докторите.

Важното е друго — предаването стана добре. Не по-лошо от останалите. Обаче, направено от тях самите...

Е, заредиха се паралелките. От девети до дванадесети клас. И разбира се, сложното беше да споявам по-големите — с повече опит и знания, с по-малките — ентузиазирани, но неопитни зайчета.

Стана...

Така че още на третата година имах основен състав — от всеки клас хора, но с еднакви интереси, отговорни, разбиращи, искащи да

постигнат нещо. И голяма група резерви — за които винаги се намираще място. Само да поискат и се покажат.

Камерата, името под материала, гласът в радио записа — примамамват. И всекиму се иска близки и познати да кажат: „Ей, ама аз те видях или чух онзи ден...“.

Което може да се постигне. Но — с труд и доказване. Пред листа, камерата, микрофона.

Когато се лекувах, колегите от М сат решили да направят предаване за града. И им пратих от моите хора за водачи. Водачи — водещи... Справиха се!

Заснеха два пъти по един час предавания за нас. Защото си беше интересно — в провинцията млади хора се подготвят за журналистиката. Не само в София!

Тъй като мнозина са свикнали да мислят, че артисти, журналисти, писатели, художници и тем подобни хора на интелекта могат да се появят само в столицата.

А останалите — според района.

В Добруджа, например — има туризъм и селско стопанство. Значи децата може да бъдат само и единствено според поминъка. Демек — трактористи и комбайнери, сервитьори и проститутки...

А се оказа, че...

Е, те това смятам за най-високото си постижение...

И тук ще спомена някои имена. Не мога всички — мястото!

Милена, Димитрина, Георги, Николай, Росен, Веско, Полина, Калина...

Не, наистина — ВСИЧКИ!

28.

Какво учехме?

Много неща. Най-напред — как се чете. Как се чете вестник, как се слушат новини, как се гледа телевизионна емисия.

С търсенето на подтекста. Тъй като ВИНАГИ има текст, направен с определена цел, и подтекст, който се мъчат да скрият от потребителя — зрител, слушател, читател.

И ВИНАГИ истината или почти истината е в подтекста!

Което означава, че трябва да се гледа, слуша, чете с мисъл. Първа и основна мисъл — някой има цел: да ти внуши нещо си. Което означава, че трябва да приемаш поднесеното като материал, но да не го възприемаш като истина от последна инстанция.

И след това идва най-трудното — да мислиш върху видяното, чутото, прочетеното...

Да анализираш какво са ти поднесли и — ха сега, де! — да се върнеш назад във времето и сравниш с базата данни в главата. Тоест — нищо не възприемай еднолично, като отделен епизод. Всичко има база, всичко е свързано с околния свят и миналото.

Познанието идва от сравнението — стар, прастар познавателен принцип.

Значи, трябва знания — много знания! — трябва бърза мисъл, трябва умение да сравниш и откриеш връзките, накрая да направиш изводите. За себе си...

Което се отнася не само до възприемането на медийни материали, а и за целия живот. Включително четенето на книги и разсъжденията върху тях.

Иначе „Хамлет“ е нормално криминале. Героят има някои данни, търси доказателства за вината на убиеца. Здрави и логични доказателства.

Но това е базата. А същността е вътре — в трагедията на човека, живеещ в едно време, но развиващ мислене от друго.

Подобни уроци не се възприемат в час. Те са крайната точка от разбирането. А самото разбиране е началната точка от развитието на светоусещането и изграждането на личността.

Не твърдя изобщо, че момчетата и момичетата ставаха ангелчета, философи, създатели на модерно мислене.

Просто се запознавах с тази система на самоизграждане. И някои — а времето показва кои — творчески граяха себе си.

Най-важното — себе си!

Натам е животът им. И животът изобщо.

Всекидневният изпит.

Защото в училище те изпитват само в час. И ти пишат оценка три или четири пъти през срока. Време за повече няма.

А в живота всеки ден, всеки миг дори — ти си на изпит. Пред другите. И най-вече пред себе си.

29.

При нас беше интересно.

За което спомагаха някои методи, използвани въз основа на оригиналността на учебната ни дейност. Просто имах възможност — и си я защитавах здравата! — да се развихря, както си знам и ми харесва.

Един от методите беше среща с известна личност...

Учудвам се, че в София подобни не се използват. А е пълно с политици, писатели, артисти, режисьори, музиканти, художници...

Е, аз пък успях. Как — аз си знам. Понякога идваха мои познати и приятели, друг път намирах връзка с търсения човек, трети път се вкопчвах в мимолетната възможност.

Като булдог...

Най-интересните срещи бяха с Антон Дончев. Не казвам „академик“ — академици много, Антон Дончев е един.

Имаше някакви градски празници и той дойде. Заместник-кметицата — моя позната, търсеше къде да проведе среща на ученици с него и, разбира се, се сетила за моите хора. Та ми се обади и предупреди — срещата ще е в 16 часа, около час, после писателят отива да откъдне и в 18 часа му връчват награда от Общината, на голямо събрание.

Подготвихме се.

А тези срещи се подготвиха по план — всеки има право да зададе въпроси, предварително ги представя на посочена комисия от ученици, те редактират, подбират, контролират и... Натам думата имат водещите, които разчитат времето и насочват разговора.

Аз ли?

Че аз бях публика. Моята работа е отдавна свършена — да ги науча сами да се оправят.

Е, понякога ме питаха за туй или онуй, но то си е нормално. В процеса на работата винаги трябва да има резервни клапани...

Та дойде Антон Дончев.

Стаята — нормална, пълна с около 40 ученика от четирите класа. Тях аз одобрявах след подбора от страна на водещите. Подобни срещи бяха и награда, впрочем.

Обаче, поиска да дойде и директорът, и заместничката, и куп учители. Тях оставих до вратата. Срещата беше за учениците, не за възрастните.

Почна срещата. Питаха какво ли не. Сещам се за въпрос, свързан с описанието на природата. И той обясняваше как издирва картината — по време, по мястото, по особеностите, как трябва да се внимава (например, нелепо е кан Аспарух да хапва картофи!)....

Тръгва разговорът... И не свършва. Явно и нему беше интересно.

А заместник-кметицата ми сочи часовника. Отдавна минало пет часа. Но аз не мога да го спра — аз съм публика, той е гост, харесва му беседата, не му се прекъсва.

Шест часа...

Жената взе да подскача, отиде, каза му нещо, той кимна разбиращо и... продължи разговора...

В шест и половина тръгнаха. Почти на бегом. Добре, че бяхме наблизко до общината.

Бях и на събранието, много хора, различни. Но — липсваше атмосферата, която създадоха моите ученици...

А на другия ден бил на среща с ученици от елитно училище. Те му чели свои творби, интелигентно му развивали теории...

Жена ми се прибра захилена. Попаднала в групичка около съпругата на писателя. И тя каза (по памет): „Антон беше преди това на среща с ученици и се прибра много доволен. Изключително умни и интересувачи се деца. А днес го водили при други и си дойде уморен — слушал какво ли не...“.

Ама така си е — идва ти такъв човек, ти му демонстрираш нещо си... Вместо да го изцедиш, да предизвикаш той да ти каже нещо, за които не си се и досещал. При това е много важно как и какво ще запиташ. Защото интелектът не е само в отговорите, а и във въпросите.

Мойте се справиха...

Заради това Антон Дончев идва още веднъж — специално за среща с тях...

Идваха и други известни личности. Например, Кембъла, лека му пръст. Градски сме, но той е по-малък, та не се познавахме. Но се

свързах и той дойде.

Отбелязвам — само веднъж съм плащал разноски за подобна среща. Беше с една юристка от Страсбург, от джоба си платих пътя и хотела ѝ. Не беше удобно инак, а помощ не обичам да търся.

Всички други идваха със собствен транспорт, понякога се черпехме след мероприятиято — нали и аз искам да поприказвам с неизвестен известен...

Та с Кембъла срещата мина леко и приятно. Такъв си беше — влезе им в тона и стила, май и душевно си беше на това ниво.

После минавал пак от тук, та се отби пътем и на импровизираната среща хептен омая мойте.

Идвали са Звездев, Влади Въргала с негъра си, Веселин Маринов... Не мога да отрека — интересни хора са. Веселин Маринов беше наострен, очакваше някакви проблеми. Но се оказа, че учениците не са му почитатели, обаче го уважават като певец. Та се отпусна в разговора.

Звездев свободно разговаряше с мойте, докато му зададоха въпроса за шкембе чорбата. Вярно ли е, че най-хубава става, когато не се изпразва и мие шкембето?

Той се засмя, каза, че е чувал тая версия, попита отде знаят. Те ме посочиха.

Е, споменаваха със старата история — загубил се султанът, попаднал в една колиба, стопанинът му поднесъл единственото, което имал. Шкембе чорба. Усладило се на госта. И, като се завърнал в Истанбул, пратил главния си готвач да вземе рецептата. Оня се върнал и сготвил. Но... Няма да същия вкус. Пак отишъл в планината. Стопанинът го попитал: „Кажми как го направи?“ — „Ми, взех едно шкембе, измих го...“.

„Ха! Тука ти е грешката! Не се мие! Даже не се изчиства...“

Смяхме се заедно...

30.

Идваха депутати, министри, писатели, музиканти, журналисти...

Сещам се как една майка ни предложи среща с нейна съученичка и колежка, в него момент видна шефка в държавата. Разбира се, че приех.

Водеха две момичета — едната дъщеря й. Камелия и Марина. Първата сега е собственичка на аптека, втората е мениджър из музикалните фирми.

Дойде, значи, висшата държавничка, разговаряха. Интересно беше — то всяка среща е интересна, стига да съумееш да извлечеш полезното за себе си.

Накрая стана лек скандал. Една местна журналистка попитала момичетата, които водеха: „Класният ли ви подготви въпросите?“. Майката, която също присъстваше, избесня. После бащата ходил да вдига джабула в местното радио: „Дъщеря ми заедно с Марина цяла нощ са редактирали въпроси, децата донесоха куп листчета, а тия ги обявяват за папагали...“

Ами така си беше. Сами се справяха. Аз? Нали ви казах — отстрани, лекичко посочвах, повеждах, редактирах, подтиквах...

Смях се на една среща със столични музиканти и писатели. Мойте добре познаваха първите — сред тях Агасян, вторите се представиха, прочетоха нещо, после разговаряхме.

И една колежка — поетеса, почна да ги пита дали са идвали в града. Пък единият — заместник главен на известен вестник, взе, че рече: „За пръв път идвам, за града знаех само, че тук живее господин (моето име). Нали публикуваме негови разкази, привлякоха вниманието ми“.

Горката колежка! Смяташе, че е известна поетеса, пък то...

Запомнил съм срещите — три на брой, с Даниел Вълчев. Най-напред идва като преподавател от СУ. Разговаряха за учението, за бъдещето. Интелигентен, много умен човек. За морала му тук не коментирам.

После стана министър и, при посещение в града, сам поискал да види мойте. Срецнахме се, пак широкообхватна беседа, пак съвместен интерес.

Даде ми визитката си и поръча да говоря със секретарката му — когато идва пак, да включи нова среща тук.

Обаче...

Чу се, че щял да идва министърът. И ме вика директорът. Имал съм забрана за среща с него. Не ми беше притупало, но се ядосах. Защо?

Имало било оплакване (?) от секретарката му, че съм разговарял с нея грубо...

Ха сега де?!

Аз не бях и говорил с нея — как е станало това?

Кой го наредил?

Казва ми той — от инспектората...

Амбицирах се. Намерих визитката, звъннах. Жената отсреща беше смаяна. Каква грубост, аз изобщо не съм разговарял с нея...

И рече, че ще се обади на Вълчев.

Той пристигнал в училището, уреждат му официозни срещи, танцуват му хлапета...

А по коридора тича заместник-директорът. Министърът питал за мен. Да вървя!

Отидох.

Разменихме няколко думи, дойде в нашия кабинет — тъкмо щях да имам час, поговори с дечурлигата...

А на вратата разни чиновници местни и директорът си хапят джуките бесни. Но не посмяха да се обадят.

Така и не разбрах защо беше това. Нито съм имал взаимоотношения с Вълчев — тогава и сега, нито политиката ме блазнеше, нито съм мерил нечие място...

А може превантивно... Знаеш ли? При чиновниците всичко е като паяци в буркан. Бой и самоизяждане...

Други проблеми нямахме. Идва Илияна Йотова, обеща някои неща и, разбира се, не ги получихме. Идва Петър Константинов — лека му пръст, разговаря с учениците, обсъждаха родната история. Идва академик Георги Марков. С които срещи раздразних историците

в града. Как така видни учени ще идват при някакви си ученици, евентуални журналисти, пък при тях не се появяват?

А може би трябваше да се замислят — дали са направили нещо, за да приемат такива интересни гости...

Наистина — полезни и запомнящи се мероприятия. Част от образованието и обучението, прозорец към по-далечния за нас свят, разнообразие в ежедневието ни.

И хубавото беше, че младите останаха с ярки впечатления и от Антон Дончев, и от Влади Въргала, и от Веселин Маринов. Не зная как, но успяхме да ги предразположим и да ги доведем до откровения. Душевени разговори, запомнящи се.

Покойният вече Петър Слабаков влезе в тона им, разговаря с тях топло, почти бащински и почти като връстник едновременно. Рядък човек, оставил запомнящи се впечатления.

Само с тогавашния президент Първанов пропадна срещата. Един местен депутат, добър мой познат — и нему лека му пръст! — ми предложи тази среща. Натам той планира, уговори, изпрати ми по факса програмата.

Директорът се беше шашнал — абе, хубаво е да показват училището по телевизията, ама страхът... Страхът на чиновника — сакън, нещо да не стане не както трябва...

Както и да е, срещата трябваше да бъде в петък. Готови бяхме — ние си живеехме като пионерите: винаги готови.

И в сряда вечерта чух по новините, че Доган щял да подкрепи на идващите избори Първанов.

Да, казах си, пропадна срещата. Сега той е зает с по-важни лични дела, оправят альш-вериша с политиканите и...

В четвъртък ми се обади познатият. Разбираш ли...

Разбирах...

Не беше виновен човекът, и той беше прекаран. Но учениците бяха разочаровани. Много разочаровани...

Нищо! Полезен урок! Що е политик, що е егоизъм, що е безотговорност, що е цинична лъжа...

31.

Дванадесет години...

Хубава идея, но...

Времето се променяше, хората с него...

Губех все повече сили за мотивация на учениците. Все по-трудно ставаше да говорим за медии, за истината, за информираност, за човешки права и за желаниа...

Цензурата ставаше все по-хитра — извъртяна, замъгляваща. А и едновременно с това откровено нагла — лъжите поднасяха като истина.

И журналистите се променяха. Или се връщаха към истинския си образ. Преститутки...

В града, например, имаше само една журналистка, завършила СУ по специалността. Повечето бяха... Меко казано, преформатирани професията си.

Дори една беше завършила едногодишни курсове за секретарки на читалища и го обявяваше за някакво специално ВИШУ...

Журналистиката се превърна в професия — като магистралната. Да, все още има честни и можещи хора. И в града, и в страната. Но са смачквани, принуждавани за единия хляб и положението да променят лееекичко нещата... Докато влязат в калъпа...

А децата са умни и наблюдателни. И посвоему пресъздават ставащото — защо да се мъчат и трудят, когато може да намерят на работата лекото и на баницата мекото другаде, по друг начин?

Поради което просто спряхме намаляващия прием в тези паралелки. И ги закрихме. Няма смисъл да се киприм с горда табелка, а зад нея — прах и пепел...

Но пък останаха в паметта ми ВСИЧКИ, минали през паралелките...

Поех си нормалната уж работа. Като включих някои отработени вече методи в нея.

Например, поисках и ми дадох голям екран за новия кабинет. Нов, защото за стария имаше вече куп кандидати. Навремето аз го префасонирах. Имаше отзад грамаден, мрачен дървен шкаф от пода до тавана, от стена до прозорец. Дълбочина — към 80 сантиметра.

Извиках бивш ученик, сега дърводелец. Премахна го, като запази горната част. Стената отзад беше шпаклована и боядисана от друг ученик. Трети направи от остатъците на стария шкаф две елегантни нови шкафчета.

Там подредих библиотека. Едно момиче — Милица, беше се изселило в САЩ и ми подари домашната библиотека. Голяма библиотека. Сложих книгите отзад, а учениците си вземаха за четене.

И четяха...

Обаче, намериха се куп кандидати за съвместно ползване на кабинета. Нали — двусменно се учи...

Е, да, но не исках аз да поддържам ред, а някой да го ползва по цигански. Защото повечето колеги така я караха — влиза, избутва часа със зор, заминава.

След него — потоп...

Та се оказа, че на третия етаж една малка стая, ползвана дотогава като кабинет за езиците (малки групи), е нежелана от никого.

Огледах я, пожелах я.

Пак бивши ученици — изолация, праг, стените, дъската...

Плюс новите шкафчета. Масите — подредени във формата на П.

Както ви казах — екран, свързан с компютъра.

И междучасията — на екрана върви филм. „Ромео и Жулиета“ (оня, от 70-те), „Хамлет“, откъси от „Дон Кихот“, от „Под игото“ — филма и сериала...

Не помня как започна това. Може би като отглас от четенията. Имах свободни часове, имаше немалки междучасия — 10 минути са много време, пък учениците са като войниците — не им ли намериш занимавка, правят пакости...

Та имаше компютър, интернет, екран... И гледахме. Някои филми и в час — намирах време, ако са полезни.

И някои в междучасията. На порции. Например, преди часа и след него — една серия от „Двама мъже и половина“. Ще кажете — ама това е...

Да, забавление. Да, не е висококачествено по смисъл. Но е по-добре от възможности за глупости, нали?

Пък и може да се намери определен смисъл — ако потърсиш.

Например, дадох задача — да открият в кой американски сериал има библиотечка с книги у дома на героите. Търсиха... И не намериха. Което дава основа за разговор...

Или някои сцени. В „Женени с деца“. Абсолютно приличащи на наш бай Ганя герои. Само че много по-прости. И съвременни.

Имаше беседи върху филми като „Уестсайдска история“ — веднага след „Ромео и Жулиета“. Основата — как се модернизира класиката. И защо? Не е ли обидно да те смятат за... Меко казано — по-глупав и трудновъзприемащ от публиката преди четири века? Та се налага да префасонират сюжета заради, с извинение, невъзприемчивостта ти? Или се дължи на липсата на... Абе, пак омекотяване — заради безкултурието ти?

И така нататък...

Класика, мисъл, изводи...

Има ли желание — всичко може.

И ще спомена учениците от последните класове — Миро, Анка, Мелиса, Николай, Мартин, Виктор, Василена, Наско, Стефан, Христо, Димитър, Нина, Радостин, Румяна, Мила, Стефани, Васил, Александър...

Много са...

32.

Днес се опитват да слоят в едно образование и възпитание. Все едно вода и олио. Различни сфери са, с различни цели, по различни методи се действа...

Възпитанието, освен това, се гради у дома. В семейството. Където го има...

А родителите се опитват да градят „образованието“ на детето върху убедеността, че тяхното гардже е най-хубаво и певческо...

За възпитание не говорят — сигурни са, че в семейството им всичко е наред, детето е страхотно възпитано, ама тия наоколо... Приятелчета, среда, даскали...

Сещам се как в последните години разговарях с една майка и сина ѝ, той грубо я прекъсна и дръпна от ръцете ѝ телефона, който тя тъкмо беше му отнела — поне при разговора да внимава.

Заших му шамар!

Пред мен, в училището, я ругае, а иначе...

Тя си замълча.

Което ѝ признавам. Можеше много усложнения да потърси, но явно разбра. И момчето разбра. Просто правило — срещу всяка сила може да излезе друга сила.

Което за някои е убедително.

А после идват размислите. Ако ги предизвикаш.

И не е необходимо да водиш чак задушевен разговор. Който може — разбира. Който не — другите разбират...

Да си класен ръководител е изключително отговорно. Целта е — да се поведат групата ученици напред.

А учениците ВИНАГИ са в различни групи. Формални (семейство, клас и тем подобни), неформални (компанията, приятели).

В класа неформалните групи се пресичат и са амалгама от различни по състав, характери, задачи дори. Един ученик може да е в една неформална група (приятелчета), същевременно в друга (комшийчета), в трета (кафенето, запаянковци).

Класният трябва постоянно да следи вълните в тези групи и да координира нормалния живот. Като води същевременно ВСИЧКИ заедно напред — към една цел, която всеки вижда посвоему.

Основната цел е учението. За някого — да отбие номера и хване тройката, за друг — да търси и намира, да открие нови светове.

Само че класът е единство от противоположности най-често.

И трябва да бъдат споявани от разбиране на целта, усещане за мястото и бъдещето, от любов и чисто човешки отношения. По правилата — писани и много често неписани.

На педагогически съвет споменах пред една физичка за класа, който ѝ беше поверен, като за „твойте“. Тя грубо ме прекъсна: „Мойте са у дома, за тия само ми плащат да им отчитам отсъствията“...

Е, за съжаление, не са малко подобни чиновнички.

Впрочем, често при мен идваше едно момче от класа ѝ. Не му предавах, но щом видеше отворената врата — а аз не я затварях, ако нямам час — появяваше се. И сядаше да гледа с мен филм или дори да четете книга от библиотеката.

Тя му предлагала всеки час — да напусне без отсъствие, та да си кара спокойно часа с останалите. И той се махал. Знаеше, че тройката му е в кърпа вързана.

После напусна училището, срещях го, спираше ме, приказвахме си.

Проблемът не беше на момчето с учението. Проблемът беше на учителката с професията ѝ...

33.

И отиваме към края. А и аз бързам. Откриха ми, че зрението ми намалява — вече е на 40% останало. Та ми се иска да завърша... Преди мрака...

Хубави бяха и последните ми ученици. Абе, всички бяха хубави. Нормални ученици — телета, каквито бяха предишните. И родителите им. И ние. И родителите ни.

Само дето тогава имаше СИСТЕМА. Която вкарваше в някакъв ред всичките ни изригвания. Та постепенно средата, училището, семейството, ние самите — оглаждахме ръбовете и от какавидите излизаха хора...

Сещам се — три години преди да се махна, идват учениците в кабинета. И ми казват: „Господине, на какво миришем?“

Отговарям след смръкване във въздуха: „Чесън. И какво?“

Набумкали се с чесън, за да ядосат преподавателката. Обясних им — чесънът си е наше, национално богатство. Не само вкусно, но и полезно. Обаче... Обаче, културният човек не яде (!) чесън, когато отива на обществено място. Така е прието и е правилно. Да не смърдиш с кефа си...

„Тоест — пак сме простеели?“ — попита един. Потвърдих.

И влезе лелката.

А чистачките ме харесваха. В моя кабинет — винаги подредено и чисто. Затова не исках Сульо и Пульо да са в другата смяна. Заварвал съм кабинета... Абе, да не казвам. Виждал съм чужди кабинети... Мани, мани!

Та лелката дойде и се оплака — тоалетната била покрита с люспи от обелен чесън. Погледнах момчетата. Навели глави потвърдиха.

„Вървете и чистете!“

Попитаха — а метли?

„С ръце!“

И почистиха тоалетната с ръце...

Строго? Не по правилата? А извършеното?

Преди доста години поръчаха на момчетата в часовете по физкултура да прекопаят зелените площи в училището. И засяха трева.

Да видите после... Втурва се хлапак през тревата, големите го вдигат за яката: „Абе, аз съм копал тук, ти ще тъпчеш...“.

Това се опитвах да ги науча. В кабинета те подреждаха, те отговаряха за чистотата и реда.

Моята намеса — само в краен случай. Твърде краен...

34.

Има, още много има да се разказва.

Не споменах всички имена — а помня учениците си до един. И много истории остават в мен. Не всичко е за пред хората. Лични истории са си.

Е, каквото можах — разказах. Крив, прав — така виждам миналото си.

Нормален разказ на нормален човек за нормалния ми живот...

Надявам се, че все някой ще се сеца за мен.

Надявам се — с добро...

Издание:

Автор: Георги Коновски

Заглавие: Ранни мемоари

Издание: първо

Издател: Читанка

Година на издаване: 2020

Тип: роман

Националност: българска

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/11865>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.